

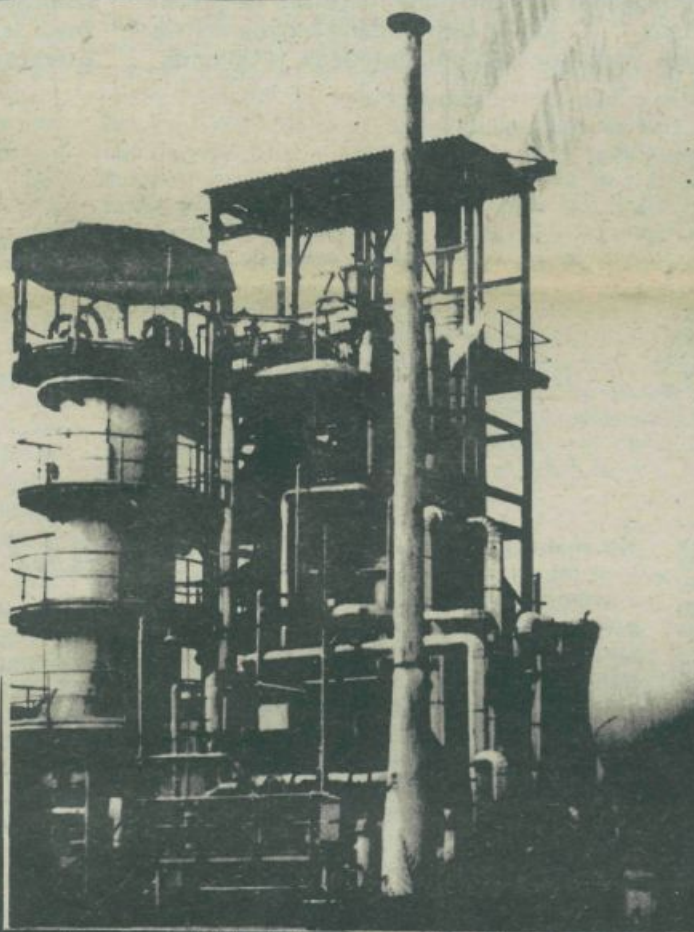
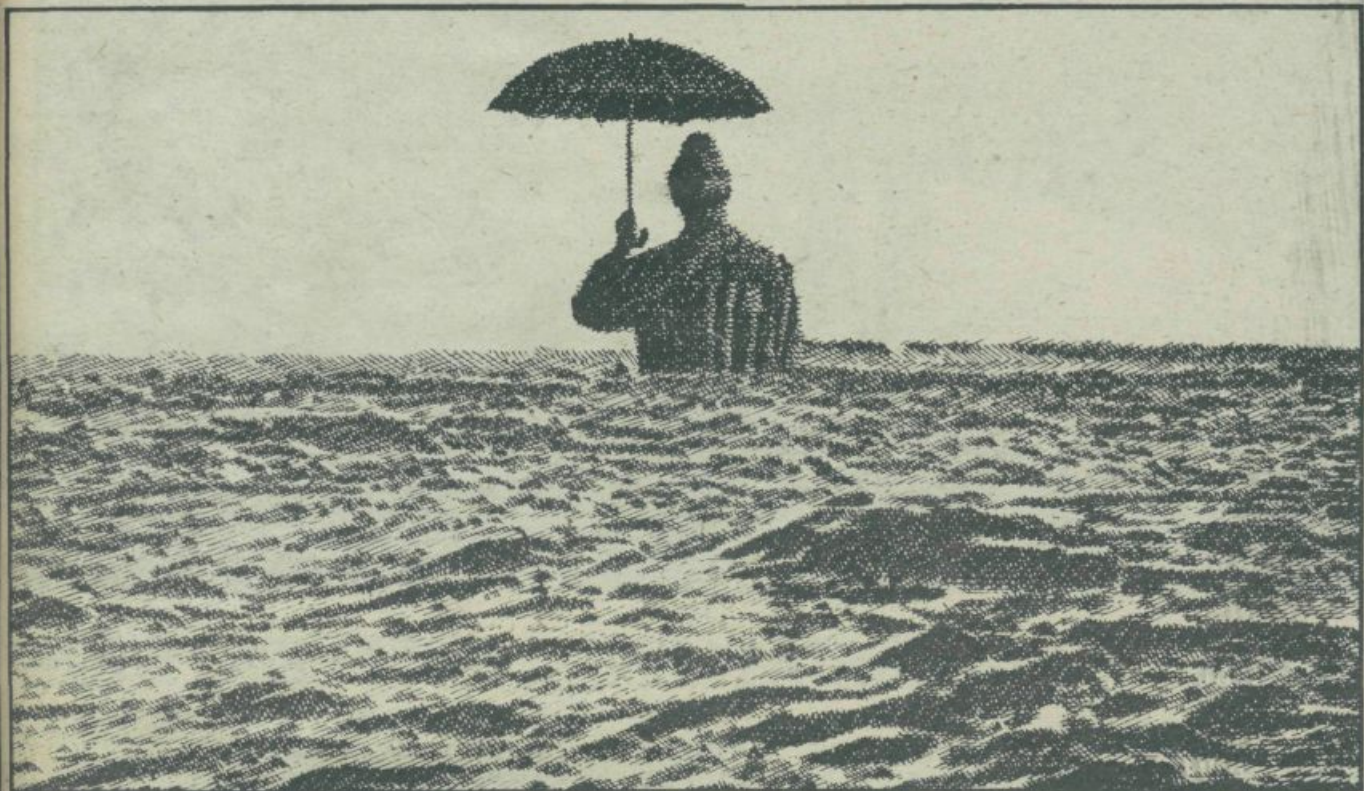
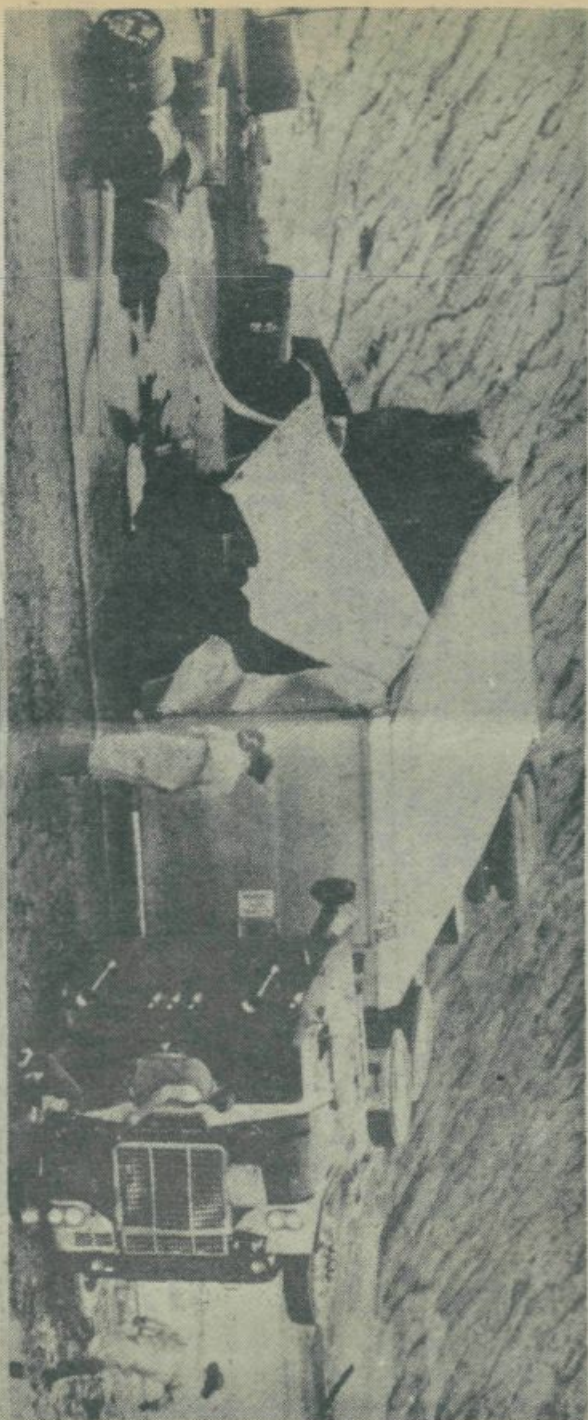
tribuna

LJUBLJANA, letnik XXIX,

štev. 9-10

STUDENTSKI ČASOPIS

cena 3 din

tribuna

OKROGLA MIZA

PROBLEMATIKA IZDAJANJA MARKSISTIČNE LITERATURE

Uredništvo Tribune je organiziralo in izpeljalo okroglo mizo na to temo, kot nadaljevanje uvodnika v prvi letošnji številki, in intervjuje s tovarišem Božidarjem Debenjakom ter, še pred tem, s tovarišem Tomažem Mastnakom.

Uredništvo meni, da so v pričujočem zapisu analizirane razmere, ki botrujejo izdajanju in neizdajanju marksistične literature na slovenskem, kakor tudi podane možne rešitve tega vsekakor zelo pomembnega problema.

To je še tolikanj pomembnejše, ker smo prav sedaj v procesu preobrazbe našega vzgojno-izobraževalnega sistema v usmerjeno izobraževanje, v katerem mora biti marksistični literaturi in teoriji dan privilegiran položaj.

BOJAN KORSIKA

Veseli nas, da smo se sedaj končno drugič zbrali v takem primerem številu, da bo lahko ta razprava malo širših stališč osvetlila ta problem, kot ste videli v vabilu je Tribuna sklenila organizirati to okroglo mizo predvsem zaradi tega ker meni, da je ta problematika izredno zaskrbljujoča in pa tudi, ker nekateri pogledi kažejo, tudi da se vsaj kratkoročno to stanje ne bo bistveno spremenilo. No v zadnjih treh številkah Tribune so bile že nekatere tematske misli nekatere teme s tem v zvezi, smo v tej zvezi že nekaj spregovorili, zaradi tega bi samo omenil s tega stališča nekatere stvari ki bi jih bilo treba sedaj malo bolj širše razdelati, no če na kratko povem so dejstva taka in s katerih smo mi tudi izhajali, da so dela klasikov marxizma in pa tudi sodobnikov izdajali zelo nekontinuirano v nizki nakladi in pa prodajna cena teh del je izredno visoka.

Naklada marksistične literature se je v zadnjih letih gibala v poprečju od 1500 do 2000 izvodov. Prodajna cena teh del pa je taka, da glede na povprečni delavski dohodek, da ne omenjamo študentov in dijakov dejansko zapira pot do nakupa. V zvezi z naklado bi omenil že tolikokrat izrečeno dejstvo, da je komunistov več kot 100.000 in, da so tu še ogromne rezerve v zvezi z naklado. Zmotno bi bilo seveda pri tem misliti, da je izdajanje marksistične literature samo potreba partije oziroma njena notranja stvar, ampak je to stvar kanalizacijskih delov delavskega razreda. Marksistična literatura je pač edino oržje, ki lahko s teoretske plati omogoča delavskemu razredu za pripadanje njegovemu lastnemu položaju. No poleg izdajanja del klasikov marxizma velja omeniti predvsem, da s področja spremljanja sodobnih marxističnih tokov v svetu vlada vsaj, če pogledamo za zadnja leta skoraj popolna praznina in, da tega skoraj praktično ni. Mislim, da bi se morala ta debata danes predvsem gibati v smeri ugotavljanja realnih možnosti za preseganje tega stanja. Takšna situacija se kot kaže v kratkem ne bo v ničemer spremenila saj glede cene, verjetno se bo to stanje še poslabšalo. V naporih za prisegnanje te situacije verjetno ne bo najbolj vzpodbudna miselnost nekaterih naših založnikov, ki trdijo, da smo Slovenci majhen narod in, da se zaradi tega ne morejo tiskati teh del v nakladi, ki bi bila rentabilna tudi za založnike. Take trditve so verjetno precej na trilih nogah, če vemo, da te iste založbe tiskajo nekatere knjige v nakladah, ki daleč presegajo tisto mejo, po katerih tiskane knjige postanejo rentabilne. Nekatere je bilo omenjeno, da je ta številka okoli 7.000, da po tej številki postane tiskanje knjige tudi za založbo rentabilno. Pri tem je zanimivo tudi to, da npr. založbe marksistične literature skoraj, da ne reklamirajo in, da so bralci slabobesedni o izdajah te literature. To je

zelo čudno, ker smo lahko vsi priča, s kakšno strastno zavzetostjo se prav sedaj informira slovenske bralce o izidu zbranih del Hermana Hesseja. Prav gotovo bi založba ne mogla računati na takšno naklado, če se ne bi lotila tako temeljitega reklamiranja.

S tem sem hotel samo opozoriti na nekatere pike te problematike, opozoriti na to, kot smo imeli vsi priložnost brati tudi v Delu kakšna je trenutna miselnost, oziroma politika npr. Cankarjeve založbe po kateri se stanje kakršno vlada danes ne bo bistveno moglo spremeniti po njihovi logiki.

Mladinska knjiga namerava — kot smo lahko prebrali v Delu — v prihodnjih dveh letih izdati damo dve ali tri knjige s tega področja. Mogoče bi lahko tov. Vilfan povedal kaj več.

JOŽE VILFAN

Razložil bi nekaj aspektov izdajanja družboslovne oz. humanistične literature. Prvič, recimo da bi imeli fantastične založbe in fantastične kupce, ki bi pokupili vse, kar bi založbe izdale. Pri tem pa se je treba vprašati, koliko takih knjig bi lahko Slovenci letno prevedli. Po mojih izkušnjah že tukaj naletimo na določene omejitve. Govorim o sedanjem stanju. Mogoče bi bilo možno v realni perspektivi nekaj let vzgojiti določeno število prevajalcev, ampak v sedanjih situaciji je tako, da obstaja taka in taka knjiga, ni enostavno poiskati prevajalcev, in prevajanje daljših knjig traja tudi dve leti. Tukaj bodo lahko nekateri, ki so prevajalci prav pri Mladinski knjigi, povedali svoje izkušnje. Skratka tukaj imamo določene omejitve, drugi pa; treba se je zavedati, da založbe delujejo v nekih pogojih, ki jim lahko rečem, povedali svoje izkušnje. In v teh pogojih dejansko obstaja neka naklada, pri kateri lahko rečemo, da je riziko pokrit. Ta naklada ni pri 7000 izvodih, ampak bi rekel pri 4000. To je tista famozna naklada, ki jo recimo dosega Srbi pri svoji Sazvedži. To je tista naklada, pri kateri postane neki projekt kot založniški projekt — z vsemi svojimi ekonomskimi konotacijami — možen. To je ta drugi aspekt. Naše naklade takih, recimo težjih knjig, ki izhajajo v zbirki Tokovi, so bile okrog 1000 — 1500 izvodov. Toda realistična naklada je še celo manjša.

Kar se drugega člena tiče — založništva — se mi zdi, da je velik problem to, da pravzaprav moramo izdajati marksizem preko založb. In te vsebujejo določene faktorje, ki so kot nekakšna železna srajca in ki potem bremenijo ceno. Ceno knjige, ki pride iz tiskarne. In namesto, da bi bile knjige minimalno obremenjene, jih mora založba, ker je pač vezana na skladišča, delavce itn. itn., obremeniti s svojimi stroški. To je drugi člen.

Tretji člen pa je seveda vprašanje, kakšna je realistična naklada za Slovenijo, oz. kakšna naj bi bila glede na to, da imamo pri takih tekstih naklado 1000 izvodov. Torej glede na to, da je članov ZK 100000 in da torej 1% članov ZK kupuje take knjige. Kot predstavnik založbe bi rekel, da je najbolj interesantno iskati možnost ravno v tem, da bi bili nosilci za to literaturo ali taka institucija, kjer ti faktorji niso tako pošastni, ali pa bi bile to subvencije. Toda ne take subvencije, s katerimi si vržen v kotel in si vzameš recimo za marksistično knjigo deset, dvajset ali pa trideset milijonov, se pa potem lahko takoj ugotovi, da bomo zaradi tega izdali toliko manj slikanic ali pa toliko manj pesnikov.

Taka situacija, kot je danes, je izraz cele vrste dejavnikov, od tega, kakšne prevajalske kapacitete imamo, preko tega, da smo vezani na določene ekonomske mehanizme in da je denar za subvencije zelo omejen, do tega seveda, da knjiga, potem ko izide, nima takega odziva, kot bi bilo pričakovati.

Pred kratkim sem slišal zelo zanimivo interpretacijo — ki bo držala — namreč: če zvesto slediš svetovni produkciji, potem lahko pričakuješ, da bo publika čakala vsako tvojo knjigo, ker lahko preko svojih prevodov slediš svetovni produkciji, slediš polemiki v svetu na različnih področjih. Če pa seveda izdaš tu pa tam kakšno knjigo, takšna knjiga vedno obvisi malo v zraku in potem jo bodo pravzaprav prebrali tisti entuziasti, ki so jo mogoče že v kakšnem tujem jeziku že prebrali.

TOMAŽ MASTNAK

Diskusija se je začela precej konkretno; da bi pa tej konkretnosti lahko prišli bližje, bi rad nakazal za začetek nekaj bolj obširnih stvari. Nakazal bi namreč rad pomen in vlogo marksistične literature in ravno tako marksistične teorije oziroma literature ravno v smislu knjig in drugih publikacij kot tistega medija, v katerem, preko katerega revolucionarna teorija postaja najbolj, najširše dostopna, vloga in pomen literature in teorije v delavskem gibanju. Nakazal bi rad nekaj zgodovinskih koordinat, ki bi nam mogoče pomagale našo situacijo tudi sedaj boljše razumeti, s tem pa boljše delovati in ravnati...

Delavsko gibanje se bojuje za osvoboditev delavskega razreda, oziroma se delavski razred bojuje za svojo osvoboditev in osvoboditev vse družbe od razredov, od razrednega zatiranja in eksploatacije, na treh „področjih“ oziroma na treh „straneh“, kot pravi Engels leta 1974, ali kot to opozorilo čez slabih trideset let 1902 povzema Lenin, ko pravi, da se razredni boj bojuje v treh „oblikah“ in sicer gre za teoretski, politični in praktično ekonomski boj, oziroma za boj na teoretskem, političnem in ekonomskem področju. Ko Engels govori o tem, navaja teoretski boj na prvem mestu, kajpak povezanega z ostalima dvema oblikama, pri čemer pravi, da sta moč in nepremagljivost delavskega gibanja ravno v tem, da se ta bojuje koordinirano na vseh treh frontah, v koncentričnem napadu, kot on pravi. Brez revolucionarne teorije delavsko gibanje bodisi počasi napreduje, je mlačno, bodisi se zaletava sem ter tja, je zmedeno in ne ve, kam bi. Revolucionarna teorija se seveda razvija ravno na izkušnjah, preko izkušenj praktičnega revolucionarnega boja, sama pa ta boj usmerja in ga ohranja, zlasti v obdobjih oseke delavskega gibanja, v permanenci, če uporabim Marxov in Engelsov izraz.

Izjav o pomenu revolucionarne teorije v razrednem boju, ki jih najdemo pri klasikih, tu, vsaj zaenkrat, ni potrebno navajati. Prav tako mislim, da ni potrebno navajati jugoslovanskih marksistov, ki to tradicijo pojmovanja vloge teorije v revolucionarnem boju povzemajo in razvijajo, ta element ne izpade iz njihovega koncipiranja socialistične revolucije.

Mogoče je bolj potrebno omeniti, da se je v samem delavskem gibanju ta pomen večkrat izgubil, da delavsko gibanje tega pomena večkrat ni prepoznalo, oziroma spoznalo. Tako sta imela npr. Marx in Engels večkrat težave ne samo pri iskanju založnikov, kar je konec koncev razumljivo, ker je založništvo vezano na gotov kapital, marveč tudi pri uveljavljanju svoje teorije v nemški socialdemokratski stranki, predvsem tukaj pa tudi v drugih evropskih delavskih strankah. Značilno je, kako npr. nemško delavsko gibanje „ni dojelo“ pomena Marxovega dela H kritiki politične ekonomije in ga je sprejelo pravzaprav z velikim razočaranjem, z njim ni vedelo kaj početi, četudi je bilo politično nabito. Marxu so bolj tolerirali, da je opravljal — v bedi — to svoje teoretsko delo, kot pa ga vzpodbujali, kaj šele, da bi njegove teoretske dosežke upoštevali, cenili, razširjali in uveljavljali. In medtem ko je Marx „naši partiji“, kot sam pravi, priboril teoretsko zmago, revolucioniral teorijo, so se partijski funkcionarji, ki sta jih Marx in Engels znala sicer zelo ostro okarakterizirati, zapletali in

opletali ž malomeščanskimi teoretskimi ponaredki ter mimo tega ideološko administrirali. Znano je, s kakšno zagrenjenostjo je Marx zato pripomnil, da vse to dela samo za nekatere „lepe duše“.

Ker delavsko gibanje ni bilo nikdar ni nikdar ne bo vnaprej odvezano zmot in ker lahko le z analizo in spoznanjem teh zmot napreduje, mislim, da se je v tej zvezi koristno dotakniti dveh negativnih izkušenj delavskega gibanja in pogledati, kakšno vlogo je imela revolucionarna teorija v teh dveh historičnih izkušnjah. Pri tem gre po eni strani za socialno demokracijo oziroma za delavsko gibanje v obdobju II. internacionale in pa za delavsko gibanje v obdobju III. internacionale, po leninskem obdobju te internacionale, se pravi v stalinizmu.

Socialna demokracija organizirana v II. internacionali je teoretsko delo potisnila iz političnega boja, postavila in locirala ga je v kabinete. S teoretskim delom so se socialni demokrati načeloma ukvarjali v svojem prostem času, se pravi takrat, ko niso sodelovali v delavskem gibanju, v razrednem boju. Po eni strani so teorijo izključili iz razrednega boja, po drugi strani pa, istočasno, razredni boj iz teorije. Klasično formulacijo te pozicije najdemo v Hilferdingovem božičnem predgovoru Finančnemu kapitalu, kjer pravi, da če hoče biti kdo socialist, pravzaprav ni nujno, da je marksist, da je tudi teoretsko dejaven, ampak da je to, če se že ukvarja, kar da je spet odvisno od njegove dobre volje, od tega ali bo hotel zbrati voljo, da se bo odločil za študij ali ne, ne pa od kakega spleta družbenih razmerij, konstelacije razrednih sil, njegove pozicije in njegovih izkušenj v teh razmerjih — kvečjemu njegova prednost, ni pa to nujni pogoj za to, da bi se boj delavskega azreda uspešno in radikalno razvijal. Z druge strani, po Hilferdingu, tudi marksist ni nujno socialist. Znano je, da II. internacionala izkušnji prve svetovne vojne ni bila dorasla in da je v revoluciji po prvi svetovni vojni 1918 in 1919 izdala revolucionarno delavsko gibanje, pomagala je zadušiti revolucijo in zlomiti delavsko gibanje. V tem primeru je bilo, če tako rečem, neustrezno pojmovanje vloge in mesta teorije v razrednem boju in družbena predmetnost tega pojmovanja moment v procesu, ki je vodil k porazu proletariata.

Isti rezultat imamo pri stalinizmu, s tem da se v njem teorijo ne meče iz politike, se ne odstranja iz nje, ampak politika neposredno intervenira v teorijo in jo kot teorijo izniči, če ne govorimo o usodi teoretikov. Tudi v tem primeru, ko je teorija raztopljena v politiki, ne da bi politika zato postala teoretska, je delavsko gibanje obsojeno na to, da enostavno verjame v socializem.

BOJ ZA IZDAJANJE

V obeh primerih in v socializmu II. internacionale in v stalinizmu, je nadomestek za jasnost in teoretsko razredno zavest vera v socializem, v zmago proletariata, v modrost partijskega vodstva ali pa tistega, ki je na vrhu in za katerega se meni, da je popolna garancija za to, da bodo stvari dobro potekale, da je vse zagotovljeno že s tem, da je persona tam, kjer je, ne da bi se vprašalo, kaj v bistvu dela in počne ter kaj počne kdo drug, npr. delavski razred. To vprašanje je izključeno iz razmišljanj, izključeno je razmišljanje sploh. Fatalizem dopolnjuje oportunitizem, eshatologija posvečuje pragmatizem in luč božje previdnosti razsvetljuje slepi praktikizem.

Alternativa obema tema dvema formama delavskega gibanja, ki sta vsaka po svoji plati vodile v poraz in zlom delavskega gibanja, poraze preko katerih se delavsko gibanje revolucionarno uči in napreduje, alternativa tema dvema formama je bila v enem in drugem primeru delavsko samoupravljanje, koncipiranje delavskega samoupravljanja. Tako v Nemčiji z gibanjem, z ustanavljanjem delavskih svetov v nemški revoluciji, kot po drugi strani v vseh reakcijah na stanilizem in osvobajanjih iz njega: od jugoslovanske izkušnje leta 1948, preko Madžarske in Poljske leta 1956 in Čehoslovaške leta 1968. Delavsko gibanje je (tukaj je treba spet razlikovati med revoltom intelektualcev, in je bil po navadi najbolj glasen in je odpiral perspektivo tudi delavskemu gibanju, je pa ostal več ali manj zajet v konceptu buržoazno-demokratske revolucije, v vseh teh revolucionarnih prelomih, ki so bili žal večkrat zadušeni, kot so se imeli možnost razvijati) kot alternativo in proti etabliiranemu sistemu in proti buržoazno-demokratski reakciji nanj afirmiralo delavsko samoupravljanje kot obliko diktature proletariata, ki omogoča in zagotavlja delavskemu razredu tisto odločilno mesto v produkciji in reprodukciji družbenega življenja, da lahko uveljavlja svoje interese, svoje zgodovinske interese, zgodovinske interese vse družbe.

V teh prelomih s stalinizmom je potekal, če se vrnem na tisto Engelsovo misel, spoprijem na treh straneh oziroma treh nivojih: spreminjanje političnega sistema, prevrat v ekonomiji, vedno pa se je aktiviral tudi teoretski boj. Prva afirmacija oziroma ponovno utemeljevanje in iskanje in postavljanje revolucionarne teorije je eden odločilnih momentov v teh revolucionarnih prelomih. Konkretno bi rad spomnil, kakšen velik napor so morali vložiti pri tem naši komunisti na teoretskem področju, kakšen napor je bil to, kaže že to, da so morali pri tem v bistvu preseči same sebe, da so morali premagati lastno vpetost v nekatere stalinistične teoreme in ideologeme in da se jim je to v temelju posrečilo koncipirati so delavsko samoupravljanje oziroma ravno s koncipiranjem, z uveljavljanjem delavskega samoupravljanja je bil omogočen tudi razvoj teorije. Zanimivo in zgovorno je, kako so slovenski komunisti na II. kongresu Komunistične partije Slovenije po eni strani še deklarirali, da se držijo kakšnega „stalinskega principa“, v tem, ko so to deklarirali, pa so ga dejansko že zapuščali in prevladovali. Tako se je ravno v tem obdobju, v tem momentu prvič začelo jasno govoriti o stalinistični „izredni teoretski plitkosti“, kot pravi tov. Kardelj na omenjenem kongresu. Takšno teoretsko plitkost je bilo seveda potrebno začeti premagovati (in jasno je, da ena sama generacija takšnega gigantskega dela ni mogla opraviti kar v celoti in do konca). Delavsko samoupravljanje in teoretska plitkost namreč ne gresta skupaj. Znova je bilo potrebno konstituirati marksizem, na vseh teoretskih področjih prevladati stalinistično ideološko dediščino. Spoprijem jugoslovanskih komunistov s stalinizmom na ekonomskem in političnem področju je bil tedaj dopolnjen, sprožen tudi na teoretskem, najprej predvsem na filozofskem področju. Treba je omeniti to intenzivno založniško dejavnost v tem času. Kakorkoli so se tedaj knjige že razporejale, dejstvo je, da smo takrat v Sloveniji dobili izbor Marxovih in Engelsovih del in izbor Leninovih del pa še veliko štrevilo marksističnih brošur.

Toda prekiniti ni bilo potrebno samo s teoretsko plitkostjo, marveč tudi z mnenji, ki so konec koncev izraz te plitkosti, da v tedanjem težkem boju za ekonomsko rekonstrukcijo, za premagovanje opustošenja, ki ga je pustila vojna, v situaciji, ki jo je potem še zaostрила blokada pomoči z Vzhoda, da namreč ni čas za razvoj teorije, za teoretska razglabljanja itn. V nasprotju s temi mnenji pa Kardelj, Kidrič in drugi jasno poudarjajo, da je ravno tedaj, da je bilo ravno v tistem položaju še toliko bolj potrebno razvijati tudi teorijo, skrbeti, da bi graditev socializma ne pzapadla v suhi praktikizem, v oportunitizem — ta opozorila se vedno znova ponavljajo.

Novi program ZKJ, ki je sprožil tako žolčne kritike s strani stalinske ortodoksije oz. s strani konstituirajočega neostalinizma, je med drugim preformuliral vlogo partije, kar na formalnem nivoju kaže že preimenovanje iz Komunistične partije v Zvezo Komunistov. Komunisti so se s to reorganizacijo, zvesto določilom Komunističnega manifesta, zdaj imeli za vodilno, ne pa vladajočo partijo, za avantgardo celotnega gibanja, ne pa za diktatorje ali ukazovalce. Toda kot pravi Lenin, vloga avantgarde lahko izpolni samo partija, ki jo vodi napredna teorija. S to spremembo v organiziranju jugoslovanskih komunistov se je vloga teorije v razrednem boju, to je v procesu oblikovanja, uveljavljanja in razvijanja delavskega samoupravljanja in razvijanja delavskega samoupravljanja samo še povečala, pridobila ne pomenu. V polemiki s takratnimi sovjetskimi in drugimi kritikami je Vlahovič odgovoril, da je metoda prepričevanja postala osnovna metoda v delu ZKJ, ne pa metoda ukazovanja, ki je nezdružljiva z marksističnim pojmovanjem diktature proletariata. V program ZK je bilo vključeno stališče, da je ZK zmerom manj faktor oblasti in zmerom bolj faktor oblikovanja in razvijanja zavesti delovnih množic.

V tej konstelaciji se je vloga teorije, hkrati s tem pa vloga založništva in pa drugih form razširjanja teorije, zelo povečala in dobila večji in odločilnejši pomen kot poprej. Bojim pa se, da se je ravno v obdobju, ko bi morala revolucionarna teorija odigrati še večjo vlogo kot prej, skrb zanjo, skrb za razvijanje te teorije — zakaj marksizem ni nikomur po naravi dan, to je treba zdi se, vedno znova poudarjati, spodbijati tisti predsodek, ki mu je ugovarjal že Hegel, ki meni, da se je treba za čevljarja učiti, za peka učiti, za vse druge poklice učiti, filozofira pa da se lahko brez učitelja, že po naravi; vbijati v glavo, da marksizem ni nobenemu po naravi dan, ampak je lahko le rezultat in plod intenzivnega študija. To je prav posebej potrebno v slovenski kulturniški situaciji, ki se razcveta v znamenju božjega prsta in shaja z naravno nadarjenostjo in pesniškim navdihom — ne nazadnje v pogledu produkcije in produkcijskih sredstev teoretskega dela — bojim se, da se je skrb za teorijo v obdobju, ki je sledilo, zmanjšala. V dani konstelaciji družbenih sil in gibanj je ta moment dejansko zelo škodljivo učinkoval.

Skratka, na področju izdajanja marksistične literature, pa tudi v določenem obdobju pri produkciji kadrov, potrebnih za produkcijo in reprodukcijo revolucionarne teorije, je bilo v šestdesetih letih, mislim na Slovenijo, kómaj da kaj narejenega. V založniški dejavnosti je „ta kratko“ potegnil marksizem, kolikor pa

MARKSISTIČNE

LITERATURE

je le izhajal, so bili najbolj postrženi prav klasiki. Zato pa je bil produciran raznovrsten „ustvarjalno marksističen“ gnoj, od uvoženega Fromma, do domačih eksistencialističnih in entologističnih „dosežkov“. Šele na prelomu desetletja so, predvsem po zaslugi osebnih prizadevanj pokojnega Borisa Ziherla in njegovih sodelavcev, začela izhajati izbrana dela Marxa in Engelsa v petih zvezkih, v desetih letih pet knjig. Skoraj vse je bilo prepuščeno osebni iniciativi (in sposobnostnim) in privatnim prizadevanjem. Šele v zadnjih letih se situacija morda le začela konsolidirati, pri tem da nam grozi, da bo ekonomska kriza ta prizadevanja vsaj v določeni meri blokirala, oziroma postavlja nove prepreke, da bo strigla programe, zmanjševala honorarje itd. Toda večje število izdanih naslovov ima izrazito nizke naklade, s tem so povezane visoke cene in težka dostopnost — za marsikoga! — temeljne, domače in tuje marksistične literature. To je po eni strani seveda že posledica določenega stanja. Tov. Vilfan nas je že opozoril, da bi, če bi vse družboslovne ali pa marksistične knjige pokupili komunisti in če bi vsak tisto knjigo tudi prebral, določene knjige bral vsak stoti komunist. V to kategorijo bi spadala recimo tudi tako klasični aytorji kot so npr. utopični socialisti, Lenina bi po takem računu bral vsak petdeseti komunist itd. To so problemi, na katere je potrebno opozoriti, da bi sploh vedeli, kje je treba poprijeti.

Še nekaj problemov bi rad omenil. V zadnjem času so opazne manifestacije, pojavi nekatere sovražnosti do teorije, že do teorije sploh, kaj šele do materialistične in zgodovinskomaterialistične. Gre za pojav, ki zgodovinsko ni nov, katerega nosilci so predvsem kulturniška in politična birokracija ter tehnokrati. To je eden od elementov, ki lahko resno ovira delo pri razvoju in produkciji marksistične teorije in distribucije ter teorije, na področju publiciranja te teorije, oziroma če še drugače rečem, pri premagovanju dediščine obdobja liberalizma, ki je precej uspešno načelo nekatere centre marksistične misli pri nas. To sovražnost do (revolucionarne) teorije, je namreč prav dediščina liberalizma. Lenin ni kar tako opozarjal, da buržoazija v pravem pomenu prezira sleherno teorijo in se boji vsakršne razredne analize zgodovine, ki jo preživlja. Izdajanje marksistične literature je le ena stran, to ni edini problem, s katerim se srečujemo; ravno tako bi bilo potrebno eksemplarično izdajati nemarksistično literaturo. S tem v zvezi bi rad opozoril na posrečeno „definicijo Mao—Zedonga iz njegove analize madžarskih dogodkov 1956, mimogrede, zelo podobne, vsaj v nekaterih stvareh, analizi, ki jo je takrat podal Tito v znanem govoru v Puli. Iz te analize madžarskih dogodkov je Mao, po eni strani da bi preprečil stalinizacijo, ki je pripeljala do omenjenih dogodkov, in po drugi strani iz destalinizacije, kot se je na Madžarskem odvijala, da se je lahko vpletla kontrarevolucija, sklepal, da je potrebno seznanjati ljudske množice tudi s sovražniki in njihovo ideologijo, da bi bile v odločilnih, kritičnih obdobjih pripravljene in da bi prepoznale, za kaj gre, da bi znale razločevati med — če ostanemo pri teoriji — teorijo, ki zagovarja in artikulira njihove interese, in med teorijo, ki je tem interesom nasprotna, lahko pa ustvarja videz, da jih zastopa. Tako je takrat dejal, da vsi sovražijo Čankajška; da bi pa vedeli, kakšen pasji sin je bil, je potrebno izdati njegovo zbrana dela. Pa tudi zbrana dela Sun Jat-sena in drugih teoretikov in voditeljev buržoazne revolucije na Kitajskem.

Teorija, bolje razvijanje lastne teorije delavskega gibanja, tudi s seznanjanjem njemu sovražne teorije, je eden konstitutivnih elementov pri formiranju razredne zavesti. Preden končam, bi rad opozoril, da pri nas na tem ključnem področju nimamo zaenkrat ne „kompletne“ in kompleksne zgodovine delavskega gibanja, ne slovenskega ne mednarodnega, ne marksistične zgodovine Slovencev (če izvememo nekaj monografij in specialnih študij), ne zgodovine marksizma, ne svetovne (kjer bo prevod Vraniceke borna rešitev), ne jugoslovanske, ne . . . da za tako stanje niso odgovorni samo zgodovinarji in teoretiki, da ni tako zato, ker ne bi bilo revolucionarnih teoretskih delavcev. Vprašanje je, do kdaj in do kam bomo lahko razvijali, če sploh, delavski samoupravni socializem brez nakazanih elementov.

BOŽIDAR DEBENJAK

Najbrž bi bilo treba združiti oba tokova dosedanje razprave: tistega, ki ga je začel Vilfan, pa tega drugega, ki ga je odprl Mastnak.

Navedeno je bilo, da na Slovenskem marksistične knjige izhajajo v majhnih nakladah, da je komunistov veliko, kupcev marksistične knjige pa malo. Načeto je bilo vprašanje o komercialni višini naklade pa vprašanje o propagandi. A v ozadju so gotovo še druge stvari, ki bi se jih rad dotaknil.

Za uvod pa bi rad opozoril še na nekatere druge značilnosti slovenskega založništva.

TOMAŽ MASTNAK

BOŽIDAR DEBENJAK

JE RAZREDNI BOJ

Slovensko založništvo je vse doslej vedno tožilo o nezanimanju Slovencev za žepno knjigo in je kazalo na svoje neuspešne poskuse. Komercialne uspehe je začelo pravzaprav doživljati šele letos, ko sta, kot slišimo, dve knjigi iz medzaložniške zbirke Žepna knjiga postali uspešnici: Lehmannovo Poročilo o Jezusu in spomini Đorđa Karađorđevića. Obe knjigi razkrivata potrebe slovenskega knjižnega trga: potrebe po aktualni „predmetni knjigi“, ali kot pravijo Nemci, „Sachliteratur“. Ena od obeh, Poročilo o Jezusu, je predmetno bliže naši današnji razpravi, čeravno ni marksistična knjiga. Govori o problematiki, ki se je je založništvo kdovezakaj zadnjih petnajst let izogibalo (če izvememo ilustrirane zgodovine verstev): o izvoru krščanstva. Po dveh marksističnih delih (Kautsky in Hainchelin), ki sta vprašanje obravnavali eno s stališča vednosti devetnajstega, drugo pa začetka dvajsetega stoletja in po globalnem Doninijevem prikazu je to prvo delo laične založbe, ki govori o nastajanju te tako pomembne religije. Uspeh Lehmannove knjige kaže na to, da dejansko pokriva neka deficit. Potem ko je z desetletnim zaostankom vendar prišla v Slovenijo, je ta žurnalistično pisana knjiga odprla slovenskim bralcem pogled na današnje stanje raziskovanja. Šele zdaj, ko so slovenski založniki po naključju naleteli na kamen modrijanov, bodo najbrž potihnila žalobna tožbe o tem, da Slovenci nismo naklonjeni žepni knjigi, žalostinke, ki so spremljale vse dosedanje neuspehe založnikov. Vsi pa vemo, da so bile tudi v času teh neuspehov žepne knjige na inozemskih oddelkih knjigarn vedno razgrabljene, pa tudi drugih jugoslovanskih žepnih knjig se je dosti prodalo. Gre torej le za navado in razvado, ki odgovorne delavce te panoge poveruje z drugimi, da namreč za svoje neuspehe iščejo vzroke v nekih od njih neodvisnih principih in globljih določilih „slovenske narodne biti“; le-ta naj bi bila načelno sovražna žepni knjigi in prav tako misteriozno načelno nenaklonjena marksistični knjigi in še čemu. Tudi ta misterij bo slovenskim založnikom zbledel in vrnil se bodo v svet racionalnosti, ko bodo naleteli na skrivnost tega. Dejansko ni nobenega racionalnega razloga, da bi ravno na Slovenskem marksistična knjiga ne imela množičnega odziva. Če ga nima, velja razmisliti o vzrokih. Kje jaz vidim vzroke:

Prvič. Marx ni zamen zapisal, da produkcija ustvarja konsumpcijo, ne-le objektivno, temveč tudi subjektivno. Materialna produkcija se tudi pri nas krepko ravna po tem; edino na področju marksistične knjige pa izhajamo iz na glavo postavljenega Marxa in menimo, da konsumpcija ustvarja produkcijo; potem iz neobstoječe konsumpcije neproduciranega sklepamo na neobstoj potrebe in na neobstoječo konsumpcijo odgovarjamo z neprodukcijo. Da je to začaran krog, ni treba posebej dopovedovati. Mati te prakse pa je vnaprejšnja teoretska predstava, da se takšna knjiga na Slovenskem ne bi prodajala. Iz te teorije porojena založniška praksa seveda nenehno potrjuje svojo predpostavko.

Drugič. V slovenski kulturi ne vlada prepričanje, da je neveden, kdor ni na tekočem z marksizmom. Nevednost na splošno velja za sramoto, tu pa tisti, ki ustvarjajo kulturno „javno mnenje“, dajejo alibi za nevednost, tako da je posestniki nevednosti malodane ponosen nanjo. Celó za osrednje glasilo Socialistične zveze ni sramota, da dva meseca niti z besedico ne omeni izida dveh knjig, ki nesporno pomenita obogatitev slovenske kulturne zakladnice in ju je kot takšni tudi predstavila tiskovna konferenca v Marksističnem centru ob prisotnosti Delovnega kulturnega urednika.

Tretjič. Vse premirno trpimo prišepetavanje, da je marksizem neka teorija 19. stoletja, danes obupno zastarela, ki vanjo verjamajo samo še redki zaostali dogmatiki in ideologi. Da se ne bi marksistično mislilo z lastno glavo, to je skupen interes zelo raznorodne alianse, ki nam ne želi nič dobrega. Zakaj opustitev ustvarjalnega marksističnega mišljenja, zaprtje marksizma v geto zoprne šolske učenosti, to je skupen interes vseh tistih, ki bi radi razpolagali z nami kot s predmetom in nas zapregli v katerega od danes konkurirajočih svetovnih načrtov. Zato bi bilo treba sistematično rušiti, ne pa podpirati konservativizem bralskega občinstva, podpirati, ne pa z deficitizmom zavirati ustvarjalno soudeležbo bralca v živem razmišljanju.

Četrtrič. Rešitev ni v lovu na enega krivca, ki nisi ti sam, temveč je nekdo zunaj tebe. Za založnike izhod ni v vprašanju „kaj pa so naredile družbenopolitične organizacije?“ Družbenopolitične organizacije so naredile seveda veliko premalo. Toda za založnike je vprašanje vendarle drugačno. Družbenopolitične organizacije niso bile poklicane, naj naredijo propagando za Hesseja, pa je Hesse postal kulturna potreba. Niso agitirale za 100 romanov, pa so postal kulturna potreba. In kdo so DPO? So to; organi in forumi,

ki naj bi imeli edini interes za plasiranje marksizma? Kritike sicer ne gre vreči z ramen o njeni upravičenosti bomo še spregovorili. Vendar tudi tu, kot nikjer, magični kljub ni v resolucijah forumov. Mnogi založniški delavci so člani ZK, vsi pa so člani SZDL in sindikatov. Očitke torej naslavljajo svojim lastnim organizacijam. Namenjajo ga očitno „forumom“. Nakar bodo ti izzvani, da žogo vrnejo in nastala bo znana odbojka.

Petič. Racionalno v gornjem očitku pa je, da v družbenopolitičnih organizacijah še ni prišlo v meso in kri zavest o vlogi marksistične teorije. Nam, ki se tu pogovarjamo, se ni treba medsebojno prepričevati o pomembnosti marksistične teorije. Vsi se strinjamo v spoznanju, da bi bila slepota v prelomnih zgodovinskih trenutkih usodna — pa naj gre za pomanjkanje vednosti ali pa za elitarno, na najožji krog omejeno teoretsko vednost. Stanje svetovne gospodarske in politične krize nas bo soočilo še s prenekatero preizkušnjo. Vendar pa opažamo, da tisto, kar je jasno za tole mizo in kar je vsebovano tudi v sklepah in resolucijah vodilnih teles naših družbenopolitičnih organizacij, nikakor ni splošna praksa. Čeravno vemo, da bi ateoretičnost, pomanjkanje znanja, prakticizem in kar je še drugih takih lepot, usodna cokla, ki lahko ogrozi naš obstoj, se še vedno nismo dovolj izkopali iz šestdesetih let. Tu je tista prava naloga družbenopolitičnih organizacij in v praksi njene realizacije je prišla najdlje ZK, medtem ko druge še mnogo bolj tiče v prakticizmu. Pri tem si ne domišljam, da je ZK že dovolj prosta prakticizma. Marksistična teorija pa uči, da je vsako praktično vprašanje teoretsko-praktično (kot je tudi vsako temeljno teoretsko vprašanje prakse). Ali pa res znamo dvigati praktična vprašanja na raven teorije in jim poiskati primerno praktično rešitev? Na ravni globalnih družbenih vprašanj je naš odgovor pozitiven. Toda ali je tako tudi na nižji ravni? Tu pa prihaja na plan ateoretičnost in prakticizem. Potreba po teoretskem študiju je eminentno samoupravna potreba. Samo tisti, ki je sposoben doumeti teoretsko-praktično enotnost, je enakopraven soudeleženec v diskusiji in odločanju o globalni rešitvi, pa tudi luciden v iskanju rešitve parcialnega vprašanja; samo on je namreč sposoben videti svoje „drevo“ v „gozdu“, videti, kako se v njegovi ploskvi prizme zrcali celota. Čeravno dosedanji napor za dvig teoretske kulture niso bili majhni, so bili doseženi rezultati mnogo premajhni.

Šestič. Druga plat premajhnega teoretskega znanja v delu družbenopolitičnih organizacij je težnja k dogmatizaciji, k zadovoljstvu z doseženim miselnim aparatom v prepričanju, da je že „vse jasno“. Bertolt Brecht ima v zgodbah o gospodu Keunerju imenitno opozorilo tudi za našo rabo. Po besedah gospoda Keunerja „naša organizacija izgublja mnogo vpliva in ne pridobi mnogih ljudi zaradi tega, ker po krivem zbujamo vtis, ko da vemo odgovor na vsa vprašanja. Morda bi bilo že iz propagandnih razlogov dobro, če bi naša organizacija pripravila seznam vprašanj, ki jih štejemo za absolutno nerešena.“ Zgodovina delavskega gibanja priča, da so bila v njej marsikdaj kot rešena zaprta nekatera vprašanja, ki jih je kasnejši razvoj po mnogih porazih ponovno odprl.

Sedmič. Situacija slovenske knjige je jasno precej drugačna od situacije knjige na mnogomilijonskih potencialnih trgih. Toda za to je treba biti še bolj inventiven v iskanju rešitev. Tudi delavsko gibanje v prejšnjem stoletju nam lahko da neko analogijo: njegov knjižni trg je bil majhen, pa ga je znalo dobro izkoristiti s smiselno vezavo periodičnega tiska in knjige. Knjige, študije, razprave, prevode, brošure je najprej objavljalo v periodičnem tisku, nato pa so tako dogotovljena besedila, ki so prej že učinkovala, dobila še knjižno podobo. Na Slovenskem smo daleč od tega, da bi izkoristili vse te možnosti.

Osmič. V izdajanju, populariziranju in plasiranju knjige se premalo stori za povezovanje dveh lokov: loka aktualnih, danes perečih ali diskutiranih vprašanj in loka bazičnih spoznanj iz klasične literature. Za ilustracijo vzemimo diktaturo proletariata. Vprašanje je aktualizirala jugoslovanska teorija in praksa, odprl ga je tudi evrokomunizem. Pri predstavitvi tega pa smo pogrešali opozoril na zgodovinske korenine problema. Evrokomunizem nam je bil predstavljen pretežno žurnalistično, in tudi način predstavitve Kardeljevih spoznanj je bil le redko (npr. v publikaciji MC pri CK ZKS) na potrebni teoretski ravni. Gre pa za vprašanje, o katerem ni le polemično diskutirala Roza Luxemburg, temveč so nekateri najbližji Leninovi sodelavci zastopali stališča, ki so imela usodne posledice. Ne le Stalin in Trocki, tudi Buharin, kot kaže programska brošura Buharina in Preobraženskega Abeceda komunizma iz leta 1918, vsi so verjeli, kot beremo v omenjeni knjigi, da je prva porevolucijska faza „diktatura proletariata“, torej sistem represije, ki bo trajal 20–30 let ali pa celo dve do tri generacije, nato pa bo nastopila demokracija — stališče, za katerega je istega 1918. leta Roza Luxemburg pripomnila, da po njem „vrlo ljudstvo“ sprejme čez čas svobodo „kot božično darilo iz rok socialističnih diktatorjev“; zanjo sta bila pojma „diktatura proletariata“ in „najširša demokracija“ identična. In, kot vemo, je zadoščalo dvajset let (od minimalnih 20–30), da sta tako Buharin kot Preobraženski padla kot žrtvi stalinskih čistk. Njuna teoretska skrajšava je primaknila enega od temeljnih kamnov za sistem represije, ki je lahkomišelnost zapravljal kontrolni mehanizem diktature proletariata — najširšo demokracijo. Takšni problemi kar kričijo po prezentiranju virov in njihovi razdelavi za potrebe vsakovrstnega političnega študija.

Devetič. Resna ovira je na strani boja med potencialnimi avtorji in založniki. Priprava marksističnih prevodov, študij in drugega je nadvse zahtevno delo in terja močnih uredniških spodbud — a jih ne dobi. Vsakdo z uredniškimi izkušnjami ve, da se da izdati dobra revija ali list samo z „naročenimi prispevki“, torej z animiranjem avtorjev, ne pa z negativno selekcijo tistega, kar pade v nabiralnik. Strokovno in znanstveno delo je brezkončno, vedno so še neraziskane nekatere stvari, vedno je treba končati zaradi kakih zunanjih vzrokov. Uredniki, založniki, izdajatelji ipd. izsilijo iz avtorjev, da tekste dokončajo. Šele to daje avtorjem zadostno motivacijo: zavest, da je njihovo delo zaželeno, da jih čakajo nepotiskanje strani. Naše založbe pa ne pravijo avtorjem, tega, temveč izjavljajo „naredili vam bomo uslugo, da bomo tiskali vaše izdelke, pri čemer pa vemo, da nam bodo ležali v skladiščih“. Takšno stališče pa ne demoralizira edino skribomanov, hromi pa vsakogar, ki je do svojega dela kritičen. Zato se včasih celo zgodi, da se mora MC znači v vlogi managerja za to, da založbe vzamejo kako delo v program, kar ni ne njegov namen ne njegova naloga. Nesamoupravno „poslovno“ obnašanje do avtorjev je resna ovira za družboslovno knjigo.

Še dveh vprašanj bi se rad dotaknil. Prvič, že omenjenih ozkih grl med neposrednimi producenti: avtorjev, prevajalcev ipd. Menim, da so tu še celo tendence, ki lahko stanje poslabšajo. Ena od takšnih nevarnih je v metodi učenja jezikov v osnovnih in srednjih šolah: kljub upiranju predmetnih strokovnjakov so republiške strokovne službe vsilile v šole „direktno metodo“, tisto, ki izključuje materin jezik, namesto njega pa za podlago jemlje nemo pantomimo. Če se mora tovarišica neuspešno stegovati po kredo na vrh table, da bi s tem opičjim teatrom pokazala „I can't“, to ni samo smešno, temveč ima ta metoda kolonialističen namen, da bi pokazala, da se šele v tujem jeziku dajo izraziti vsakovrstne imenitne vsebine. Stara slovnična metoda ni bila samo racionalnejša in hitrejša (zato se k njej danes svet tudi vrača), temveč je bila predvsem zgrajena na spoštovanju do lastne

jezičkovne kulture in je temeljna na iskanju ustreznih med jeziki. Celotno študij jezika na univerzi ne more odpraviti vseh škodljivih posledic takega učenja. Podobno zaviralno vpliva tudi zoženje splošnega znanja, redukcija na humanistični ali pa tehnični fahidiotizem. Noben marksističen tekst ni bil in ne more biti fahidiotski niti dostopen fahidiotom. Dogmatski način poučevanja, dogmatski uvodi in podobno, vse to prav tako deluje zaviralno na oblikovanje novih ustvarjalcev, pa tudi novih bralcev marksistične literature. Tu lahko slabo izvajanje predmeta „marksizem in samoupravljanje“ naredi nepopravljivo škodo.

Drugič že prej sem omenil Brechtovega gospoda Keunerja. Po njegovem nasvetu bi rad naštel nekaj vprašanj, ki so, če že ne absolutno, pa vsaj relativno nerešena; nekatera med njimi so vitalnega pomena za današnji trenutek. O njih bi kazalo prebrati

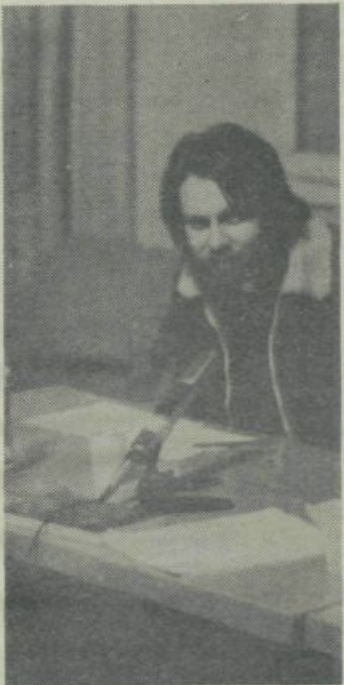
BOJAN KORSIKA

FRANC ŠALI

JOŽE VILFAN
SONJA LOKAR

SLAVOJ ŽIŽEK

čimveč. Najprej je tu vprašanje cikličnosti svetovne ekonomije, predvsem vprašanje velikih in malih ciklusov. Od tega je odvisna možnost prognoze in predikcije. Kakšna bo nadaljnja usoda krize? Od tega je odvisna temeljna strategija svetovnega delavskega gibanja in vseh drugih zavestnih udeležencev svetovnega procesa socializma. Drugo vprašanje, ki je v založniških programih prav malo navzoče, pa prav tako odprto.

BOJAN KORSIKA

No, sedaj smo lahko slišali te temeljne posledice, ki jih ima lahko neizdajanje ali zelo poredko izdajanje marksistične literature za delavski razred. Kot sem že omenil je perspektiva izdajanja marksistične literature precej nerožnata, tudi glede na to, da se bo položaj financiranja knjižnih izdaj še poslabšal. Prosil bi tovar. Šalija, da bi povedal kaj več s tega vidika.

FRANC ŠALI

Nekaj podatkov sem tudi jaz slišal pa tudi bral po možnostih oziroma nemogućnostih izdajanja družboslovne literature. Kot veste je Kulturna skupnost Slovenije tudi v svojem programu predvidela, da bi v prihodnje še več sredstev namenila za knjigo, za razvoj založništva, knjigarn, knjižnic. Po nekaj računih naj bi šlo še za enkratno povečanje sredstev. Seveda so ta vprašanja tako za to področje knjige založništva kot tudi za nekatera druga področja, kot je recimo film, potem kulturna dediščina, spomeniki itn., odprta, saj se sedaj s temi predlogi srečujejo delavci v samoupravno interesnih skupnostih za kulturo v posameznih občinah, pa seveda tudi v svojih organizacijah združenega dela oziroma krajevnih skupnostih, kjer so že tako dobro organizirani, da lahko take razprave o kulturni politiki za naslednjih pet let kvaliteten izpeljejo. To je ena informacija. Rad bi vam seveda povedal še drugo, mogoče jo tudi že veste. Iz dosedanjega programa sredstev Kulturne skupnosti Slovenije namenjenih za sofinanciranje literature namreč ni bilo porabljenih skoraj polovico sredstev. To so precejšnje vsote. Seveda bi si kazalo natančneje ogledati, zakaj niso založbe za svoje programe, za svoje zbirke, za posamične knjige porabila vsa sredstva. Zakaj so ostala sredstva neporabljena. No, to se ni dogodilo samo na področju založniške dejavnosti, tudi na drugih področjih se je pokazalo, da zbrana sredstva niso bila v celoti porabljena. Mogoče bi o tej stvari tudi kaj rekli. Dejstvo je, da se ne financirajo knjižni programi niti ne posamične zbirke, čeprav je to želja, čeprav je to interes, ampak se ponavadi financira konkretna knjiga in še pri tem prihaja zelo pozno do dogovora, odločitve v tem samoupravnem dogovarjanju v okviru Kulturne skupnosti Slovenije, kar često tudi pri založbah oblikuje občutek negotovosti. Naš cilj je in seveda tudi cilj založb, pa tudi delavcev na drugih področjih te kulturne dejavnosti, da bi se vsaka stvar bolj natančno sprogrimirala, splanirala, da bi se financirali programi in, da bi se tako tudi potem sredstva razdelila. Obenem pa bi se preko leta, zlasti ob koncu, napravil pregled, ali je bil dogovorjen program

tudi realiziran, oziroma do katere stopnje je bil realiziran. In če ni bil, zakaj ne? Od financiranja posamične knjige bi torej morali preiti na financiranje programov, založniških programov oziroma posamičnih založniških zbirk, da se ne bi sredstva potem zadrževala, kot nekakšen mrtev kapital v kulturni skupnosti, ampak da bi se tekoče porabljala za konkretno produkcijo družboslovne pa tudi ostale literature. No, hotel bi ob tem, ko sem že začel, reči še naslednje — da je gotovo zelo koristno teoretično utemeljevati potrebo po marksistični literaturi in na neki način lahko to dokaj hitro tudi izpeljemo, nekoliko težje pa je seveda prebujati, razvijati potrebo po marksistični družboslovni literaturi in gotovo to ni samo stvar posamične založbe oziroma založniške dejavnosti, ampak celotne naše družbe. Mislim, da bi lahko pri tem našli še celo vrsto dejavnikov. Bili so že omenjeni nekateri, ki bi morali načrtno skrbeti za to, da družboslovna literatura ne le pride do delovnih ljudi, do občanov, do mladine, ampak da se tudi o njej tudi razpravlja in da se na tej osnovi tudi kaj praktičnega v konkretnem okolju dogodi. Poglejte recimo — pri Titovih zbranih delih smo šli na CK v akcijo za višjo naklado. Sonja, lahko me popraviš, če sem pozabil podatek, zdi pa se mi, da smo preslegli 10.000 izvodov. Ampak akcijo smo vodili od občine do občine, od komiteja do komiteja, organizirano, sistematično, s pregledi in tako naprej. To je lahko navzven uspeh, s katerim bi se hvalili. Samo vprašanje je sedaj, kaj je s to literaturo v posamičnih organizacijah združenega dela, v občinskih komitejih v sindikalnih odborih itn., v prostorih socialistične zveze, v študijskih središčih itn. itn. Kaj je z literaturo, ki je v posamičnih družboslovnih koticih organizacij združenega dela? Zdi se mi, da gre za tisto vprašanje razvijanja, prebujanja, aktiviranja ljudi, da bi jim prav ta družboslovna literatura bila ne le pri roki, ampak tudi v nenehni uporabi. Mislim, da ni samo naloga založb, založbe lahko sproducirajo, imajo celo vrsto raznih takih sistemov in formiranja, vzpodbujanja, usmerjanja, lahko se tudi poslužijo tiska, radia, TV, lahko imamo razne

tiskovne konference, kar delamo, ne? Itn. Mislim pa, da poleg založb lahko veliko napravijo seveda tudi knjižarne, veliko lahko napravijo posamične knjižnice in seveda to, kar je bilo omenjeno, družbenopolitične organizacije, študijska središča, ki jih imamo sedaj že celo vrsto po naših občinah; veliko lahko napravijo družboslovni krožki, razne debate v visokem šolstvu, na posamičnih fakultetah v okviru marksističnih centrov itn. Strinjam se s tem, kar je bilo rečeno, da same klime ne moreš ustvarjati kar tako, da bi začel danes, jutri pa bo situacija že drugačna. Lahko

je premagati liberalizem, ko gre za produkcijo družboslovne literature. Težje pa je spremeniti tisto zamujeno v oblikovanju cele vrste generacij. Tisto zamujeno sedaj nadoknaditi. To je težje. In gotovo je ena izmed pomembnih točk v oblikovanju te družboslovne zvedavosti in pa tudi spoznanja, da lahko z marksistično literaturo vendarle bolj pogumno obravnavamo in razrešujemo družbena vprašanja. Treba je začeti že v zgodnji mladosti in nekaj takih programov je pri Mladinski knjigi. Mislim, da bi bilo treba vložiti še več napora v oblikovanje naših vzgojiteljev od tistih, ki se ukvarjajo s predšolsko vzgojo, do tistih, ki se potem ukvarjajo z mladino v osnovni in srednji šoli. To je ena stvar. Če že govorimo o samoupravljanju in o tem, kako često ljudje to samoupravljanje sedaj sprejemajo. Sprejemajo ga bolj kot praktično vsakodnevno razreševanje konkretnih družbenih problemov. Recimo ustvarjanje, delitev dohodka, kam bodo kaj namenili, kaj bodo kupili, kako bodo razporedili sredstva in tako naprej. Manj pa si samoupravljanje predstavljajo in uveljavljajo kot revolucioniranje oziroma spreminjanje odnosov. Mislim, da ta komponenta spreminjanja revolucioniranja je v procesu te samoupravne prakse premalo prisotna tudi zaradi prešibke, včasih zelo anemične, dejavnosti družbenopolitičnih subjektov. Kaj bi v zvezi s to anemičnostjo rekli, pogledajte, pred dvemi leti je socialistična zveza sprejela programsko izhodišče za akcijo Knjiga. Sedaj nekako po dveh letih se bo šele akcijsko organizirala, oblikovala odbor, ki naj bi to akcijo vodil. No, znotraj te aktivnosti se tudi Zveza komunistov ustrezno pripravlja in šli bomo v boj za planiranje, programiranje knjige v posamičnih organizacijah združenega dela oziroma v krajevnih skupnostih. Skratka, naš cilj je, da bi v vseh teh proizvodnih, oziroma krajevnih življenjskih sredinah začeli resno razmišljati, kakšno literaturo potrebujejo. Ne samo družboslovno, ampak tudi z leposlovnega tehničnega iz strokovnega področja itd. Skratka gre za vprašanje, kako oblikovati politiko do knjige, enega dela te naše družbene prakse, družbene dejavnosti, družbene proizvodnje. Kako to politiko oblikovati glede na konkretne interese, konkretne potrebe, zahteve posamičnih delovnih organizacij oziroma krajevnih skupnosti. Mislim, da bo ta izredno zahtevna akcija trajala dalj časa, obetamo si pa tudi določene premike v programiranju knjige v teh naših temeljnih družbenih okoljih, kajti od tega je potem precej odvisno tudi nadaljnje oblikovanje politike do knjige v samoupravnih interesnih skupnostih. In znotraj tega oblikovanja književne politike bi kazalo prebuditi, oziroma še posebej aktivirati družbenopolitične organizacije, tamkajšnje knjižarne, tamkajšnje knjižnice in na tak način dati tudi temeljni prispevek, da bi se družboslovje ne samo v večjih količinah produciralo, ampak tudi bolj uporabljalo v vsakodnevnem življenju. Če samo pogledamo knjižnice, a ne tiste profesionalne. Recimo knjižnice v okviru Zveze kulturnih organizacij itn. Danes imamo verjetno zelo malo

osnovnih organizacij v krajevnih skupnostih, bodisi, da gre za Socialistično zvezo ali Zvezo komunistov, ali Zvezo socialistične mladine itn., ki bi konkretno obravnavala položaj in delo takšne knjižnice, ki bi poskušala takšno knjižnico tudi oblikovati kot nekakšno živo, aktivno, aktualno, razgibano jedro za teoretične oziroma za družboslovne razprave itn. Kjer bi tudi razgledani in teoretično podkovani komunisti našli svoje mesto za idejnopoliitično delo. Za organiziranje različnih pogovorov prav z mladino. Kajti, če tako začnemo, v teh osnovnih življenjskih enotah oblikovati neko politiko do knjige, družboslovne literature, razpravljati o njej pritegovati mlade, in seveda tudi ostale krajane ob konkretnih problemih, s katerimi se vsak dan srečujejo, potem raste ta interes in se seveda tudi nenehno širi, programira potreba po družboslovni literaturi in tudi širi potreba bo branju, oz. osvajanju teoretičnega znanja. Mi smo nekako šibki v teh temeljih, ko gre za spreminjanje odnosa do družboslovja, do marksistične literature. Ena od ključnih točk se mi zdi je, da se ZK in ostali politični dejavniki začno resno ukvarjati s formuliranjem politike do knjige, zlasti do družboslovne knjige v organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih. Tako kot smo šli takrat v akcijo Človek-delo-kultura — nasploh, bomo začeli sedaj glede kulturne politike s to akcijo. No, potem je tu še cela vrsta pomanjkljivosti. Tudi znotraj založb in knjigarn, pa tudi v odnosu knjigarna — delovne organizacije. Da, cela vrsta knjigarn ni opremljena za sodobno obravnavo in predstavitev družboslovja, za organizacijo različnih pogovorov, razprav. Seveda ni tu le vprašanje denarja. Zlasti mislim, da so veliko napravili v Mariborskem okrožju, več kot v drugih krajih Slovenije. No, drug tak problem, ko gre za družboslovje, za družboslovno literaturo, pa vidim v tej razdrobljenosti oz. v majhnih potezah, veliko je tu še nekakšnega zapiranja. Čeprav bi morali tako ravnati, kot smo recimo ravnali pri Titovih zbranih delih, ko se je celotna jugoslovanska založniška dejavnost zedinila, da jih bodo skupaj izdajali. Mislim, da bi morale take velike projekte, velike programe istočasno izvajati založbe iz vseh republik in AP, tako da se na eni strani naklada poveča, hkrati istočasno pride v celoten jugoslovanski prostor, ustrezna družboslovna literatura je cenejša, potem se tudi lažje vodi ves ta aproces animacije organizacije itd. Glede domačih avtorjev, seveda pa tudi kot avtorjev iz mednarodnega delavskega gibanja bi morali napraviti tovrstne premike v založniški politiki, v založniški dejavnosti. Mi smo sedaj seveda govorili bolj o tem, kako to našo literaturo družboslovno širiti, uveljavljati, poceniti znotraj našega slovenskega prostora. Ena možnost je, da se take krajše problemske knjižice izdajajo v žepni izdaji. Lahko je to čisto kratko, da lahko prebere v eni uri ali dveh itd. Tudi taka oblika širjenja te družboslovne literature obravnava določene probleme, lahko je dobra podlaga za resnejši in daljši študij. Še zmeraj preveč ponujamo zelo obsežne knjige, premalo pa recimo takšne priročne kratke aktualne izdaje — glede na konkretne probleme in na potrebe časa. Taka literatura bi bila primerna za študijska središča, za razne seminarske oblike, za družboslovne krožke po šolah itd. Te naše založbe bi se morale nekoliko boljše organizirati. Predvsem ko gre za posredovanje naših teoretskih izkušenj v svetu. Zdi se mi, da nimamo ustreznega programa, da bi prevajali v ustrezne tuje jezike in potem plasirali v nekaterih evropskih centrih naša teoretična dela. Ne vem, zakaj bi bila v prihodnje če bi se res nekoliko bolje organizirali, ta literatura predraga. Lažje jo bo poceniti, kot pa to literaturo ne samo plasirati v širših količinah med ljudi, ampak nekako prevzgojiti, oblikovati, razviti pri ljudeh potrebo, da je ta literatura sopotnica, bodisi v osebnem življenju ali pa seveda v raznih oblikah skupinskega proučevanja družbene problematike, s katero se potem samoupravljalci oz. nosilci določene politične akcije vsakodnevno srečujejo. Vse to je treba seveda vendarle postaviti v našo širšo družbeno realnost, ta naš način življenja, ki ni-v prid globljemu in sistematičnemu teoretičnemu družboslovnemu razmišljanju, poglobljanju. Je že pač tako, da so ljudje bolj obrnjeni k določenim praktičnim vsakodnevnim zahtevam, potrebam. Cela vrsta teh naših ljudi je obremenjena z dvojno ekonomijo. Veliko je poleg tega polproletarskega življenja, ko ob temeljni proizvodnji ali pa neki drugi dejavnosti opravljajo še celo vrsto drugih zadev. Če sedaj seveda skozi to gledaš vlogo ali pa možnost, da bi se bolj poglobljeno in sistematično uveljavljala družboslovna literatura, se prav tu problem zdi mnogo bolj globlji in zahtevnejši, kot pa je vprašanje pocenitve te literature. Jaz

vsaj tako gledam na to in mislim, da z bolj sistemizirano, bolj organizirano družbeno akcijo vseh teh dejavnikov, o katerih smo prej govorili, oz. sem jih tudi sam poskušal nanizati, bi v Kulturni skupnosti Slovenije v skupnem programu in pa z raznimi drugimi oblikami prišlo toliko sredstev, da bi ta literatura bila cenejša, kot je sedaj. To je ena stvar, drugo pa je, kako smo s to literaturo založeni v knjižnicah, bodisi da gre za krajevne ali matične knjižnice ali knjižnice pa v delovnih organizacijah, saj ni nujno, da imaš vsako knjigo doma. Važno je, da ti je čim dostopnejša. Veliko literature je v marsikateri delovni organizaciji, ki pa več ali manj tam čaka na boljše čase.

SLAVOJ ŽIŽEK

Na tem mestu bi se tudi jaz vključil v razpravo z nekaj krajšimi pripombami. Navezal bi na podatek tov. Šalijs, ki je tudi mene hkrati prijetno in neprijetno presenetil: skoraj polovica neizrabljenih sredstev za subvencioniranje knjižnih izdaj. Iz tega marsikaj sledi — na primer to, da je vsaj dobršen del toženja o ekonomskih težavah pri izdajanju družboslovja floskula. V osnovi tu ne gre za „ekonomska“ vprašanja, namreč za vprašanje — če naj tako rečem — družbenega koncepta. In tukaj bi se zato dalo po mojem marsikaj spremeniti: vrsta stvari je, ki se nam zde „sameobsebi-umevne“, pa so dejansko rezultat nekega tihega družbenega konsenza, rezultat zastrtega merjenja moči ipd., kar nima nikakršne neposredne zveze z nekakšno „objektivno“ („ekonomsko“ ipd.) nujnostjo — nasprotno, samo videz te „objektivne nujnosti“ izraža zmagovito pozicijo v zakulisnem merjenju sil. Skušal bom osvetliti nekaj teh točk:

Pri večini založb je nekako navada, da je urednik za literaturo literat, da pa je — profesionalni — urednik za teorijo oz. družboslovje sam aktivni teoretični delavec, to je bolj izjema kot pravilo in ni „občuteno“ kot nujnost. Za tem se skriva implicitna zamisel, da lahko literaturo ocenjuje le literat, da pa se na družboslovje razume že vsak „splošni“ kulturnik. Ta implicitna zamisel je rezultat specifičnih zgodovinskih pogojev, ki so porodili podcenjujoči odnos do teoretične produkcije — „čisti“ kulturnik in birokrat si tu navidez paradoksalno podajata roke: teorijo skušata vselej histerizirati tako, da jo izrivata v položaj nečesa, kar stalno „zaostaja“ za (družbeno, umetniško ...) „prakso“, kar lahko v najboljšem primeru „ujame“ „prakso“.

Na to „družbeno atmosfero“, ki spodbuja podcenjevalni odnos do teorije — in ki je, o tem si bodimo na jasnem, rezultat še vedno dominirajoče vloge odtujenih tehnobirokratskih sil — je opozoril že tov. Debenjak. Jaz bi k temu dodal zgolj nekaj stavkov. Sedanji družbeni trenutek odpira nevarnost, da bi se pri nas aktivirali dve težnji, ki se navidez izključujeta, v resnici pa podpirata: na eni strani liberalistični praktikizem („zdaj ni čas za filozofiranje, imamo resne ekonomske probleme“), na drugi birokratski dogmatizem, ki pa je spet oblika praktikizma, saj je jedro ideje „trdne roke“ ravno „neposredno“, „praktično“ odločanje, brez „nepotrebne demokratske navlake“. Obema smerema je skupen negativen odnos do teoretske produkcije. Kako se to konkretno kaže? Omenil bi neki negativni pojav, ki se vleče od tim. „razčiščenja z liberalizmom“ na začetku sedemdesetih let, neko založniško-uredniško naravnost, ki jo karakterizirata dve postavki: (1) boljše domače kot tuje, pa četudi je domače malo slabše; (2) boljše učbenik, kritični prikaz, povzetek ipd. kot original. To niso abstraktne postavke, posledice te naravnosti se kažejo tako v založniških programih kot v literaturi, ki jo zahtevajo srednje, višje in visoke šole. Rezultat te usmerjenosti k domačim, „izvirnim“ kritičnim prikazom ipd. je upoštevanja vreden padec teoretske ravni povprečnega družboslovnega dela. Tako lahko — če naj vzamem resda nekoliko skrajni primer — v nekem družboslovnem leksikonu beremo, da je Heidegger soroden darvinizmu!

Vendar zadeve ležijo globlje. Gre za neko globalno usmerjenost, ki je — med drugim — prišla do izraza tudi v nekaterih diskusijah o usmerjenem izobraževanju: nekakšno „spontano“ zaupanje v tenično-naravoslovno in gospodarsko inteligenco, češ ti se ukvarjajo z „resnimi problemi“, za razliko od družboslovne inteligence, ki „visi v zraku“, ki jo je treba stalno znova priganjati, naj se ukvarja s „konkretnimi vprašanji naše družbene prakse“, drugače povedano, ki naj bi ji bila nekako prirojena težnja k zapiranju v „slonokoščene stolpe“. Odveč je pripominjati, da ni takšna usmerjenost rezultat nekakšnih „objektivnih nujnosti“, marveč izraža določeno „razmerje sil“: konec koncev gre pač za paktiranje delov družbenopolitične „strukture“ s tim. „tehnokratskimi“ silami — paktiranje na račun tim. „levice“, po kateri se pač sme tolči, saj nima — za razliko od tehnokracije — nobene „realne“ moči. Bojim se, da je takšna politika nekaznovanega tolčenja po „levici“ precej kratkoročna: iz zgodovine XX. stoletja še predobro vemo, kam se obrne družbeno neosveščena tehnična inteligenca v trenutkih družbene krize — v smeri fašizacije.

Ta problem je seveda posredovan z družbeno totalnostjo: rešitev ni v gojenju teorije kot dodatka — dopolnila, marveč v ustvarjanju takšnih pogojev, da bo sama teorija postala neizogibni sestavni del procesov samoupravnega planiranja in odločanja na vseh ravneh družbe. Tako vidimo, kako nas navidez posebno vprašanje odnosa do družboslovja takoj pripelje do temeljnih vprašanj našega družbenega razvoja, kako lahko ta odnos beremo kot pokazatelj različnih protislovnih teženj tega razvoja.

Ker sem bil doslej precej načelen, bom za konec podal še dve konkretni pripombi. Kaj bi se dalo neposredno storiti za izboljšanje pogojev izdajanja marksistične družboslovne literature? Ponovil bom stari predlog, ki je doslej vselej naletel na gluha ušesa: V Srbiji in na Hrvaškem je v zadnjih letih zrasla vrsta manjših založb, ki izdajajo ogromno družboslovne literature. Izdajateljsko funkcijo so prevzele nekatere revije, marksistični centri, oddelki na univerzah ipd., in ta decentralizacija je bila družbeno podprta. To je izredno poživilo izdajateljsko sceno; omenil bi zgolj dva najbolj tipična primera: „Razlog“ v Zagrebu in „Ideje“ v Beogradu. Če nastopi kot izdajatelj revija, potem režijski stroški (ki znašajo 30–70 %, ponekod tudi več) preprosto odpadejo; tako je mogoče — s tem, da izkoristimo izdajateljsko-tehnični aparat kakšne revije — pomembno zmanjšati ceno knjige. Zakaj to omenjam? Če drži, da ostaja precej sredstev za subvencioniranje knjige neizkoriščenih, in če je — kot kažejo omenjene izkušnje — zadeva izvedljiva, potem upam, da bodo tudi tovrstni poskusi v Sloveniji „blagonaklonjeno“ sprejeti.

Druga pripomba je bolj vsebinske narave. Zadeva vprašanje tim. šund literature. Pravim „tako imenovane“, ker so tu pri večini slovenskih založb zadeve že od vsega začetka zamistificirane. „Ugledne“ založbe z grozo odklanjajo redno izdajanje kvalitetnih kriminalnih, erotičnih ipd. romanov („to ni na naši ravni“), tj. to — lahko zelo kvalitetno — literaturo razglašajo za „šund“, hkrati pa v zakrinkani obliki platnenih ovitkov gojijo resnični šund: Hans

Habe, J.M. Simmel, Victoria Holt ipd. Tako se nam prikrade vrsta leposlovnih „poljudnih“ del, o katerih lahko — če smo kar se da previdni — rečemo, da so „idejno sporna“; že kar grotesken primer je tu bržkone Carnegijevo delo Kako si pridobiš prijatelje, prava biblija hinavske, oportunistične morale, vključno z nasveti kapitalistu, kako pomiriti stavkajoče delavce (upamo, da bodo prav prišli kateremu „prosvetljenemu“ direktorju!). Zakaj to omenjam na tem mestu, ko naj bi govorili o izdajanju marksistične literature? Iz dveh razlogov: Prvič gre za enega ključnih zastavkov idejnega boja v založništvu, drugič pa je takšen odnos do „šunda“ del istega sindroma — če naj uporabim to grozno besedo — ki poraja orisani negativni odnos do teoretske dejavnosti.

TOMAŽ MASTNAK

To, da si združil ta dva faktorja, denar, namenjen založništvu, ki ostaja, in možnost izdajanja knjig v okviru revij ali pa manjših založb, odpira perspektivo. Prepričan sem, da bi se dalo pri nas izdajati poceni, aktualne (in to teoretsko aktualne) knjige, in tudi ažurno izdajati. Zaradi minimalnih, če sploh, režijskih stroškov, zaradi enostavnejšega tiska, zaradi enostavnejše opreme itd. bi bile te knjige dejansko dosti cenejše, s tem dostopnejše, predvsem pa „okretnejše.“ Toda kot je nekoč v krizah monopolitični kapitalizem rajši uničeval zaloge, kot da bi jih pod ceno dal v obtok, tako bodo slovenski „založniški monopoli“ rajši puščali ne samo polovico denarja neizrabljenega, ampak tudi še več, kot da bi dopustili, da se ustvarja neka alternativna založniška praksa. Prva knjiga, ki bi izšla tako, kot si ti govoril, bi postavila na laž tričetr ugovorov in pomislekov, izgovarjanj na ne vem kakšne objektivne razloge in zakone, ki naj bi oteževali, če ne onemogočali tiskanje aktualnih ažurnih in poceni teoretskih knjig. Glede objektivnih zakonitost pa: te objektivne zakonitosti so objektivne zaradi subjektov, ki tukaj delujejo.

To v spodbudo!

ŽIŽEK

Če bi takšna zbirka, kot praviš, postavila na laž tričetr teh ugovorov, potem bi morda dinamizirajoče vplivala na same založbe.

Tomaž Mastnak

Lahko bi „veliki“ tudi „statizirali“ stvari, ni pa nujno,

ŽIŽEK

Jaz tu vidim tri možne negativne reakcije: (1) da se — kot si nakazal — založbe sploh ne bi zganile, (2) da bi skušale zadevo blokirati s pritiski (npr. v KSS), (3) da bi rekile: lepo, zdaj ta tako ali tako neprofiten posel vsaj deloma opravlja nekdo drug, zato se lahko toliko bolj veselo posvetimo svojemu „čistemu“ kulturnemu poslanstvu in pa izdajanju „kvalitetne“ zabavne knjige.

Tomaž Mastnak

To pa je druga stvar, to se pa ne bo zgodilo, ker pri marsikateri založbi izdajanje marksistične literature služi za legitimacijo, da se vse mogoče drugo izdaja.

JOŽE VILFAN

Torej, glede neizrabljenega denarja mislim, da je tov. Šali povedal tisto bistveno in sicer, je to v zvezi z naslovi. V naši založbi imamo dejansko nekaj takih naslovov. Ampak to je začaran krog. Lahko se pač dobi subvencija za dani naslov in ko je stvar dokaj jasna, se začno pogovori z avtorjem. Toda potem avtor pravi, da je zelo zavzet in da pred poletjem tega ne more opraviti. Potem se tega loti recimo po počitnicah in prihodnji februar prinese prvo varianto, ki jo je seveda treba še dvakrat ali trikrat predelavati. Potem pa traja priprava take knjige, predno gre v tiskarno, eno leto in pol. To je eno.

Drugo pa je to alternativno izdajanje knjig. Lepo bi bilo, če bi se s tem dalo odpraviti režijske stroške, ki bremenijo knjigo. Dejstvo je, da se založbe ne obnašajo enako do vseh knjig, da so recimo faktorji za te knjige in recimo za pesniške zbirke veliko nižje kot za druge knjige in zatorej ne smemo misliti, da so založbe apriori grozne. Je pa tako, da danes resnejša družboslovna knjiga zahteva investicijo 30, 40, 50 milijonov in če hočemo, da bi bila ta knjiga dostopna, pomeni subvencijo tridesetih milijonov. Nočem vse zreducirati na problem denarja, verjetno so možnosti v teh alternativnih založbah. Toda takoj namreč postane problem, kaj je založba. Založba je ustanova, ki ima utečen mehanizem, in kar je še bolj pomembno, da distribucijo knjig. In režija pravzaprav krije mehanizme za pripravo, za skladiščenje in za distribucijo knjig. Bilo bi zanimivo vedeti, kako alternativne založbe to izvedejo. To je možno v akciji, s katero po najhitrejšem postopku spraviš knjigo do bralca. Se pravi, to je možnost v akciji, pri kateri svojega dela ne računaš in ni nobenega ležanja. In recimo, da že imaš neke periodiko in da se obrneš direktno na naslove, torej je to že kanal, ki je spet mehanizem in druga režija, ki se neke drugje pojavlja. Seveda pa nočem reči, da je to isto. Opozarjam pa, da je treba imeti pri teh stvareh vedno vse to pred očmi. Želim si, da bi Slovenci tudi nekeje še poskušali, poskušali kakšne take variante. Sam sem recimo dostikrat

v lastni založbi dal predlog, da ima recimo urednik, ki izvede velik projekt, pravico vzeti toliko in toliko milijonov od tega projekta in se notranje subvencionirati. Ta projekt, recimo Vse o cvetju, bi financiral to in to družboslovno knjigo. To je ena pot. Dolgoročna pot pa je seveda to, kar smo ugotovili: odpiranje, družbena klima, stalni pritisk, iskanje novih variant.

SLAVOJ ŽIŽEK

Strinjam se, da ni družboslovna zbirka, ki bi jo izdajala kakšna revija, univerzalno zdravilo. Verjeti v to bi bilo smešno. S tem, da sem toliko poudaril primer „Razloga“ ali „Idej“, sem hotel zgolj v odgovor na običajne kritike, da je stvar utopična ipd., pokazati, da je zadeva možna. Z letno subvencijo, ki ne bi obsegala niti polovice povprečne subvencije kulturne revije, bi bilo mogoče izdati celo vrsto kvalitetnih družboslovnih del. Ponavljam — ne pravim, da je to univerzalno zdravilo, pravim samo, da je možno; da bi bilo zelo pozitivno, če bi se zgodilo; — in da naj se potem tudi zgodi.

IGOR BAVČAR

Seveda je jasno, da je takšna zbirka pri reviji vsebinsko omejena, da na primer niso možna široko zastavljena leksikografska dela ali tehnično zahtevne ilustrirane izdaje. Idealni tip v takšni zbirki bi bile knjižice izvornih študij ali prevodov v obsegu cca 250 strani. Tu pa bi stvari lahko potekale bistveno hitreje kot pri založbah, kjer so procesi, ki so mnogokrat samoupravni zgolj po imenu, zelo dolgotrajni; knjige je treba planirati vsaj za leto dni vnaprej, če ne celo za daljše razdobje. Zbirka, ki bi izhajala pri reviji, pa bi lahko stanje izredno dinamizirala: prevod kakšnega aktualnega dela bi npr. lahko izšel že pol leta po tem, ko bi padla odločitev o izdaji. Odpadel bi cel kup formalnosti.

Trenutno se dogovarjamo za takšno zbirko Problemi, Časopis za kritiko znanosti in Tribuna. Zbirka bi izhajala pod skupnim imenom, vsak izmed časopisov bi letno prispeval eno do dve deli, ki bi formalno izšli kot izredna številka časopisa. Ob tem velja spomniti, da je Časopis za kritiko znanosti že pred leti skušal odpreti podobno zbirko; kot prva knjiga so bili predvideni Marxovi Očrti — zadeva je propadla ravno zaradi podtalnega delovanja nekaterih monopolističnih sil.

SONJA LOKAR

Če smem, bi se jaz vseeno vrnila k problemu bralca. Kljub vsemu se mi zdi, da je to vendarle osrednji problem, le da se moramo z abstraktne ravni spustiti na bolj konkretno. Če rečemo: „bralec marksistične literature“, s tem rečemo „delavec samoupravljalec“, če rečemo „delavec samoupravljalec“, ne govorimo o posameznikih, govorimo o organiziranih bralcih, se pravi o članstvu Zveze komunistov, ZSMS, socialistične zveze in sindikatov. In če sedaj pogledamo, kaj smo ravno v teh organiziranih političnih silah storili za to, da bi se s pomočjo knjige sistematično dvigala teoretska zavest v množicah, potem odgovori niso posebno razveseljivi, čeprav se koraki, ki smo jih storili v zadnjih desetih letih, lahko zdijo velikanski. V lanskem letu je bilo organizirano vključenih v usposabljanje že več kot 10000 komunistov. Če pa premišljamo o tem, da se naklade knjig kljub temu niso bistveno povečale, da usposabljanje komunistov sploh ne poteka iz virov, ampak na bistveno poenostavljene načine, se pravi ob priročnikih, ali celo samo na predavanjih. Ključni problem bralca je torej konec koncev problem delovanja Zveze komunistov. In sicer se ne bi tukaj strinjala s tistimi, ki pravijo, da je to vprašanje prakticizma v partiji, mislim, da gre bolj za vprašanje centralizma v partiji, kjer se lahko tudi teoretsko zelo zrele odločitve sprejemajo v preozkih krogih, kjer se v nastajanje teh teoretskih spoznanj premalo vključuje celotno članstvo. Med vodenjem in sprejemanjem političnih odločitev na eni strani in med množico, ki potem v izvajanju teh odločitev bistveno sodeluje, manjka organizirana povratna zveza. V tem trenutku bi bilo najbolj potrebno zelo natančno preanalizirati, kaj je treba spremeniti v sistemu idejnopolitičnega usposabljanja v vseh družbenopolitičnih organizacijah, da bomo odprli širše poti do potencialnih odjemalcev marksistične literature. Isto velja za sistem vzgoje in izobraževanja naseh ravneh šolanja, ker vemo, da izvirno literaturo izrivajo razni pripomočki in podobne reči. Tretji ključni steber, od katerega je odvisno boljše izdajanje in razširjanje marksistične knjige, je sistem znanstveno-raziskovalnega dela, ki je v Sloveniji zelo razdrobljen, kjer vsak na svojem področju nekako kopije v svojo smer, nihče pa ne poskuša dovolj sistematično združevati vse te pobude in iskati našo lastno orientacijo. Gre za marksistično analizo, o kateri je prej govoril tov.

Debenjak. In odgovori na ta vprašanja ne morejo nastati na eni fakulteti, ker so stroke, ki se jih tam goji, preveč parcelizirane. Npr. ekonomisti dejansko ne znajo odgovoriti na osrednje vprašanje našega časa, kaj je sedaj svetovno ekonomsko krizo kapitalizma. Ne znajo odgovoriti, ker enostavno niso dovolj široko zagrabili, ampak problem obravnavajo z ekonomističnega vidika. Mi pa odgovor potrebujemo in ga bomo morda jutri še bolj krvavo potrebovali. Se pravi, da če lastne marksistične teorije in literature ne bomo mogli hitreje razvijati, ne bomo združili in usmerili znanstveno raziskovalnega dela v skladu s temeljnimi zgodovinskimi nalogami delavskega razreda v Jugoslaviji in v svetu. Temeljito, samostojno marksistično teoretsko delo doma in kritičen odnos do vsega bistvenega, kar v teoriji nastaja po svetu na eni strani in jasn političen odgovor na vprašanja: kaj je tisti minimum, ki ga mora poznati vsak komunist, o katerih stvareh mora imeti popolnoma razčiščene pojme, npr. sekretar OO ZK, itd . . . , vse to šele omogoča jasn odgovor na vprašanje, kakšen nacionalni knjižni program potrebujemo na področju marksistične literature. Potem je vprašanje, kdo bo ta program izpeljal, s kakšnimi sredstvi, sekundarno, ali če hočete, tehnično vprašanje, ki ga lahko razrešimo. Slavoj, ne strinjam se s teboj, ko praviš: prepustimo odločanju o teoretičnih knjigah v založbah teoretikom. Na prvi pogled se zdi, da je to pravilna teza, jaz pa mislim, da je treba nekaj drugega, da je treba preprečiti, da bi bila samo založba tista, ki odloča o tem, kaj se bo izdajalo v slovenskem knjižnem prostoru. Izdajanje marksistične knjige in sploh družboslovja je preveč odgovorna reč, da bi jo smeli prepuščati tako ozkemu krogu ljudi, kot se je zbral v založbah. Teoretski potencial, ki ga danes imajo, je razmeroma skromen, ker če pogledamo njihove lastne podatke, vidimo, da v komercialnem oddelku združujejo več ustrezno izobraženega kadra kot pa med uredniki. Situacija, v kateri smo se znašli, ja takšna, da od založb ne moremo pričakovati tiste strokovne pobude, ki bi jo dejansko potrebovali. Zanj se moramo organizirati v DPO sami in ta naloga je tako hudičevo težka, da jo v osmih letih, čeprav že ves ta čas vemo za načelno rešitev, nismo še kaj dosti izpeljali. Ne več, kot morda nekaj zelo začetniških opetekajočih se korakov. In mislim, da nas bo še zelo glava bolela, preden bomo to stvar premaknili. Razen tega je bilo prej v razpravi rečeno, da je vprašanje teorije, teoretične zavesti, v bistvu ključno vprašanje samoupravljanja, da brez teorije ne bo samoupravljanja. Velja pa tudi obratno: toliko časa, dokler globalnih samoupravnih odločitev dejansko ne sprejemajo temeljne celice družbenega odločanja, toliko časa tudi množične potrebe po teoriji ne bo. To je med seboj zelo tesno povezano: se pravi, da je Zveza komunistov tista sila, ki mora biti idejnopolitično toliko trdna in teoretsko podkovana, da bo lahko sleherni moment v tem gibanju, sleherna celica in TOZD, zlasti pa te najbolj osnovne, krajevna skupnost in TOZD, usposabljala, da v svojem parcialnem problemu zazrejo celoti in da sprejmejo odločitve v relaciji do te celote. Tega do sedaj nismo dovolj delali in morda tudi sedaj ne znamo dovolj delati. V tečajih, npr. za delavce komuniste, se učijo temeljne pojme marksizma, učijo se, kaj je to dialektika, kaj je negacija negacije itd. Nismo pa jih še sposobni naučiti analizirati politično situacijo v njihovi najožji sredini, nismo jih še sposobni naučiti, da bodo iz polletnega poročila strokovnih služb OZD ali SIS znali razbrati, ali so jim nalili čistega vina ali ne. Takih stvari jih še na znamo naučiti. In dokler je tako, toliko časa je tudi naše delo na tem področju napor, ki je po vloženem truu sodelujočih ogromen, po svojih rezultatih pa preskromen.

BRACO ROTAR

Eden od začetkov je vendar ta, ki ga je Slavoj predlagal!

Jože Vilfan

Verjetno ne samo cene, ampak v taki izdajateljski dejavnosti se lahko izogneš vsej tisti grozni birokraciji, notranji in zunanji. Predno se knjiga izda, je treba prepričati ostale urednike in glavnega urednika. Potrebno je narediti kalkulacijo in jo dati na založniški svet, ta jo sprejme itn. To so stvari, ki včasih trajajo tudi leto dni.

Braco Rotar

Poleg tega se strinjam s tov. Lokarjevo, da ni problem samo v tem, da se sedaj nekako postrokovnjači vsa zadeva, samo danes so pač takšne razmere, da je strokovnjačenje še zmeraj boljše kot popolen dilentantizem, kot ga opisuje neki vic, ki sem ga slišal o nekem slovenskem uredniku, ki je prispel v Frankfurt in so mu rekli, da je tam nekakšna frankfurtska šola in če bi kaj prevedel, pa je rekel, da šolskih knjig ne izdaja.

Tomaž Mastnak

Ena stvar je, mislim, v tem je mogoče tudi poanta, tisto jedro Žižkove intervencije, ki ga je vredno vzeti in razvijati naprej: Če se

pomisli, da o izdajanju družboslovja odločajo (lahko celo bolj ali manj sfalirani) komparativisti in slavisti, da odločajo o tem slovenski kulturni delavci oz. tisti individui, ki se imajo za poklicane za opravljanje nekakšne kulturniške misije v tem „ubogem“ „majhnem“ „slovenskem ljudstvu“, če se pomisli, da ti dejansko ne kvalificirani individui, ki pa zato, ker ničesar ne vejo in ničesar ne poznajo, mislijo, da vejo vse in da lahko o vsem kompetentno odločajo, da se npr. zgodi, da kak urednik, ki ne zna tujega jezika in ne pozna strokovne terminologije, suvereno

BRACO ROTAR

odloča o strokovnem prevodu iz tega jezika ipd., v tem primeru je to treba poudariti. Ta rešitev, ki jo ti daješ, je rešitev še vedno znotraj okvira založb, v tem primeru je boljše, če obstaja možnost, da odloča teoretsko sposoben in usposobljen človek. Res pa tudi je, kar ti (tov. Lokarjeva) praviš: zelo se s tem strinjam, potrebno je prenesti odločanje, čimveč odločanja o tem, o sestavi knjižnih programov, ne samo o tem, kake knjige se bodo izdajale, ampak kako se bodo izdajale, izven založb, oziroma z druge strani, v založbe je treba vnesti čimveč družbene kontrole, če tako rečem. Tudi to je še vedno rešitev, ki se lahko birokratsko razvedeni, npr. sosveti, ampak to so metode in organizacijski principi, po katerih se lahko ta širši družbeni interes uveljavlja, ki je pri nas interes, če gradimo socializem in samoupravljanje delavskega razreda in socialističnih družbenih sil. Prizadevati si je treba, da se ta interes uveljavlja nasproti parcialnim interesom individuov, ki zasedajo odgovorna mesta v založbah (in drugje).

Sonja Lokar

Mislila sem nekaj drugega: da ravno globalno vprašanje založniške politike ne more biti zgolj stvar založb, ampak je to stvar tistih, ki so jim te knjige namenjene. Tisti, ki jih nujno potrebujejo, imajo pravico, odločati o tem, da jih bodo dobili take, kot jih potrebujejo, da ne bodo dobili Carneggija, pa ne vem kakšnega bontona, ali kaj podobno odvratnega, ampak da bodo dobili tisto, kar res potrebujejo. Vprašanji, katero knjigo potrebuje delavski razred, in kdo na to vprašanje daje odgovor, sta po mojem načelno jasni, teoretsko razčiščeni stvari. V naših razmerah moramo dobiti v SZDL usklajen družbeni dogovor o tem, kaj vsebinsko sodi v naš nacionalni knjižni program. Samo izvedbo; da take knjige res izidejo, pa je nujno potrebno prepustiti založbam, strokovnjakom in urednikom. Potem založba nima več funkcije opredeljevanja založniške politike, pač pa ima funkcijo izvajanja dogovorjenega, to pa je bistvena razlika.

Sonja Lokar

V marksističnih centrih, pa tudi v drugih oblikah idejnopolitičnega dela zlasti v občinskih in višjih vodstvih Zveze komunistov, organiziramo razne strokovne razprave. Strokovnjaki — komunisti se pogovarjajo o določenem problemu in predlagajo določene rešitve. Ali je tako težko ob tem ugotoviti, kakšno literaturo bi ob posameznem problemu potrebovali za širše članstvo, da se ne bo o večini stvari izvedelo samo odslej veljavnega mnenja tega ali onega organa ZK, ampak da si bo vsak član ZK lahko počasi ustvarjal svoja stališča in odločal predvsem kot človek, ki razmišlja s svojo lastno glavo.

FRANC ŠALI

Razmišljam o gradivu za seje. Delovni zvezek določeno stvar teoretsko bolj pojasni. Tako je lahko na petnajstih, dvajsetih, tridesetih straneh problem obdelan. Lahko petdeset ali tristo, kot praviš, ampak raje čimmanj, takó, da se človek hitro pouči, ker živimo v dinamičnem času.

Sonja Lokar

Se strinjam, vendar ne gre za problem založbe, ampak za sposobnost ZK na področju razvijanja znanstvenoraziskovalnega dela in publicistike.

BOŽIDAR DEBENJAK

Na eno stvar zelo radi pozabljamo: da obstoji več funkcij knjige. Predlogi o „malih založbah“ poudarjajo nasproti standardnim pojmovanjem „velikih hiš“ eno od možnih funkcij, ki jo „velike“ spregledujejo, tradicionalna funkcija knjige, ki v trdih platnicah lepo stoji na polici in po kateri se ja ne piše saj mora biti ohranjena v čim lepši obliki kot takorekoč trajna naložba v kulturo, takorekoč družinski spomenik kulturnosti. Tudi taka knjiga mora biti. Temu namenu res služi temeljna, monumentalna, nacionalna izdaja. Ob njej pa mora obstajati tudi tista „delovna“ knjiga, po kateri čečkaš in moraš čakati, ki jo preprosto mora imeti vsak bralec in v njej nosi sledove svojega dela, podčrtava, občrtava, piše na robu ...

MEDKLIC

Jo ima v hlačnem žepu, ko gre na sejo.

DEBENJAK

Navsezadnje tudi, samo ne vem, koliko ljudi se s knjigo v roki pripravlja na kako sejo. Niti do tega nismo prišli, da bi med kakimi sejami ljudje brali knjige, kar bi bila včasih čisto koristna izraba časa.

V to drugo funkcijo knjige kot delovnega gradiva se dobro vključuje tudi zamisel, da bi knjige lahko bile v taki delovni obliki navzoče tudi še v fazi priprav na definitivno oplatnično obliko, kot odlomki itn. Tako bi lahko knjiga tudi že v fazi pripravljanja rabile za študij, lahko bi izhajale po kosih periodično, preden bi se vse skupaj zbralo in zložilo in bi izšla tudi trdo vezana knjiga. Zakaj tega ne delamo? Zakaj niti ne tvegamo poskusa? Ko to pravzaprav niti tveganje ni?

SLAVOJ ŽIŽEK

Strinjam se z mnenjem, da doslej predlagani ukrepi (uredniki, ki so strokovni delavci, nova zbirka pri revijah ipd.) ne rešujejo globalnega vprašanja, kako izboljšati izdajanje — in s tem produkcijo — temeljnih teoretskih del, brez katerih tudi ni resnične „uporabe“ teorije v praksi (kajti — kot se dandanes često pozablja — edina pot do praktične znanosti v avtentičnem marksističnem pomenu pelje prek temeljnega, trdnega teoretskega dela: tu ni nikakršne „kratke poti“ učbenikov, povzetkov, ki bi „pojasnjevali“ neko že predpostavljeno znanje, ga „popularizirali“ ipd., kvalitetne „popularizacije“ predpostavljajo trdo „bazično“ teoretsko delo — „popularizacija“, ki zanemarija „bazično“ teoretsko raziskovanje, nujno obravnava teorijo kot instrument ideološke legitimacije!).

SONJA LOKAR

Ne, ne, ravno obratno! Izhajati je treba iz vrhunskega znanja, da lahko prideš do abecednega, ampak tega ne delamo nikjer. Novi šolski sistem usmerjenega izobraževanja nismo gradili predvsem na spoznanju, kaj je za vsako stroko bistveno, ampak smo šli po obratni poti.

Slavoj Žižek

Vendar pa obstaja tu nevarnost — na katero je opozoril že tovariš Braco — da se znajdemo v nekakem krogu: globalni rezultat bi namreč bil, da je zadnji pogoj radikalno spremenjenega položaja družboslovne knjige spremenjen družbeni status same teorije in — kot predpostavka tega — ključna poglobitev samoupravljanja. Vse to je „v zadnji instanci“ kajpada res. Toda kaj naj zdaj mi, ki delujemo v teoriji in izdajateljstvu, naredimo? Naj čakamo na ta veliki nadaljnji korak razvoja samoupravnih razmerij, ki bo vse razrešil? Mar ne obstaja možnost, da z vrsto navidez zgolj „lokalnih“ sprememb ravno pripomoremo k temu globalnemu koraku? Nekje je pač treba začeti, prebiti abstraktni krog predpostavk s konkretno akcijo. Tako jaz razumem konkretne ukrepe, ki jih predlagam.

Seveda dejstvo, da postavimo za urednike sposobne teoretske delavce, ni nikakršna velika revolucija. Je pa dovolj pomemben začetni korak; primer tu navzočega tovariša Mastnaka nam priča, kaj vse lahko naredi za oživitev družboslovja sposoben in teoretsko aktiven urednik.

Še pomembnejša od tega ukrepa je akcija, ki bi se je morali takoj lotiti, akcija oživljanja sosvetov družboslovnih zbirk. Sleherna družboslovna zbirka bi morala imeti kompetentno sestavljen sosvet, ki bi — v okvirih finančnih možnosti, ki jih nakaže založba — opredelil program zbirke. Tako bi prišlo do resničnega podružbljenja družboslovja, kar bi zadalo precej močan udarec „zakulisnemu“ odločanju o tem, kaj bo kje izšlo. Kot primer uspešnega delovanja sosveta bi omenil sosvet zbirke za marksistično estetiko pri CZ: program je sestavljen, predvideni so uredniki posameznih knjig, in zdaj je vse odvisno res zgolj od „zunanjih“ okoliščin. Mislim, da bi tu morali komunisti ukrepati zelo ostro, celo v obliki „direktiv“: v kar najkrajšem času naj bi sleherna družboslovna zbirka imela sosvet, sestavljen iz družbeno osveščenih predstavnikov v zadevni zbirki zastopanih družbenih ved, tj. tako iz proizvajalcev kot iz porabnikov. Takšni sosveti bi bili najboljše zagotovilo proti temu, da bi imenovanje strokovnih delavcev za urednike pomenilo zgolj zamenjavo enega privatizma z drugim. Vendar bi morali tudi tu paziti na možne manipulacije s tim. Družbenimi potrebami: mnogokrat se za kakšno bazično teoretično delo ugotovi, da „nima zagotavljenih porabnikov“, medtem ko se za teoretsko manj kvalitetne proizvode takoj ugotovi „družbena potrebnost“ (njih uporabnost kot učbenikov ipd.) — skratka, družbeno potrebnost je treba pojmovati globalno-dialektično, ne pa je zvajati na empirično, kvaži konkretno naštevaje „uporabnikov“ (te in te fakultete, družbenopolitične organizacije ipd.).

Naslednji ukrep omejenega obsega, ki pa bi lahko odigral zelo pozitivno vlogo, bi bila družbena podpora že omenjenemu poskusu družboslovne zbirke, ki bi jo izdajali nekateri časopisi.

Omenil bi še, da bi se kritika morala razširiti iz kritike posameznih knjig na kritiko programov zbirk in založb v celoti: odgovorni družbeni dejavniki, npr. sekcija za publicistiko pri MC, bi morali javno ocenjevati programsko usmerjenost posameznih založb, kako izpolnjujejo svoje družbene smotre. Prav tako bi pripomogla bolj odprta kritika posameznih družboslovnih del — skorajda ne pomnim, da bi bilo katero družboslovno delo pri nas v zadnjem času, posebej če gre za nekaj, kar je ali kar se maskira kot marksizem, na strogo teoretični ravni skritizirano — čeprav po drugi strani skorajda ni knjige, o kateri ne bi „privatno“ slišal, da je pranje ipd. Tega razcepa med „javnim“ in „privatnim“ se seveda ne da odpraviti z moralizirajočimi pozivi — je še kako „družbeno pogojen“, zato v tej točki vsaj zaenkrat ne pričakujem velikih preminikov. Vseeno pa sem jo navedel, saj nas ugotovitev, da gre za nekaj, kar je širše „družbeno pogojeno“, nikakor ne obvezuje k nekritičnemu prispevku.

Kot zadnje — a ne najmanj pomembno — bi kajpada omenil danes že večkrat ugotovljeno potrebo po širši dejavnosti družbenopolitičnih organizacij pri populariziranju teorije. Mislim, da se moramo tu varovati predvsem že omenjenega prosvetljevsko-popularizatorskega odnosa, ki ponuja zgolj nadomestke „prave“ teorije. Ne pozabimo, da je eno ključnih meril resnično revolucionarnega značaja kakšnega gibanja prav v tem koliko je teorija, na katero se sklicuje to gibanje, resnično zgrabila „množice“, dejavne v tem gibanju, ne pa, da se „množicam“ nudijo zgolj „popularizacije“, „kritični povzetki“ ipd. Seveda sem daleč od utopične predpostavke, da bodo v kratkem stotisoči brali Kapital; obstoji pa bistvena razlika med takšno „popularizacijo“, ki ohrani substanco teorije, ki je rezultat najvišjega teoretskega napora, in „popularizacijo“, ki iz prosvetljevalske pozicije pove stvari tako, da „bodo razumljive množicam“.

Sonja Lokar

Slavoj, prav se razumeva! Trdim, da je v naši Zvezi komunistov zbranih dovolj ljudi, ki so na razrednih pozicijah in ki znajo in zmorejo na tak način utreti pot članstvu do teorije, ki pa se niso nikdar sistematično ukvarjali s temi vprašanji, nikdar niso sistematično delali, da bi metodično pripravili tiste temeljne pojme, za katere je treba, da jih pozna vsak samoupravljalec. Da lahko razumeš zakon o združenem delu, moraš prej marsikaj vedeti. Kaj je tisto prej? Seveda ne bojo vsi ljudje zdajle brali Kapitala, prebrali pa bodo vsaj tiste temeljne stvari, s pomočjo katerih lahko potem razumejo zakon o združenem delu, ne pa da ostaja cel kup stvari, ki so jim pojmovno popolnoma nejasne.

TOMAŽ MASTNAK

Še eno kratko intervencijo naj si dovolim: vedno znova se pojavlja problem oziroma artikulira potreba, na katero je najprej opozoril tov. Šali, mogoče jo bom že preinterpretiral, ko povzemam, namreč potreba po kritični in odprti teoretski diskusiji. Slabe knjige, slabi učbeniki itn., se izdajajo nemoteno samo zato in vedno znova, ker se o njih kritično javno ne razpravlja, ampak pride kvečjemu do privatnih obrekovanj. To je spet povezano. Eden od členov v „začaranem krogu“, ki ga bo treba verjetno ne samo na enem koncu, ampak na več koncih hkrati presekati, je ta, da se aktivira, ker že govorimo o samoupravljanju kot diktaturi proletariata, bom rekel, da se aktivira demokratična, kritična marksistična diskusija — tudi o knjigah, ki jih pri nas izdajajo. Te tiskovne konference, ki se sedaj organizirajo, niso priložnost, da bi se o knjigah strokovno razpravljalo, so reklamnega značaja, razni sestanki, ki pa mogoče obravnavajo teoretske knjige na njihovem nivoju, se pravi teoretsko, so pa, če že so, po navadi interni, še raje „družinski“.

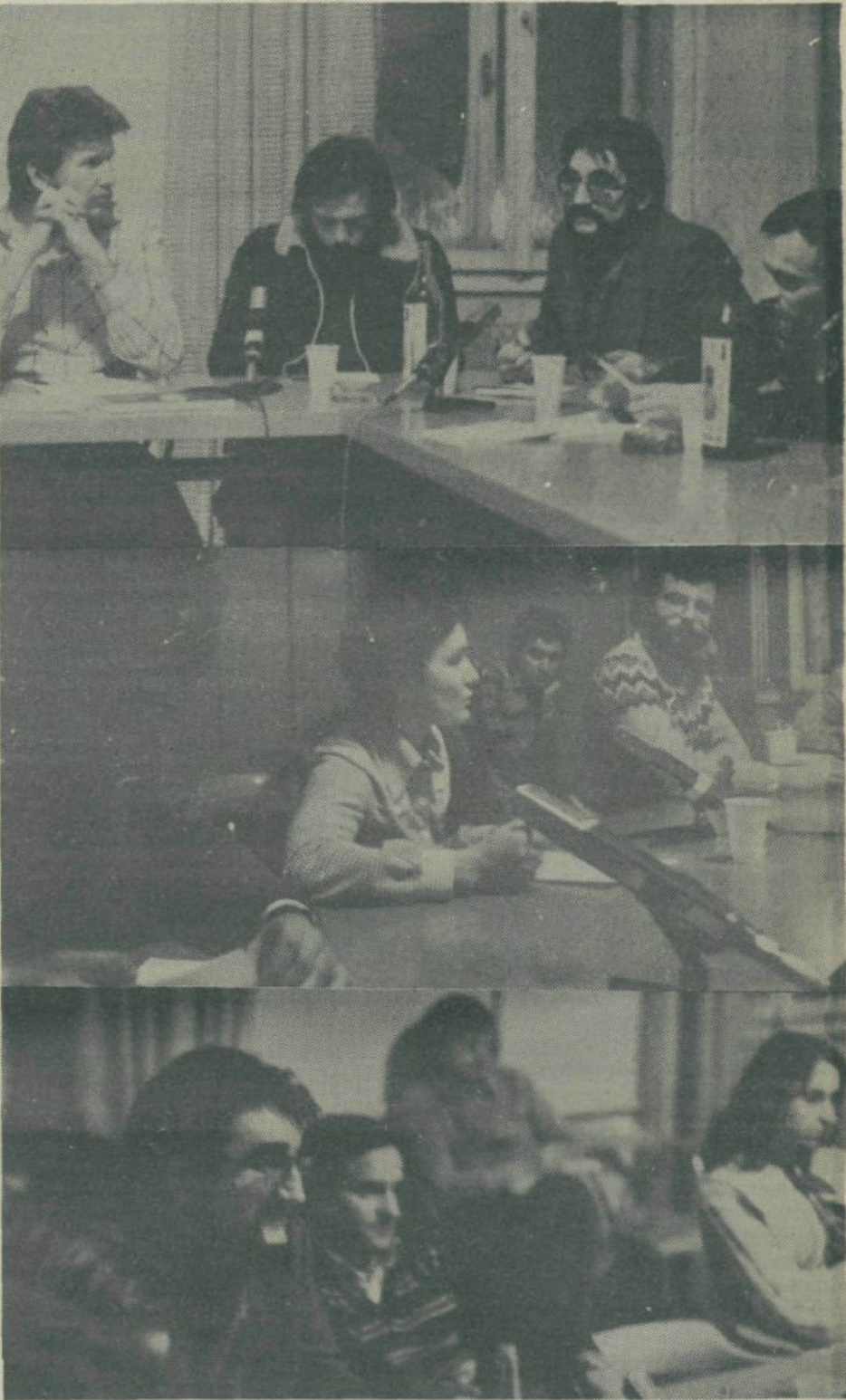
IGOR BAVČAR

Rad bi povedal nekaj v zvezi s tem, o čemer se je danes tu sicer že govorilo, o problemih socializacije, izobraževanja, predvsem o usmerjenem, in o t.i. sintetiziranih povzetkih. Podatki o zastopanosti marksistične literature v izobraževalnih programih obeh slovenskih univerz so prav gotovo zanimivi, tudi s stališča primerjave, čeprav „vsaka primerjava šepa“, kakor pravi nemški pregovor, primerjave med zastopanstvo, recimo klasikov marksizma v izobraževalnih programih in na knjižnih policah „naših“ založb, če uporabim ta morda neustrezni zaimek. Navajanje obsežnih, čisto empiričnih podatkov v zvezi s to primerjavo, bi nas bržkone privedlo do nesistematične kompilacije, ki pa si je ne smemo privoščiti, vsaj ob okrogli mizi ne. Zato ostaja ta primerjava še naprej predmet analize, naloge, ki je pred nami. In s tem ne mislim le Tribune. Tu naj omenim le ustanavljanje marksističnih centrov po fakultetah, za katere menim, da so dobro posegli v to problematiko.

Upam pa si trditi, neodvisno od te primerjave, da izobraževalne institucije, mislim na celoten sistem šolstva, klasikov marksizma ne vključujejo v seznam obvezne literature, ampak nasprotno, ne le predpisujejo, temveč celo same publicirajo razne povzetke, sintetizirane izvlečke v obliki raznih tez, pripomočkov in ostalega, kar pač najdemo danes v famoznih skriptah po raznih institucijah. Celotno študentje sami zbirajo te stvari in jih objavljajo. Razumljivo je, da so lahko te oblike literature pripomočki, mostovi k študiju temeljne marksistične literature, znotraj katere zavzemajo klasiki marksizma prav gotovo največ prostora. Ostaja pa dejstvo, da se dlje od študija teh pripomočkov največkrat ne gre.

Ne bi govoril o tem, da je recimo ceneje izdajati skripta, kakor temeljno študijsko literaturo in da je pristajanje na to ne le zahteva t.i. „objektivnih pogojev“, ampak tudi posledica tehnokratske zavesti, ki v stroških za izobraževanje vidi izgubo, se pravi, da jih ima za neproduktivne stroške, ki jih porablja v produkciji delovne sile. Da je razviti blagovni produkciji imanentna stalna tendenca k zniževanju vrednosti delovne sile s tem, da se stalno teži k pocenjevanju blaga, ekvivalentov potrebnih za produkcijo in reprodukcijo delavca samega, tu najbrž ni potrebno dokazovati. Ta stvar zadeva torej tudi usmerjeno izobraževanje in nove „dohodkovne odnose“, ki jih delovna zasnova predloga zakona o usmerjenem izobraževanju utemeljuje v členih, ki govore o „svobodni menjavi dela“, tako „neposrednih odnosih z izvajalci“, kakor preko SIS-ov, PIS-ov in ostalih isov. No, pa pustimo zdaj to!

Pred kratkim so študentje nedružboslovnih fakultet v okviru komisije za idejno-politično delo pri prejšnjem predsedstvu UK ZSMS (škoda, ker ni tu tovariša Mirana Žilavca, ki je bil povabljen, in je bil tedaj predsednik te komisije, da bi o tem lahko kaj več povedal) zahtevali za študij predmeta temeljni marksizma — skripta. Zahteva so, če se ne motim, utemeljili s tem, da je predpisana literatura preobsežna, preštevilna in preveč razdroblje-

na. Ta zahteva študentov, ki nikakor ni osamljena in omejena zgo na nedružboslovne fakultete, prej nasprotno, je po mojem mnenj iskanje poti manjšega odpora, nezainteresiranost za temeljit štud in hkrati alibi šolam, da te skripte najprej izdajajo. Posledice s evidentne.

Pojavljajo se razne predmarksovske, buržoazne in vulgarr teorije, natisnjene v skriptah in predpisane kot obvezna študijsk literatura, ki se jo na žalost največkrat edino zahteva pri izpiti Ena izmed teh teorij je bila analizirana tudi v Časopisu za kritik znanosti, mislim, da v št. 13–14. Govorim o teoriji tržneg mehanizma slovenske ekonomistke Cvete Mlakarjeve, profesorice na ekonomski fakulteti v Ljubljani. Ta teorija zadeva bazičen štud kritike polit-ekonomije, ki pa je, kar je v analizi dokazanc imenovana profesorica ne podaja. Take analize študijskega proces so danes nujno potrebne.

So pa še tudi drugi primeri, na katere je potrebno opozoriti. Krasna „sinteza“, ki se seveda razlikuje od prej navedene, je 7–številk Teorije in prakse, ki je v celoti posvečena misli Edvard Kardelja. Zanimivo pri tem je, da 1400 strani obsegajoč publikacija ne vsebuje skorajda niti enega integralnega Kardeljevega teksta. Objavljeno gradivo je več ali manj kompiliranje i Kardeljevih tekstov. Kakorkoli je že bil namen uredniko hvalevreden, je, po mojem mnenju, tako objavljanje vulgariziranj delavce, študij nekaterih izvlečkov iz zelo obsežnega Kardeljevega opusa, istočasno pa se prav s tem študente in delavce odvrča o temeljitega študija integralne celote. Ne morem se izogniti misli, k se ponuja kar sama od sebe, ko prebiram teh 1400 strani, namreč „kar pa je Kardelj res pomembnega napisal, si lahko prečitata kar Teoriji in praksi. Tam je vse na kupu.“ To je po mojem nesprejemljivo stališče, ki ga ne opravičuje niti dejstvo, da bod izšla zbrana dela Edvarda Kardelja in da je št. 7–9 le obogatitev i poglobitev „vpogleda“ v Kardeljevo misel. Gre za študij!

Se nekaj bi rad povedal. V zvezi s tisto mojo trditvijo o klasiki marksizma in skriptah. Zadeva študij temeljnih predmeto marksizma, če lahko tako rečemo, na mariborski univerzi in ne n ljubljanski, o kateri zadnje čase že tako ali tako veliko pišemo i govorimo. Iz publikacije, ki jo je izdal marksistični center univerz v Mariboru“, izdano 1977, je moč v prilogi št. 5, ki ponuja pregled obvezne študijske literature za temeljne, ponavljam temeljne predmete marksizma, prebrati, da je od 39 navedenih eno literature, kot obvezno predpisano le eno delo klasikov marksizm — Marxov in Engelsov Komunistični manifest. Da ne bo pomote, neobveznih jih tudi ni! Temeljni predmeti „marksizma“ n mariborski univerzi pa so:

Osnove marksizma, politična ekonomija, ekonomika in ekonomska politika SFRJ, filozofija z etiko, marksistična splošna sociologija, ustavno pravo SFRJ itd. Je komentar potreben?

BRACO ROTAR

Samo nekaj bi pripomnil v zvezi s tistim, kar je prej pravil tov. Šali; mislim na te broširane izdaje. Pravi čudež je, da na Slovenskem recimo — če upoštevamo splošno jugoslovansko situacije, se stvari precej drugače dogajajo — da v socialistični deželi marksistična literatura ne more živeti, oz. ne more normalno izhajati, obenem pa vemo, da recimo v Franciji obstajajo založbe, uspešne založbe, ki izdajajo dela s tega področja. In za dodatno ilustracijo, te založbe izdajajo tudi temeljna dela v broširani vezavi. In mislim, da je treba tu pripomniti, da je to, kar je direktor Cankarjeve založbe govoril oz. zapisal o svojem intervjuju v Delo, pravzaprav pomankljiva informiranost ali demagoška finta. Rekel je namreč, da temeljna dela izhajajo najprej v velikih izdajah, ponatisi pa naj bi bili v broširanih.

Sonja Lokar
To se verjetno nanaša na MEID.

Braco Rotar
Ne, on je rekel, da v svetu; za v svet pa to nikakor ne drži.

Jože Vilfan
To bi bil ameriški, tam je tak.

Braco Rotar
No, glede na naše razmere smo najbrž prisiljeni izdajati bolj cenene izdaje.

Korsika Bojan
Sicer cene ne vem, toda lani je odgovorni urednik Cankarjeve založbe povedal, da izdaja knjige v mehkih platnicah poceni, vso stvar za ca 200 do 400 starih din.
Jože Vilfan

Treba se je zavedati, da se v naših razmerjih žepna knjiga, če jo zreduciramo samo na razliko med trdo vezavo in mehko vezavo, nič ne poceni. Ker ves ostali aparat ostane, je zato samo 10 din razlike.

Je pa tu še neki problem. Dostikrat koketiram z neko ugotovitvijo in to ne samo pri družboslovju. Več stikov imamo z italjansko založbo Mondadori. Če se nam posreči recimo prodati neko knjigo v nakladi približno 10000 izvodov, pomeni to v Italiji 300000 izvodov. In če izdamo mi družboslovno knjigo v 1000 izvodih, pomeni to v Italiji naklado 30000 izvodov. Prosim, kapo dol pred vsako italjansko založbo, ki izda marksistično literaturo v nakladi 30000 izvodov. Mi si sicer kot zelo specifična družba želimo boljše razmerje, ampak mogoče se lahko včasih tudi zamislimo, da so tukaj le neki proporci, ki držijo.

SONJA LOKAR

Mislim, da bi morali razlikovati med različnimi knjigami. Razumljivo je, da ne bomo mogli v kratkem času čisto vseh knjig izdajati v megalomanskih izdajah, da pa nekatere moramo tako izdajati, da tukaj sploh ne sme biti več vprašanj o dobri volji, denarju, organizaciji, ampak da bi se morali sami dogovoriti, katera so tista dela, ki jih moramo tako izdati, da so vsem dostopna. Mislim, da smo že za časom, ko se danes tako pogovarjamo.

V MC CK ZKS smo se pogovarjali tudi o tem, da bi komunisti lahko dobili paket literature, ki bi se financirala iz njihovih članarine, pa nismo nič dosegli, tudi za milimeter se ni premaknilo. Ne gre za dobro voljo posameznikov, te ali one sekcije, marksističnega centra, ampak za nov odnos do teorije v Zvezi komunistov sploh, od članstva do občinskih komitejev, od CK do predsedstva. Bojim se, da se tega premalo zavedamo.

Sonja Lokar
Za ilustracijo: ta hip ne vem natančno, koliko je bilo pred dvema letoma študentov na ekonomski fakulteti in pa na drugih šolah, kjer usposabljaajo ljudi, ki naj bi imeli vsaj temeljne pojme o politični ekonomiji. Ko je izšla četrta knjiga Kidričevih izbranih del, smo dobili po letu dni podatek od Cankarjeve založbe, da je prodala reci in piši 169 izvodov. (3/60) Te številke so sedaj drugačne. Drugačne pa so zaradi tega, ker je MC dal pobudo, da se ta knjiga, ki vsebuje temeljna politično-ekonomska spoznanja jugoslovanske marksistične misli, začne študirati, in ko so jo uvrstili v programe študijske literature, se je hitro prodajala. To se pravi, da je mogoče premakniti, samo premikati je treba organizirano, ne da se teh problemov razreševati z improviziranimi posegi. Mislim, da lahko v kratkem času tale vaš predlog da dobre rezultate, vendar to ni dolgoročna in sistem-ska rešitev.

ŠALI
Ta problem je ne samo v tistih dvometriskih zbirkah ali pa nevem kakšnih lepo opremljenih izdajah,

ampak v tem, da lahko kupiš čisto poceni izdajo in se poučiš o nekem problemu, ki te trenutno tišči, o katerem ne moreš pravilno razmišljati in tudi se ustrezno odločati, ne da bi v to malo globlje posegel tudi iz strokovnega ali teoretskega vidika.

BOŽIDAR DEBENJAK

Na začetku sem omenil Lehmannovo poročilo o Jezusu. V njej piše, da je bila natisnjena v 8000 izvodih, cena knjižice pa je 60 din ali 6000 starih din. Prepričan sem, da je založba ni subvencionirala in ji znižala ceno. Se pravi, posrečilo se ji je izdati to knjižico za 60 din, celo v čedni opremi, in ustreči aktualni potrebi. Takšno ceno doseči torej ni nemogoče. In knjiga je preračunana na komercialen uspeh in ga tudi ima. Kalkulacije so potemtakem lahko tudi različne.

VILFAN
8000 je visoka naklada.

KORSIKA
Tudi ni tako visoka.

DEBENJAK
In še nekaj v naši situaciji. Zahodnonemški liberalci so v tedniku Die Zeit uvrstili Marxov 18. brumaire med sto del svetovne književnosti, ki jih je treba prebrati in to zaradi literarnih kvalitet teksta. Kateri slovenski urednik bi prišel na pregrešno idejo, da bi četudi v Kondorja ali kako podobno zbirko uvrstil Osemnajsti brumaire? Uredniki hamburškega tednika pa so ga uvrstili med sto literarnih del, ki jih je pač treba prebrati, če hočeš biti literarno načitan. Tudi na tem področju še nismo izčrpali vseh možnosti za plasiranje marksizma, ki jih je pri nas pač že po naravi sistema najbrž več kot v Zahodni Nemčiji . . .

SLAVOJ ŽIŽEK

Naznačil bi še eno področje, ki odpira nove perspektive izdajanju družboslovnih del. Gre za načrtovane organizacijske premike pri raziskovalni dejavnosti. Zato naj bi se — dolgoročno vzeto — ukinilo subvencioniranje strokovnih revij, denar pa bi se neposredno prenesel h raziskovalnim nalogam, tako da bi bila k vsaki nalogi prišteta še sredstva za njeno publiciranje. Seveda skrivajo ti premiki v sebi velike nevarnosti: bati se je, da bo tako tudi nekvalitetnim strokovnim sestavkom avtomatično zagotovljeno objavljanje (da se bo vsaj v praksi tako dogajalo — pač po pravilu „kdor ima denar, bo objavljen“) in da bo po drugi strani zelo omejen prostor za „neplanirane“, „svobodno“ nastale strokovne prispevke. Očitno se bo treba izogniti tej skrajnosti in ubrati srednjo pot: objava raziskovalne naloge ne sme biti „avtomatična“, biti mora podvržena kriterijem tako raziskave kot načina podajanja gradiva; skratka, strokovni uredniški organi morajo ohraniti določeno stopnjo neodvisnosti. Takšna pot bi lahko same raziskovalce spodbudila h kvalitetnejšemu pisanju in hkrati povečala možnosti objave raziskovalnih del — izhajajoč iz postavke, da je predstavitev javnosti sklepni, imanentni del samega raziskovalnega procesa, predvsem, če gre za družboslovje.

DEBENJAK
Če bodo odločale potrebe raziskovalne organizacije, bo stvar kaj slaba, saj še zdaleč ni vsak raziskovalni rezultat tudi publicistično objavljiv. Dokumentacija, zbrano gradivo in izpeljani raziskovalni rezultat so primerni pač za interno publikacijo, le izjemoma pa za tisk.

Bavčar Igor
Še eno vprašanje! Mislim, da v temelju zadeva problematiko, o kateri se pogovarjamo. Gre za obdavčenje dohodkov, ki izvirajo iz intelektualnih storitev in avtorskih pravic. Nov dogovor o usklajevanju davčne politike v letu 1980 predvideva povečanje davka v ljubljanskih občinah na 35 %, v občinah izven Ljubljane pa bojda na 40 %. Kako bo to vplivalo na prevajanje, pisanje itd?

DEBENJAK
„Intelektualnih storitev“ res ni mešati z avtorskimi honorarji. Z njimi je mišljeno npr. tisto, kar dela advokat. Ampak iz informacije v Delu bi sledilo, da gre prav za obdavčenje avtorskih honorarjev.

IGOR BAVČAR

Ne bi sicer rad širil dezinformacij, vendar so ti podatki navedeni v gradivu za sejo zborov občinske skupščine Ljubljana—Moste—Polje. Vprašanje je seveda, kaj je mišljeno z „intelektualnimi storitvami in avtorskimi pravicami“? Sicer pa se je povišala tudi „stopnja davka iz osebnega dohodka občanov“, letos bo 0,5 %. Prej je bila menda 0,12 odstotna. Tako, da se vse skupaj le ne zdi tako neverjetno? !

DEBENJAK
In to se tiče tudi naše razprave. Če bi šlo za „intelektualne storitve“, ki naj bi pokrile luknjo v občinskih proračunih, potem bi bili neposredno zainteresirani pač tisti, ki plačujejo to kategorijo davka. Z obdavčenjem avtorskega honorarja pa se dejansko ogroža položaj knjige. Z njim se povečajo stroški. Gotovo pa ne plačuje avtor od svojega, že tako ne visokega honorarja, temveč se bo za toliko nominalno zvišal honorar. Tako zvišan honorar pa avtomatično še nekoliko dvigne davčno osnovo, navidezni (brutto) honorar bo torej višji od seštevka sedanjega in pribitka odstotkov za občinske potrebe. Rezultat bo, da bo slovenska knjiga dražja in je bo manj, navidezno zaradi večjih izplačil avtorjem, v resnici pa bo polnila občinski žakeljček. Tisti, ki tako tehno-kratsko, pa obenem tako primitivno planirajo svoje dohodek s prelivanjem iz kulture, bi morali pač biti opozorjeni, da imajo tudi še kakšno družbeno odgovornost in da za družbeno planiranje ni odločujoča globina občinskega žepa.

BOJAN KORSIKA

Pripomnil bi še pred koncem nekaj o skriptah. Kot je znano so te skripte velikokrat slabe in ne samo to, ampak tudi to, da se izdajajo tudi slabe knjige. Mislim na knjige, ki nastopajo direktno z meščanskih pozicij. Ne vem, če še drži podatek, ampak na ekonomski fakulteti se učijo ekonomijo tudi po ekonomiji gospoda Samuelsona. Se pravi, da študentje študirajo blagovno produkcijo brez kakšne kritične distance. Mislim, da je to tudi ena od posledic neizdajanja marksistične literature.

OKROGLE MIZE SO SE UDELEŽILI:

Tomaž Mastnak, urednik pri Cankarjevi založbi, Jože Vilfan, urednik pri Mladinski knjigi, Franc Šali, predsednik marksističnega centra pri CK ZKS, Slavoj Žižek, glavni in odgovorni urednik revije Problemi, Božidar Debenjak, predsednik sekcije za marksistično publicistiko pri MC CK ZKS, Sonja Lokarjeva, delavka na marksističnem centru pri CK ZKS, Braco Rotar, sodelavec na FSPN in Igor Bavčar, odgovorni urednik študentskega časopisa Tribuna.

Pogovor je vodil in povezoval Bojan Korsika, urednik za teorijo na uredništvu Tribune.

Pri pogovoru so bili navzoči še: Jelka Budimirovič, urednica na Radiju študent, Bogdan Kavčič, novinar Dela, Gorazd Čukin Janez Topovšek iz predsedstva UK ZSMS, Slavko Hozjan iz Filozofske fakultete in Rudi Podgornik, Igor Žagar ter Mitja Maruško, uredniki na Tribuni.

Vilfan
To pa je rečeno zelo mladostno revolucionarno. Mislim, da je divje reči, da na ekonomski fakulteti ne dajejo samoupravnih perspektive, ne prezentirajo Marxa itn.

Mislim, da se marksizem ni ukvarjal z mikroekonomskimi pojavi.

Določanje cene, produkcija itn. Mislim, da smo danes v taki gospodarski situaciji, da si lahko samo želimo ekonomiste, ki bodo obvladali tudi Samuelsona.

Potem lahko vzameš model in rečeš, da je krasen. Naše gospodarstvo je blagovno gospodarstvo, zato je potreben tudi Samuelson.

DEBENJAK
Skušajmo vendar stvari malce postaviti v pravi okvir! Najprej, kar se tiče Samuelsona: Ve se, da je njegova knjiga ena od znanih ameriško-jugoslovanskih publikacij, ki so subvencionirane na znani način. Obenem se ve, da Samuelsonova stališča niso šla mimo brez kritike. Kritično jih je v javnih publikacijah obravnaval npr. prof. Černe, ki je opozoril tudi na evolucijo Samuelsonovih stališč. Da pa je Samuelson eno od velikih imen meščanske ekonomije 20. stoletja, je tudi jasno. In da mora biti študent ekonomije seznanjen z njim, je evidentno.

Kar se tiče mikro-in makroekonomije, sta se oba nivoja danes že zdavnaj sprepletla in ofenziva multinacionalk se pravzaprav dogaja na „mikroekonomskem“ nivoju. Če bi tega ne videli, bi imeli občuten deficit v razumevanju strategije svetovnega kapitala. Tudi o tem nastajajo študije in to raziskujejo tudi nekateri vidni delavci ekonomske fakultete. Manj pa je znano javnosti.

S tem pa se vračamo na osnovno tezo, s katero smo stopili v današnji pogovor: iz živih vprašanj, od katerih so odvisne današnje opredelitve, bi morali objavljati čimveč, pa najsibo v trdih ali pa v mehkih platnicah, v debelih ali v tankih zvezkih, pa najsibo v knjigah, ki jih je treba šele razrezati z nožem. Bistveno je, da so ta spoznanja in ti argumenti dostopni. Takšna znanja so potrebna naposled vsakomur, da bi se lahko odločal, tudi ko kupuje licence ali se odloča za kooperacije.

In spet smo pri založbah: ali bodo one nosilec vseh iniciativ, one programer izhajanja, one vedele za potrebe? Mislim, da bi prenekaterikrat založba morala ponosno vzeti nase vlogo servisa predmetnim strokovnjakom. Zdaj pa bi bil, kot je videti, potreben poseben manager, ki bi „prodajal“ strokovnost, ali pa političen organ, ki bi pošiljal pisma založbam, češ, dajte, objavite mu, no. Kaj ne bi človek, ki je recimo viden strokovnjak za ekonomska vprašanja, predložil npr. pet naslovov del, ki bi jih bilo treba poznati, če naj ne boš nevednež, in to povedal v kratki spremni besedi, ki bi samo opozorila, katera vprašanja delo odpira in rešuje in v kateri smeri. Založba pa bi knjige izdala in bila soorganizator propagandne akcije.

PARADIGMA IN RAZVOJ ZNANOSTI

SLAVKO HOZJAN

Ni misli brez predpostavk. Preden začnemo karkoli raziskovati, moramo o tem že nekaj vedeti. Tako izhajamo iz pojmovanja znanosti kot specifične družbene produkcije, specifične produkcije kot dela totalitete različnih družbenih produkcij. Za določitev znanstvene dejavnosti je tako pomembna določitev zvez in odnosov med znanostjo in družbo. V tem kontekstu se upošteva „socialni aspekt“ vzajemne pogojenosti, ki se kaže v vplivu političnih in ekonomskih odločitev na znanstveno raziskovanje in obratnem vplivu in pomenu znanosti za družbo. Tu je znanost pojmovana kot specifična dejavnost človeka ter hkrati kot posebna družbena institucija, posebna socialna skupina in posebno področje delitve dela. Zaradi kvantitativne rasti znanstvenih raziskovanj, vse večjega pomena in vse bolj problematičnih posledic uporabe znanstvenih rezultatov, stopa ta aspekt v zadnjih dveh desetletjih vse bolj v ospredje. Hkrati se pojavlja zahteva, da morajo znanstveniki preprečiti zlorabo znanstvenih spoznanj. Pri tem se pozabljajo, da kriteriji „moralne presoje“ izhajajo iz določenega načina produkcije in njegovih „vladajočih idej“. Mišljen je seveda kapitalistični način produkcije. Izraz „vladajočih idej“ je tudi pojmovanje znanosti kot popolnoma avtonomnega procesa v t. i. gnoseološko-metodološkem smislu. Pojmovanje znanosti kot avtonomnega procesa je teoretski izraz praktične podreditve vladajočemu (kapitalističnemu) načinu produkcije. In ravno ta navidezna avtonomnost paralizira možnosti za spremembo mesta in vloge znanosti v družbi. Sama „moralna presoja“ ali politična odločitev te spremembe ne more prinese. Spoznanje o vpetosti znanosti v družbeno totaliteto mora izhajati iz samospoznanja znanosti, ki upošteva tako „zunanjí aspekt“ znanosti (znanost v odnosu do družbe), kakor tudi „notranji“ gnoseološko-metodološki aspekt. Praktična odprava podrejenosti znanosti kapitalistični produkciji, njeno „podružbljanje“, se začneja ob teoretskem preobratu, ki bo odvrnil pojem avtonomnosti znanstvenega procesa. Čeprav sta „zunanjí in „notranji“ aspekt tesno povezana, tako da je to ločevanje nekoliko nasilno, se bomo omejili na analizo „notranjega“ gnoseološko-metodološkega aspekta.

Znanstveno odkritje

Naš pristop je mogoče neobičajen. Analizo začnemo s tem, kar že predstavlja rezultat znanstvene dejavnosti, ne da bi opredelili znanost v gnoseološko-metodološkem pomenu; ne da bi jo definirali. Vendar: definiramo lahko samo to, kar smo spoznali v vseh bistvenih zvezah in odnosih in kar nastopa kot relativno trajen pojav. Začenjamo z navidez samoumevnim pojmom, z znanstvenim odkritjem. Kaj je znanstveno odkritje? Če pogledamo različne učbenike logike in metodologije, je znanstveno odkritje določeno kot vsako novo spoznanje na področju, ki ga pokriva določena znanost. Znanstveno odkritje mora razširiti naše spoznanje na prej neznane pojave in predmete ali ne znane določite predmetov t. j. ugotovitev prej neznanih kvalit, kvantitet, relacij, načinov nastanka, geneze in razvoja pojavov določenega znanstvenega področja. Vse to mora biti doseženo z znanstvenimi metodami in sredstvi. Kot dva glavna predmeta znanstvenih odkritij se običajno naštevata dejstvo in znanstveni zakon oziroma teorija. V zvezi s tem so znanstvena odkritja razdeljena na odkritja dejstev, odkritja zakonov in kombinirana odkritja zakonov in dejstev. Slediti bomo poskušali sami logiki te razdelitve. Delitve na odkritja dejstev, na odkritja zakonov in na sočasna odkritja dejstev in zakonov implicira tezo, da vsa ta odkritja niso na isti kvalitetni ravni. Če niso, potem je mogoče med njimi vzpostaviti določeno hierarhično lestvico. Kaj bi bil kriterij za to hierarhizacijo? Če se zatečemo k zgodovinski evidenci in ekspliciramo potek razvoja nekaterih znanstvenih odkritij, lahko pričakujemo odgovor na to vprašanje.

Tipičen primer odkritja dejstva je Galvanijevo odkritje krčenja žabjih krakov brez stvarne in pravilne pojasnitve tega pojava. Šele Volta je ugotovil, da električni tok izvirja iz stika dveh kovin in ne iz samih mišic, ki služijo le kot detektor. S tem je preselil stopnjo „enostavnega dejstva“. Odkritje enostavnega dejstva je v bistvu le perceptivni akt, ki seveda ni zgolj individualno dejanje, ker ga pogojuje celotna spoznavna situacija dane dobe in družbe. Odkritja enostavnih dejstev so posebno značilna za začetke znanstvenega raziskovanja in predstavljajo začetno zbiranje dejstev, ki pa jih še ne povezuje določena teorija ali zakon. Čas in kraj takšnih odkritij je s stališča zgodovino-

pisja tudi lahko določljiv. Ob odkritju npr. planeta Urana so z določitvijo točnega časa odkritja že težave. Astronom W. Herschel je 13. 3. 1781 zapisal v svoj dnevnik, da je v bližini Zeta Tauri neobičajno zamegljena zvezda stalnica ali mogoče komet. Ta zaznamek velja zdaj kot protokol odkritja planeta Urana. Toda planet Uran je bil med leti 1690 in 1781 najmanj 17-krat opažen in protokoliran, vendar je bil vedno označen kot zvezda stalnica. Nadaljnja Herschlova opazovanja so pokazala, da se objekt premika. Začela so se proučevanja tirnice komete in šele čez nekaj mesecev, ko se opazovanja nikakor niso ujemala z izračuni, je astronom Lexsell izrazil domnevo, da gre mogoče za planet. Kdaj je bil torej leta 1781 odkrit Uran? Ali ga je odkril Herschel, ki je ugotovil, da ni zvezda stalnica ali Lexsell, ki je postavil hipotezo, da je Uran planet in so jo izračuni tudi potrdili.

Če skušamo osvetliti še nek drug problem. Običajno prevladuje prepričanje, da so

28. decembrom 1895. leta. Da je šlo za popolnoma slučajno odkritje, ne drži zato, ker je do njega prišel strokovnjak in ne laik, odkritje je bilo doseženo ob raziskovanju sorodnih pojavov, t. j. na isti razvojni črti raziskovanja. Do njega je prišlo v času planiranega in organiziranega znanstvenega raziskovanja. Lahko rečemo, da je bilo odkritje prav tako slučajno (do njega je prišel prav Röntgen), kakor tudi planirano in kot rezultat raziskovanja v določeni smeri tudi nujno. Zato je neumestno pretirano povdarnje slučajnosti odkritij. Kakor je povedal de Broglie, uspejo slučajna odkritja samo tistim, ki jih zaslužijo, to je strokovnjakom, ki so posvetili življenje znanosti in temeljito poznajo probleme ter so pripravljeni, da sprejmejo iskano rešitev, ko se jim ta slučajno pokaže. Popolnoma planiranih odkritij seveda tudi ni, ker bi potem pravzaprav odkrivali le to, kar že poznamo.

Dosedanji primeri ilustrirajo odkritja posamičnih znanstvenih dejstev, medtem ko predstavlja npr. Newtonova ideja o gravitacijski sili odkritje znanstvenega zakona. Anekdota, ki opisuje Newtonovo odkritje, je zelo daleč od resničnega opisa miselne poti, ki je bila za odkritje potrebna. Zgodbica je znana. Newtonu naj bi padajoče jabolko razjasnilo problem gravitacije (kar naj bi se zgodilo že okrog leta 1665/66), vendar je to le slaba razlaga za kompliciran in težak miselni proces s katerim je Newton dejansko odkril zakon gravitacije. Padajoče jabolko je bilo lahko le osnova za hipotezo (ki pa je lahko v marsičem izrazito prelomna), ker je sama ideja o gravitacijski sili veliko širša kot je pojav padanja predmetov na zemljo. Bilo je

zametovanje flogistronske teorije, zato ga lahko izločimo. Naslednji je angleški raziskovalec Priestley. Leta 1774 je segreval H_2O in ugotovil, da se sprošča plin, ki pospešuje gorenje. Prepričan je bil, da gre za N_2O . Prej so mislili, da se sprošča „fiksirani zrak“ (CO_2). Po nadaljnjih raziskavah je plin identificiral kot navaden zrak, vendar z manjšo količino flogistrona od običajne. Lavoisier je (mogoče po namigu Priestleya) začel raziskave, ki so ga pripeljale leta 1775 do spoznanja, da plin, ki nastaja ob gretju H_2O , predstavlja celoto navadnega zraka, le da je lažji in čistejši za dihanje. Dve leti kasneje je Lavoisier že vedel, da ta plin predstavlja eno od dveh osnovnih sestavin zraka. Prioriteta odkritja kisika se je kasneje večkrat pojavljala. Kdo je torej prvi odkril kisik? Priestleyeva zahteva po prioriteti temelji na tem, da ga je prvi izoliral. Toda njegov zrak v roki, potem so kisik odkrili Če je odkritje kisika to, da imamo neprečišeni zrak v roki, potem so kisik odkrili vsi, ki so kdajkoli imeli atmosferski zrak zaprt v steklenici. Lavoisier ima nekoliko prednosti. Ne moremo reči, da je Lavoisier odkril kisik leta 1775, ker ga je imel za celoto navadnega zraka. Torej ga je odkril šele leta 1777, ko kisika ni le izoliral, temveč je tudi spoznal, kaj je. Toda tudi ta periodizacija je problematična, ker je Lavoisier 1777. leta in vse do svoje smrti vztrajal na tem, da je kisik atomski „princip aciditete“ in se tvori samo takrat, ko se ta „princip“ združuje s kalorikom, nosilcem toplote. Pojma „princip aciditete“ in „kalorik“ sta izginila iz kemije dosti kasneje, potem ko je kisik že postal standardna kemijska substanca.

Odgovor na zastavljena vprašanja ni preprost. Da se ne „izgubimo“ v naštevaniu primerov, se povrnimo na izhodiščno tezo, s katero smo hoteli z zgodovinsko evincio vzpostaviti določeno hierarhizacijo med odkritji, izhajajoč iz uveljavljene in ustaljene delitve na odkritja dejstev, odkritja zakonov in odkritja zakonov in dejstev. V tej nalogi nismo uspešni, to je nismo uspeli potrditi te razdelitve, ker se je izkazalo, da nismo uspeli v še bolj temeljni in na videz enostavnejši stvari. Ni se dalo namreč enoznačno določiti točnega časa znanstvenih odkritij, tudi takrat ne, ko je bilo zadosti historičnih podatkov. Pojav je simptomatičen in nas opozarja na to, da v tej ustaljeni sliki znanstvenega odkritja in pojmovanja znanstvenega raziskovanja, nekaj ni v redu. Pričakuje se, da se lahko znanstveno odkritje časovno in krajevno ter vključno z avtorjem točno določi. Od kod izvira to naše pričakovanje in zakaj se ga ne da izpolniti? Ob primerih smo videli, da odkritje ni enostaven akt, ki bi se zgodil naenkrat, temveč je to dogodek, ki vključuje vpogled, da nekaj je, kakor tudi kaj to je. Opazovanje in konceptualizacija, dejstvo in njeno sooblikovanje v teoriji sta povezana. Skratka: odkritje je proces in se mora dogajati v času. Zakaj se potem od zgodovinskega zahteva odgovor, ki ga to ne more dati. Rešitev najdemo v uveljavljenem in ustaljenem pojmovanju strukture znanosti, ki znanost opredeljujejo kot določeno vsoto dejstev, teorij in metod, zbranih v določenih tekstih. Znanstveniki pa so tisti, ki se trudijo, da bi temu seštevku dodali kakšen nov element. Znanstveni razvoj je pojmovan kot proces akumulacije teh elementov. Tak pojem znanosti zahteva seveda določen tip zgodovinskega opisa.

Problematično je sploh, kaj v preteklosti lahko štejejo za znanost. Ali je bila npr. flogistronska kemija znanost, ali je bila le zbirka zmot in predsodkov? Ali je bila ptolomejska astronomija neumnost? Če imamo ta in podobna zastarela prepričanja za zmote ali mite, potem se zmote in miti ustvarjajo z istovrstno metodo in tudi utemeljujejo z isto vrsto razlogov, ki danes tvorijo znanstveno spoznanje. In če priznamo tem zastarelim pojmovanjem status znanosti in znanstvenosti, potem je znanost v preteklosti vključevala prepričanja, ki so z današnjimi nedružljiva. Tako zastavljen problem izhaja iz današnjega pojmovanja znanstvenosti, če pa sprejmemo tezo, da so nekdanja zmotna pojmovanja prav tako bila vključena v določen znanstveni sistem, moramo spremeniti naš pristop k raziskovanju zgodovine znanosti. Ne gre več za to, da bi iskali zmote, temveč da bi poskusili brati zgodovino znanosti v okviru in iz okvirov miselnega horizonta dane dobe. Na nivoju proučevanja individualnega dela to pomeni, da se moramo najprej pozanimati za navidezne absurde in se vprašati, kako je lahko pameten človek napisal kaj takšnega. In če se ta mesta pojavijo kot del smiselne celote, potem tudi osrednji „neproblematični“ deli teksta spremenijo smisel. Tak pristop k proučevanju zgodovine znanosti je bistveno drugačen od historiografije odkritij. Konceptcija linearnokumulativnega razvoja znanosti je v tej situaciji neustrezna.

Navajeni smo na delitev znanosti na posamezne tradicije znanstvenega raziskovanja. To so tradicije kot ptolomejska in kopernikarska astronomija, aristotelska in newtonska mehanika in ostale dosti bolj specializirane. Kaj omogoča to delitev in kaj raziskovalne tradicije notranje povezuje? Uporabili bomo pojem paradigme, ki smo si ga „spodili“ pri Thomasu S. Kuhnu (kljub oznaki, da je meščanski teoretik), ker menimo, da še najučinkoviteje pojasnjuje notranjo strukturo različnih raziskovalnih

tradicij. Oglejmo si Kuhbove teze nekoliko obširneje in s „kritično distanco“.

Paradigma

Pojem paradigme, kakor ga uporablja Kuhn, se seveda razlikuje od ustaljene rabe.

Paradigma v standardni rabi predstavlja sprejeti model ali obrazec (npr. v gramatiki) in deluje tako, da omogoča kopiranje primera. Kuhnov pojem paradigme lahko približno označimo za „vladajočo teorijo“, ki konstituira določeno znanstveno tradicijo. Kako paradigma deluje in kako nastane? Neka koherentna tradicija raziskovanja nastane s povezavo večih rivalskih šol, kar se zgodi v primeru, ko eni od rivalskih šol uspe znanstveni dosežek, ki je v zadostni meri brez predhodnega vzora in hkrati pušča odprtih vrsto problemov za skupine praktikov. Paradigma je takrat, ko se prvič pojavi, omejena po obsegu in preciznosti, uspeša je rešiti nekaj aktualnih problemov, sprejeta je bila predvsem zato, ker objublja uspeh v izbranih in še nepopolnih primerih. Sprejem paradigme je nastanek „normalne znanosti“ in prinaša novo trdnjšo definicijo raziskovalnega področja, tako da le-tega ni potrebno vedno na novo izgrajevati vse od prvih principov do novo speljanih pojmov. Bistveno se spremeni tudi način komunikacije med znanstvenimi skupnostmi. V pred-paradigmatem obdobju neke znanstvene discipline omogočajo pretok informacij knjige, ki so razumljive dokaj širokemu krogu bralcev. S pridobitvijo paradigme dobijo to vlogo članki, ki določeno paradigmo že predpostavljajo in so za splošno izobraženo populacijo nerazumljivi. Poskusimo precizirati pojem paradigme. Elementi paradigme so simbolne posplošitve (npr. shema Newtonovega zakona $F=ma$), modeli (npr. atomizem), vrednosti (npr. enostavnost, natančnost ...) in vzorčni primeri. Paradigma deluje kot „pojmovno polje“, ki določa okvire miselnega horizonta raziskovanja, kar se najjasneje pokaže v funkciji vzorčnega primera. Razširjena miselnost, da je znanstveno znanje vsajeno v teorije, zakone in pravila, je napačna. Raziskovalci namreč rešujejo probleme tako, da jih modelirajo po prejšnjih rešitvah, to je, raziskovalne situacije jemljejo kot subjekte znanstvenega zakona, s katerim so že imeli opravka. Če ilustriramo to na primeru Galileja, ki je opazil, da kroglica, ki se kotali po strmini dobi ravno tolikšno hitrost, da se na drugi strani lahko povzpne do enake vertikalne višine. Ta model je potem uporabil za vzorec pri rešitvi problema nihala.

Sam verbalni izraz nekega zakona je lahko skrajno steril, ker spoznanje, potrebno za reševanje problemov, ni le verbalno (diskurzivno). Lahko rečemo, da gre za „kolektivno intuicijo“. S šolanjem se bodoči raziskovalec nauči gledati svet (raziskovalni predmet) skozi določeno paradigmo. Učenje poteka tako, da se obravnavajo primeri situacij, ki so jih predhodniki videli kot podobne ali različne od drugih vrst situacij. Ravno podobnost oziroma različnost situacij ter s tem povezano reševanje z modeliranjem, omogoča paradigmi, da deluje kot kriterij za izbor rešljivih problemov. Ostali problemi se odvržejo (so stvar druge discipline, so neznanstveni ali preveč problematični). Izbor problemov hkrati nakazuje modele rešitev, tako da je možno rezultate raziskovanja anticipirati tako detajlno, da tisto, kar ostane za spoznanje samo po sebi ni zanimivo. Le kako do rezultata priti je problematično. Rešitev problema je tako rešitev vrste kompliciranih instrumentalnih, konceptualnih in matematičnih „ugank“. In „normalna znanost“ je za Kuhna reševanje teh ugank. V tej vlogi je izredno uspešna, tako da se obseg in preciznost znanstvenega spoznanja stalno širita in lahko govorimo o akumulaciji spoznanj. Tako opredeljen pojem normalne znanosti so v veliki meri pokriva z običajnim pojmom znanosti, razen v eni bistveni stvari. V normalni znanosti ne prihaja do novitete dejstev in teorij. S tem smo se zopet povrnili k problemu znanstvenega odkritja.

(se nadaljuje)

★★★★★★★★★★★★★★★★

DRUŽE UREDNIČE, Molim Vas, da ovo pismo objavite u vašoj (i našoj) „Tribuni“, jer smatram da ču se sa vaše „Tribune“ najlepše i najefikasnije čuti:

VERA, JAVI SE!

U toku maja meseca učenici hemijske tehničke škole iz Ljubljane bili so na nastavno-naučnoj ekskurziji. Putovali su vozom. U Sarajevu su išli k kompoziciju u kojoj sam bio i ja. U veselom društvu mladih Slovenaca nije bilo teško uzpostaviti kontakt. Čak smo se i fotografisali. Upoznao sam i jednu lepoticu. U toku priče sa njom saznao sam da se zove Vera. Tražila je da joj dam adresu da bi mi poslala fotografije. Dao sam joj je. No, budući, da sam ubrzo izlazio (voz je na putu do Ploče prolazio kroz Čaplinu) ja nisam stigao da zatražim njenu adresu. Ovog ljeta dobio sam od nje razglednicu (iz nekog mjesta u blizini Celja), ali fotografije ne. Možda su i poslane poštom, ali – nisu stigle. Možda je tu bila i adresa, a ona, – obeshrabljena mojim nejavljanjem – nije se više javljala. Zato, VERA, ako čitaš ovo pismo, JAVI SE! A ako ne, tad molim da neko od đaka (sadašnjih studenata) – npr. Jože i Barbara iz njenog društva, javi njenu adresu na moju. A ona je: Kaladžić Ahmet 79400 Čapljina Bulevar Veljka Vlahovića bb Drugari, nek vam ne bude lijeno i unapred vam hvala! Zdravo! PS. Kad se Vera javi, druže uredniče, stize vam poklon – paket!

Daleč od hrupnih mest, nekako sami zase, odrinjeni, samevajo gradovi. Nekateri razpadajo brez prebivalcev, drugi dihaajo zgodovino; nekateri celo hranijo v svojih nedrjih stotine usod; nenavadnih, tako ali drugače izobčenih in samih. Pravijo jim zavodi ali poplavljalnice. V njih se mladenke in mladeniči poplavljujejo za novo življenje, za novo ...

PRVI DEL ZGODOVINA ZAVODSTVA V SVETU

Zgodovina zavodskega varstva je zanimiva zaradi poti, kako je prišlo do današnjih pozicij in stopnje zavodske politike. Veliko načel in smernic je vgrajenih v kulturo prostora, v katerem posamezen narod prebiva.

stari vek

V času, ko je bil rod osnovna enota družbe, je tudi prevzel način in obliko vzgoje. Privilegiran položaj o pomembnih odločitvah je imel poglavar rodu, ki je odločal celo o življenju in smrti. Z razvojem kulture so bile postavljene prve meje za poglavarja oz. očeta pri razpolaganju z usodo otrok. Že za časa rimske države je bilo očetu odvzeta pravica do usmrtnice, ostala pa mu je pravica do kaznovanja.

Ustanove za revne, sirote brez staršev so bile ustanovljene predvsem iz pridobitniških in političnih razlogov. Največ pozornosti je bilo posvečeno otrokom, katerih starši so bili žrtve gonje proti krščanstvu. Zavodi za sirote, zapuščene otroke in odrasle so se imenovali spitali. To so bila zatočišča za mlade in stare brezdomce.

Značilnost tega obdobja je institucionalizacija ustanov za ogrožene.

srednji vek

Srednjeveški hospitali so imeli cerkveno religiozni pomen. Nahajali so se po gradovih in samostanih in imeli njim ustrezno notranjo ureditev. V samih ustanovah so se nahajale heterogene grupe otrok, ki so ostale v hospitalu toliko časa, dokler same niso bile sposobne preživljanja na kakršenkoli način.

Vsa pomoč in oskrbovanje je bilo močno religiozno obravnavano. Razmere, ki so vladale v teh ustanovah, niso dosti pripomogle k odpravljanju uboštva. Vse je slonelo zgolj na moralnih osnovah. Že pred reformacijo in koncem 15. stoletja so se pojavile prve ideje po specializaciji ustanov in o profesionalnem usposabljanju kadrov za to delo.

novi vek do razsvetljenstva

Krščanstvo je razglašalo odpuščanje za večno rešitev po smrti, to se doseže z dobrimi deli. Reformacija in humanizem pa sta dosegla drugačno obravnavo. Kakor se je menjal pogled na smisel in namen življenja, tako se je tudi menjala misel in namen pomoči siromakom in ogroženim ljudem. Vendar je bilo vrednotenje problemov vsekoli moralno in ne socialno.

Luther je zahteval, da skrb za siromašne vemočne v celoti prevzame in uredi država. Državah, ki niso bile zajete v proces reformacije, je prišlo do sprememb z stopom humanizma. Španski humanist an Luis Vives (1492 – 1540) je podal pajo, da je potrebno mladino prisiliti k delu jo vzeti v roke v zgodnji mladosti. V 16. stoletju in v 17. stoletju so se z razvojem spodarstva in industrije v Angliji formirali zavodi za prisilno delo. Podobni zavodi so ustanovljeni v Franciji in Holandiji. Strogi red in težko delo naj bi mladoletnega zločinca, reveža ali potepuha naredilo za koristnega člana družbe. Tudi ti zavodi se naseljujejo po gradovih in samostanih.

Avugst Herman Francke (1663–1727) je prvi vveljavil pripravo vzgojiteljev oz. ljudi, ki so se ukvarjali s tem delom. Prav tako so vpisovali svoja opažanja na posebne kartone. Njegova vzgoja je bila verska in je temeljila na nenehnem navajanju na delo. Značilnost te dobe je, da se pojavijo posebne institucije in prvi začetki profesionalne vzgoje.

razsvetljenstvo

Napredne ideje te dobe so v mnogočem vplivale na razvoj zavodstva in zaščite otrok. Razmere v prisilnih delavnicah in sirotišnicah so bile izredno slabe. Smrtnost otrok je bila velika, da o drugih stvareh sploh ne govorimo. V 18. stoletju se pod vplivom razsvetljenstva prične boj za ukinitve institucij. V Nemčiji je ukinjeno pred koncem 18. stoletja mnogo zavodov. Zamenjajo jih skrbniške in rejniške družine. S tem naj bi bil zagotovljen uspešnejši razvoj otrok, saj prisilne delavnice, sirotišnice in podobne institucije niso dajale pozitivnih rezultatov. V začetku 19. stoletja se pojavi teorija Roberta Maltusa (1766–1834) in liberalizem. Z njim domovi pomoči.

DOMOVIPOMOČI

Začetki domov pomoči se vežejo z delovanjem Johana Heinricha Pestalozzija (1746–1827), ki zagovarja zavodske institucije, vendar z drugačno notranjo ureditvijo. Notranji red bi moral sloneti na drugačnih načelih, kakor sta prisila in teror. Zavzemal se je za human pristop k otrokom, zavodi naj vzbujajo občutke varnosti ter topline. Vsi takratni domovi so izhajali iz

ZAVODI

načela, da je potrebno v domovih ustvariti toplo družinsko vzdušje.

Formirane so družine, ki so jih upravljali „očetje“ in „matere“, vzgojitelji so bili starejši sinovi in starejše sestre. Medsebojni odnosi so se poskušali približevati odnosom v družini. Ceravno postaja delo industrijsko, v domovih uporabljajo delovne terapije na kmetiji in terapijo različnih ročnih del. Falk, Wichern, Hugel in Bosco so bili najvidnejši predstavniki te smeri. Vsa izmed njih je vpeljal mnogo novosti, vsi so vlagali napore v večjo sistematičnost in profesionalizacijo zavodskega varstva. To so predhodniki nove napredne permesivno naravnane obravnave otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

RAZVOJ VZGOJNIH ZAVODOV V SLOVENIJI

Razvoj varstva ogroženih skupin v Evropi se v veliki meri kaže na področju, ki je bilo do leta 1918 pod avstro-ogrsko monarhijo. Ta je v glavnem kopirala rešitve Nemške zavodske in domske vzgoje ter varstva. Bil so že hospitali. Obsežnejši razvoj vzgojnih zavodov pa se je pričel v drugi polovici 10. stoletja. Leta 1876 je bila v Ljubljani ustanovljena cerkveno usmerjena družba sv. Vinka Paulskog. Z njo so oživele karitativne organizacije, tako je istega leta ustanovljen „mladinski dom“, dve leti kasneje deklisična sirotišnica, tim. Lichenturnov zavod, leta 1882 pa „Marjanišče“.

Fran Milčinski (1867–1932) je prvo veliko in pomembno ime na tem področju. Ta delo do leta 1945, dva zavoda za mladoletno prestopnike v Begunjah, leta 1938 pa je ustanovljeno vzgajališče za dekleta v Črnečah pri Dravogradu, ki preneha delovati ob okupaciji.

Prva in največja skrb v novi Jugoslaviji postanejo otroci brez staršev, vojne sirote. Ustanovljeno je veliko domov za te otroke, otrokom z osebnostnimi motnjami pa se takrat ni posvečalo pozornosti. Z novimi spoznanji in razvojem pedagogike, psihologije, defektologije ter ustanovitvijo pedagoške akademije se po letu 1950 prične delo z otroki z MVO. Upravni in samoupravni organi so po drugi svetovni vojni ustanovili naslednje zavode:

Leta 1945 – žensko vzgajališče v Mariboru
Ta zavod je bil opuščen leta 1948, ko je v Višnji gori ustanovljeno vzgajališče za dekleta od 14. do 18. leta.

Leta 1946 – vzgojni zavod v Smledniku

Za osnovnošolske otroke. Čez čas se je ta zavod omejil na rehabilitacijo čustveno in osebnostno motenih otrok.

Leta 1948 – vzgojni zavod v Podsmreki pri Višnji gori

Ukinjen je bil leta 1953.

Leta 1949 – vzgojni zavod v Veržetu pri Ljutomeru

V njem so osnovnošolski otroci, s katerimi so socialno-pedagoške težave.

Leta 1951 – vzgojni zavod v Planini pri Rakeku

Za osnovnošolsko mladino, zadnje čase ta zavod obravnava otroke z lažjo mentalno prizadetostjo.

Leta 1952 – vzgojno-popravni dom v Radečah

Za delikventno mladino od 14. do 18. leta. Ta dom spada v resor pravosodja, je kazensko-popravni dom.

Leta 1954 – prehodni mladinski dom kot observativni triažni center

Ta je leta 1964 preseljen v Jarše in je edini zavod, za katerega je bila stavba namensko zgrajena.

Leta 1954 – vzgojni zavod Predvor pri Kranju

Za osnovnošolsko mladino s socialno-pedagoškimi problemi.

Leta 1961 – vzgojni zavod v Slivnici pri Mariboru

Za gojence od 14. do 18. leta. Podoben internatskemu tipu zavoda, saj se gojenci učijo in delajo v organizacijah v Mariboru in okolici.

Leta 1966 – vzgojni zavod Logatec

Za gojence od 14. do 18. leta, pridobijo si poklic.

Tako je v Sloveniji 9 zavodov (dom Malči Belič-mladinski dom), v katerih se prevzgaajo otroke in mladino z motnjami vedenja in osebnosti. Leta 1945 so se vzgojnega dela lotili ljudje, ki niso imeli nobenih izkušenj v delu s tako mladino. V teh pogojih so kolektivni sami iskali metode dela, kakor so vedeli in znali. Šele leta 1965 se v Ljubljani ustanovi pedagoška akademija, ki usposablja strokovnjake za delo z mladino z MVO., telesno prizadete, duševno prizadete, slušno prizadete, z govornimi motnjami, slepe, slabovidne, dolgotrajno bolne, otroke, ki oklevajo, vedenjsko in osebnostno motene otroke in otroke s kombiniranimi motnjami. Kateri otroci spadajo v našete kategorije, zakon ne pove. V določbah v letih 1960–63 najdemo to kategorijo pod „osebnostno iztirjeni (psihopatski)“ in „nevrotični, družbeno neprilagojeni in zanemarjeni“. Pravno ureditev naziva in vsebine je prinesel republiški Pravilnik o načinu imenovanja in sestavi strokovnih komisij za vedenjsko in osebnostno motene otroke ter o postopku za napotitev teh otrok v vzgojne zavode“ iz leta 1970. Strokovno skupino, ki jo imenuje za socialno varstvo pristojni svet občinske skupščine, sestavljajo zdravnik, socialni delavec, psiholog in pedagog. Ta skupina na podlagi neposrednega pregleda s pomočjo že zbrane dokumentacije pripravi izvide in mnenja. V zaključnem poročilu so zajeta mnenja in ugotovitve s predlogom za ustrezno nadaljnje delo z družino in otrokom. V naši kazenski zakonodaji in več termina „vzgojno zanemaren“, katerega je prvi uvedel in utemeljil leta 1907 Fran Milčinski v svojem predavanju „O vzgojni zanemarjenosti in iztirjenosti mladini in kranski oblasti ji mačehi“.

Pravni predpisi povedo o vsebini malo, tako da ostaja vprašanje še vedno odprto. Podano je mnogo definicij, kdo je osebnostno moten (vzgojno zanemaren) otrok. Zanemarjenost je posledica in odraz slabe vzgoje in škodljivih vplivov vzgoje. Zanemarjenost ni nervoja ali bolezen, kakor nekateri mislijo. To je oblika življenja z različnimi vplivi na telesni in duševni razvoj otroka. Slaboten in bolan otrok prej podleže vplivom kot telesno in duševno zdrav.

Dr. V. Matičič: „Vzgojno zanemaren otrok je tisti, ki je zaostal v svojem razvoju na neki zgodnji stopnji in je v nekem smislu družbeno nezrel nevrotik“. Prof. Bregant: „To so otroci z vedenjskimi motnjami asocialne in antisocialne narave, ki s svojim vedenjem tako odstopajo od tistega, kar se ima v vedenju za normalno, da zahtevajo posebno obravnavo, s katero bi lahko polno izkoristili njihove delovne razvojne zmožnosti.“ Kriteriji avtorjev se razlikujejo glede definicije vzgojne zanemarjenosti, za ene je zanemarjenost stanje, za druge proces. Različni so pogledi o važnosti fenomenologije, za druge spet etiologije, eni dajejo prednost zunanjim dejavnikom, drugi notranjim.

Definiciji vedenjskih in osebnostnih motenj je bližnji fenomenološki kriterij. Odkrivanje vzrokov bo kljub temu aktualno vsaj v naši družbi, v kateri z naglim razvojem prihajajo novosti. Na današnji stopnji varstva mladostnikov z MVO, je zadovoljujoče podana pravna ureditev njihovega položaja in tudi kategorizacija mladostnikov.

PREGLED ZAVODOV V SLOVENIJI

Frančič Franjo

(se nadaljuje)

PRODUKCIJA DELOVNE SILE

Pred javno razpravo o predlogu zakona o usmerjenem izobraževanju

Še devet dni in skupščina SR Slovenije bo sprejela predlog zakona o usmerjenem izobraževanju, ki bo potem, ko ga bo naslednji dan sprejela tudi Skupščina Izbobraževalne skupnosti Slovenije, dan v „široko javno razpravo“.

Medtem, ko čakamo na ta velepomemben dogodek v zgodovini slovenskega šolstva, pa si površno ogledamo njegovo skorajšnjo zgodovino – če lahko tako rečemo Poročilo o usmerjanju vpisa in o vpisu novincev v usmerjeno izobraževanje za šolsko leto 1979/80. Poročilo, ki ga je na zadnjem sestanku obravnavalo tudi predsedstvo RK ZSMS, je podal koordinacijski odbor za poklicno usmerjanje pri Republiškem komiteju za vzgojo in izobraževanje.

Kljub temu, da si bomo poročilo le površno ogledali, moramo reči, da so podatki, ki jih poročilo vsebuje posebej pomembni;

– prvič zaradi tega, ker nam omogočajo vpogled v nekatere realne trende v slovenskem šolstvu in

– drugič, ker potrjujejo pravilnost naših stališč in dosedanjih kritičnih analiz v javni razpravi o usmerjenem izobraževanju;

Vendar pa v tem članku ne bomo pisali o visokem šolstvu, oziroma le posredno, to pa zato, ker je fronta trenutno najbolj šibka prav v srednjem, ali kakor pravi zadnja varienta predloga zakona o usmerjenem izobraževanju v „skrajšanem“ srednjem šolstvu. Končen izhod te bitke je odvisen prav od tega, kako bomo znali razporediti svoje sile na tej fronti. Taktičen premik k srednjemu šolstvu torej, premik, ki smo ga začeli že v prejšnji številki in, ki ga bomo upamo, tudi teoretično in praktično opravičili v tej številki Tribune.

Uredništvo

V vpisnem roku za šolsko leto 1979/80 se je v slovenske srednje šole vpisalo vsega skupaj 35.874 učencev, od tega 4.654 v oddelke za odrasle. S tem je bilo pokritih 91,54 % prostih vpisnih mest v oddelkih za mladino, medtem, ko podatki za „odrasle učence“ niso realni in jih bomo tu zanemarili, kar ne bo bistveno vplivalo na pravilnost naših zaključkov. Iz tabele, ki primerja vpisne kapacitete, prijave za vpis in vpis za šolsko leto 1979/80 je videti, da je največ nepokritih izobraževalnih kapacitet v šolah, ki izobražujejo poklice kot so: kovinarji, prodajalci, kuharji, avtomehaniki, tesarji, obratni elektricarji, itd. Druga zanimivost, ki polagoma postaja že zakonitost, pa je, da je v večini šol, ki izobražujejo za omenjene poklice, viden zelo visok odstotek učencev iz drugih republik – imigrantov. Ponekod se ta odstotek povzpne tudi na 50 %, kot je to recimo pri kovinarjih, za katere je razpisano 3428 prostih učnih mest, vpisanih pa je le 624. K tem zaključkom se bomo še vrnili, zaenkrat naj zapišemo le, da morda le ne bi bilo napak, ko bi znal eminentni Slovenski kulturnik, Herr Dimitrij Rupel, izsesati nekaj splošnih zaključkov iz tega in podobnih podatkov, ki jih je vse polno tudi pričujoče poročilo, kajti potem ne bi več (ali pa?) trošil bedastih pripomb, kakor je npr. tista o „ljudeh“ ki postajajo živčni zaradi velike frekventnosti srbsčine in hrvaščine v Ljubljani“!

Naslednji podatek pravi, da se je v srednje šole v tem šolskem letu, vpisalo 5.304 učencev več, kot pa jih je v šolskem letu pred tem absolviralo osnovno šolo. Sestavljajci poročila trde, da ta „presežek“ zapolnjujejo ponavljajci in učenci iz drugih republik. Praktično pa to pomeni tudi, da se cela generacija osnovnošolcev vpiše v nadaljnje šolanje v – poklicne šole in štiriletnje srednje šole. To vsekakor je napredek!

Vendar pa ne smemo ostati zgolj pri tej ugotovitvi! Postavlja se vprašanje, kdo zaseda mesta v tistih poklicih v produkciji, za katere je več ali manj potrebna zgolj fizična eksistenca, največkrat niti dokončana osnovna šola ne. To vprašanje je še posebej aktualno če vemo, da je v slovenskem gospodarstvu kar 50 % take delovne sile in, da v zadnjem času njen delež še narašča, konec koncev tudi zaradi restrikcij na uvoz tehnologije in istočasno zastojanju v razvoju te tehnologije doma.

Na eni strani to pomeni lahko, da ta poklicna delovna mesta zasedajo imigranti, zaradi katerih bodo „ljude v... Ljubljani“ in Her D. R. najbrž tudi, še zelo „živčni“, če teh „srbsko in hrvaško“ govorečih „frekventnežev“ ne bo več dovolj. To se prav lahko zgodi, posebej še glede na zmanjšano stopnjo zaposlovanja v prihodnjih obdobjih.

Po drugi strani pa lahko (in teoretično tudi moramo) predvidevamo, da se na ta delovna mesta zaposluje delavce, ki imajo poklicne in druge šole, čeprav je to manj verjetno. Naša predvidevanja se tu temeljno navezujejo na reformo našega vzgojnoizobraževalnega sistema. V zvezi s čim? V zvezi z zadnje čase tako pogosto analizirano in kritizirano institucijo, ki jo prinaša predlog zakona o usmerjenem izobraževanju, v zvezi z „usposabljanjem po osnovni šoli“. Predvidevati moramo, da bodo zahteve tim, „uporabnikov izobraževalnih storitev“, tj. organizacij združenega dela, ki „svobodno menjujejo delo v neposrednih odnosih z izvajalci“ teh „storitev“, v temelju oblikovale zahteve po vzgojnoizobraževalnih programih za „usposabljanje po osnovni šoli“. To pa pomeni, da bodo svoje zahteve po kadrih prilagodile potrebam, ki jih bomo zgolj zaradi razlike nasproti široko politehnično in splošno izobraževalnemu delavcem, imenovali kratkoročne.

Kakorkoli – že zglejajo za lase privlečene, pa so te abstrakcije zelo realne in nam narekujejo, da moramo vztrajati na stališčih in pripombah iz javne razprave, ki so bile zbrane na UK ZSMS in, ki jih je verificala tudi RK ZSMS. Tu so vsebovane zahteve, da se mora tudi v programe „usposabljanja po osnovni šoli“ vključiti celotna vzgojnoizobraževalna osnova in ne le njene izbrane vsebine. Tako bo odpravljen nekaj posledic, na žalost ne pa vzrokov, ki jih vsiljuje družbena delitev dela v pogojih razvite blagovne produkcije.

II.

Najpomembnejši del poročila so prave gotovo podatki o odnosu med višino narodnega dohodka v posameznih občinah in strukturo vpisa na poklicne in 4-letne srednje šole iz vrst učencev teh občin. To poročilo je še eno izmed mnogih, ki ne prinašajo v zvezi s tem nobenih novih ugotovitev, pa ne zaradi morebitne nesposobnosti sestavljalcev, temveč zaradi tega, ker se odnosi niso prav nič spremenili.

Najmanj vpisanih učencev v 4-letne šole je iz tistih občin, ki imajo sorazmerju s tem največ vpisanih v poklicne šole in obratno (glej tabelo).

Čeprav višina narodnega dohodka na občino ni najprimernejša spremenljivka, saj recimo ne more prikazati delitve tega dohodka in temu primerno izobražbeno, poklicno in socialno strukturo prebivalstva, pa vseeno dopušča možnost predpostavke, da je v občinah z nizkim narodnim dohodkom sorazmerno nizka tudi izobrazba, poklicna in socialna struktura prebivalcev in s tem tudi učencev. V skladu s tem lahko trdimo, da se občinska nerazvitost reproducira. Od tod pa izvira tudi nepravilna ugotovitev sestavljalcev poročila, ko govorijo o tem, da se poklicna namene mladine bistveno ne spreminjajo, saj izhajajo iz tega, kar bi morali bistvu šele dokazati, kajti nespremenjene aspiracije po nadaljnji izobrazbi ali bodočem poklicu, največkrat niso posledica individualnih odločitev, ampak nespremenjenih družbeno-ekonomskih razmer, ki narekujejo te take odločitve.

Zaključek pa, ki sledi iz tega, je ta da poleg tega, da iz nerazvitih občin pošiljajo neprimerno manj učencev v 4-letne srednje šole, pošiljajo v te šole predvsem učence, ki so materialno neprimerno bolj ogroženi kot so ostali. Zagotoviti jim je torej treba ŠTUDENTŠKE IN DIJASKE DOMOVE IN ŠTIPENDIJE. Tako domovi, kot štipendije morajo opravljati tudi socialno funkcijo. Tako bodo odpravljeni tudi nekateri vzroki v katerih koreninijo socialne diferenciacije šolajočih, ki v visokem šolstvu zadobijo le svojo dokončno podobo.

(glej tabelo na str.13)

Zaradi tako razširjenega nekritičnega sprejemanja in vrednotenja Hessejevega pisateljskega dela, kot se je v naših krajih še posebno razmahnilo ob in po izdaji Hessejevih izbranih del pri Cankarjevi založbi, je potrebno vsaj opozoriti na določene prvine njegovega ustvarjanja, ki vsekakor zahtevajo nekoliko kritičnega vrednotenja. Pri tem pa je pričujoča ocena preveč priložnostna in fragmentarna, da bi si lahko lastila oznako celovite ocene Hessejevega dela. Predstavlja le kritični ošvrk enega samega delčka njegovega ustvarjanja — t. i. esejev (ki pa so zaradi svoje „teoretičnosti“ vsekakor v globoki povezavi z ostalim literarnim ustvarjanjem) in še to ene same miselne dimenzije le-teh, tiste dimenzije, ki se mogoče pojavlja najbolj transparentno in jo je tako mogoče najlažje kritično osvetliti, obenem pa vsebuje nastavke za podobno osvetlitev ostalih Hessejevih dimenzij.

Sestavki v „Umetnosti razmišljanja“ (CZ 1979) lahko le pogojno nosijo oznako esej. V njih je namreč Hesse skoraj bolj pisatelj kot pa esejist. In ravno v redkih tekstih, kjer je njegova beseda najmanj obtežena z njegovim znanim pesniškim jezikom, kjer se iz besed najjasneje kristalizira misel, iz leporečja najostreje prodira miselna nezadostnost, nekritičnost, najlepše se pokaže Hesse-filister.

Takoj v začetku pada v oči njegov odnos do narave. Zanj sta tako kmet kot meščan v opazovanju narave naivna in nekultivirana, saj je egoistično (enostransko) v deževnem vremenu misliti samo na svoje krompirišče. „Narave ne bi smeli videti samo kot nekaj plodnega in koristnega, temveč tudi kot lepo, vendar tudi ne samo lepo, temveč kot nedoumljivo in vzvišeno nad lepim in grdim.“ Če bi bil Hesse fizično-eksistenčno odvisen od krompirišča, o katerem govori, bi se njegova abstraktna brezinteresnost v hipu porušila. Upanje na brezinteresno opazovanje narave je iluzorno toliko časa, dokler bo kapitalist v njej videl možnost za eksploatacijo in povečevanje kapitala, dokler bo kmet v njej videl možnost preživetja in dokler bo človeštvo eksistenčno odvisno od nje. Res pa je, da danes v času ekološke krize, ki je Hesse še ni predvidel, kritična točka ni več opazovanje, temveč delovanje, a še vedno delovanje kapitalista, kmeta in vseh nas nujno vpletenih v ta problem.

Njegov odnos do narave pa je neločljivo povezan z odnosom do civilizacije. „Če tako zares razmišljam, so pravzaprav tako imenovane „potrebne iznajdbe“ tiste, ki jih zavram in jim ne zaupam. Pri teh baje tako potrebnih pridobitvah je vedno zraven nekaj prekleto usedline: vse so tako oguljene, tako nevelikodušne, tako kratke sape, vse prehitro naletimo pri njih na njihove nagibe, na nečimrnost in grabežljivost, in poleg vsega tega puščajo povsod za seboj ... dolg rep svinarije, vojne in smrti, prikrite revščine.“ Niti slučajno se ne vpraša, zakaj je tako. Zanj so izumi in tehnika vzrok svinarij, vojn, smrti, prikrite (!) revščine. (Leta 1930 je bila revščina prikrita samo za tiste, ki so hoteli, da bi bila prikrita). Toda izumi abstraktno, kot jih postavlja Hesse, še niso vzrok nikakršnemu zlu. Šele v rokah ljudi, ki jih zlorabljajo postanejo taki. To mu seveda ostaja skrito, kot mu ostaja skrito, kdo so ti ljudje, v rokah katerih postaja civilizacija izkrivljena.

„Za hrbtno civilizacije skriva zemlja cele gore žlindre in neznanske kupe smeti, posledica teh potrebnih iznajdb niso samo lepe razstave in elegantni avtomobilski saloni, temveč tudi množice rudarjev z bledeimi obrazi in sramotnimi plačami, za petami pa jim slede še boleznj in pustošenje.“ Tako stališče, ki v zgodovini ni neznano, je posledica teoretsko pomanjkljive analize in nesposobnosti za videzom odkriti resnici. Hesse je tu pravi ludist, razbija orodje, pozablja pa na lastnike orodij — izkoriščevalce. Tako ni preveč presenetljivo, da pride do tako smešne primerjave, ki ji je težko najti primer. Pravi, da za parne stroje in turbine plačujemo „z neskončnim uničevanjem podobe zemlje in podobe človeka ... z dušo, ki je okrneta, s stavkami, vojnami ...“, medtem ko človeku ni bilo treba plačati nobene cene za iznajdbo violine in za to, da je nekdo napisal ario v Figarovi svatbi.“ Sofizem tu doseže skrajne meje. Le primerjava zgolj zunanjih podobnosti lahko prinese takšen sklep. Namreč zgolj zunanja, oziroma lažna značilnost same civilizacije je, da uničuje podobo človeka, ustvarja

KRITIČNI FRAGMENT OB HESSEJU

stavke, vojne, „prikrto“ revščino. Taka je civilizacija le v določenih družbenih okoliščinah, v „meščanskem kozmosu“, ko so delo in produkti dela človeku odtujeni in se postavljajo proti človeku s svojo lastno silo, ko zakoni kapitala obvladujejo tako neposredno, kot posedujoče. Taka pa je ravno tista civilizacija v kateri Hesse (ne)deluje, torej zgodovinsko določena civilizacija. Hesse je ne obravnava zgodovinsko, pač pa abstraktno, in prav tako obravnava tudi naravo. Abstrakcija pa vemo, da predstavlja vse in s tem, ko predstavlja vse, predstavlja nič — je nična.

V istem eseju (Ognjemet) malo za tem, ko omenja „prikrto“ revščino, najde popolno zadovoljitev v iznajdbah, ki nosijo pečat nepotrebnosti. Pri tem misli na dejavnosti, ki imajo „značaj razkošja, brezdelja, otroškosti“. Višek očarljivosti mu predstavlja ognjemet, ki je v zrak poslal nekaj tisoč frankov, brez kakih preračunljivih interesov. Farizejstvo brez primere se pokaže v naslednjem odstavku: „Če je tudi bil med gledalci (ognjemeta) ta ali oni ubog hudič, ki je mogoče ob tem pomislil, kako zelo prav bi mu prišel deseti ali dvajseti del tega, kolikor je stala prikupna minljiva igrica — je bil zanesljivo izjema. Večina gledalcev — to smo razločno čutili v slovesnem ozračju tistega večera — ni pomislila na take ničnosti, stala je tam široko odprtih oči, z vznak dvignjenimi glavami, se smehljala in molčala in bila očarana, navdušena in nekoliko pretresena od lepote, od njene načrtnosti, od očitne nepotrebnosti, od neznanske porabe, od duha in preračunljivosti, od vseh teh dragih in bistroumnih naprav, ki so delovale samo zato, da bi pripravile ljudem čisto kratko, majhno zabavo. Mislim celo, če mi je to dovoljeno reči, da je bil občutek, ki ga je doživela večina očaranih gledalcev, zelo podoben pobožnosti, kakor jo občutijo nedeljski obiskovalci cerkve, ko poslušajo pridigo.“

Človeka, ki ga je nekaj strani nazaj opisoval kot delavca z gubami na obrazu, „prikrtega“ reveža, zdaj imenuje ubogega hudiča, neskončno praktičnega, opijanjenega od samih potrebnih stvari, požrešnega in preračunljivega. Vsi vemo, kdo je bila tista poveljevana večina očaranih gledalcev, kdo je lahko večina

v gorskem zdravilišču. In povem vam, kot da bi poslušal pridigo, začutil sem pravo nedeljsko pobožnost.

In še neka prazničnost veje iz tega eseja, namreč prazničnost praznine, značilnost, ki je v veliki meri tudi značilnost sedanjega časa. „Bilo je vprašanje, kako je mogoče pognati v zrak toliko in toliko tisoč frankov v kar se da v najkrajšem času, v zabavo čim večjega števila ljudi in brez slabih posledic?“ Brez slabih posledic za kaj za koga, je vprašanje, ki se razen ob tem tekstu poraja tudi ob mnogih današnjih javnih prireditvah, ki izpolnjujejo zgolj znano maksimo „kruha in iger!“ Na drugem mestu (Notranje bogastvo) se sklicuje na skupno kulturo, ki zahteva priznanje in potrditev od vseh. Človeka, ki govori o skupni kulturi leta 1916, se lahko samo vpraša, ali je ta skupna kultura, kultura kapitalista, ki se oplaja z delom proletariata? Ali je to kultura imperializma, ki kultivira tretji svet z izkoriščanjem in uničevanjem kulturne dediščine? In ali se ta skupna kultura izpričuje tudi ob ognjemetu?

In kaj misli o revoluciji, oziroma kje vidi rešitev človeštva? „Pridigam o svojevoljnosti, ne o prevratu. Kako naj si želim revolucijo? Revolucija ni nič drugega kot vojna, je natančno tako kot vojna „nadaljevanje politike z drugimi sredstvi“. Človek pa, ki je začutil, da ima pogum zase in je zaslišal glas svoje usode, ah, temu ni prav nič mar politika, najsi je monarhistična ali demokratična, revolucionarna ali konservativna! Zanima ga nekaj drugega. Njegova 'svojevoljnost' je kakor globoka, sijajna, bogu ljuba svojevoljnost vsake trave, ki ni usmerjena nikamor drugam kot v svojo past. 'Egoizem', če hočemo tako reči. Samo da je ta egoizem čisto nekaj drugega, kakor pa razvpiti egoizem zbiralca denarja ali oblastilnega! ... Toda denar in moč in vse te stvari, zaradi katerih ljudje mučijo drug drugega in se na koncu tudi med seboj pobijajo, so človeku, ki je našel samega sebe, svojevoljnemu, malo vredne. On namreč močno ceni samo skrivnostno moč v sebi, ki mu daje življenje in mu pomaga rasti.“

Da, njegov egoizem je resnično povsem drugačen od egoizma zbiralca denarja — delavca v. letu 1919. Delavec se egoistično

žene za denarjem, da bi preživel in zanj svojevolja ni „drugačen egoizem“, pač pa revolucija. Njemu pač življenja ne daje „skrivnostna moč v njem“, pač pa hrana, ki si jo kupi z egoistično prigrabljenim denarjem. Njemu narobe, življenje — osveščena življenjska izkušnja — daje moč, ki pa ni prav nič skrivnostna, marveč revolucionarna. Hessejev egoizem svojevoljnosti je resnično drugačen od delavčevega. Je dvojni egoizem. Prvič je realni egoizem posedujočega in drugi je farizejski egoizem pedagoga, ki kaže ljudem pot v pravo življenje, pozablja pa, da je ta pot primerna samo za posedujočo manjšino, ravno tisto, ki bi ji lahko očital egoizem zbiralcu denarja.

Relativizem Hessejeve „usode in božanske svojevoljnosti“ in hkrati nezgodovinski pogled, se pokaže v poslednjih vrsticah eseja Samovoljnost. „Ljudje smo. In za ljudi je eno samo naravno stališče, eno samo naravno merilo. To je merilo svojevoljnosti. Zanj ni nikakršne usode kapitalizma ali socializma, zanj ni ne Anglije ne Amerike, zanj ne živi nič drugega kakor tihi, neizogibni zakon v lastnih prsah, ki mu ljudje udobnih navad tako neizrekljivo težko sledijo, svojevoljnemu pa je usoda in božanstvo.“ Implicite s temi besedami zagovarja tudi svojevoljnost kapitalista. Tu Hesse očitno spet na nekaj pozablja: Če parafraziram znano Engelsovo misel: Svojevoljnost se blamira vedno, kadar pozablja na interes.

Vprašajmo se še, ali ta samovolja res predstavlja rešitev vsega človeštva. Sam pravi, da je samovolja privilegij redkih osebnosti in da je v današnjem času osebnost kapital. Torej je samovoljen lahko le tisti, ki ima osebnost — kapital. Hesse s tem kapitalom seveda ni mislil na kapital, kot ga je kritično izpostavil marksizem, ker zanj očitno še ni slišal. Zato je gornja konstrukcija sicer spekulacija, ki pa vendar ilustrira neovrgljivo dejstvo, da si delavec v okviru kapitalistične proizvodnje in tudi v svetu, ki se imenuje socialistična, a ki mu še vedno vlada odtujeni kapital, ne more privoščiti samovolje. Hessejeva volja je torej volja privilegiranih.

Dotaknili smo se ene najključnejših točk Hessejeve misli, ki v mnogočem daje tudi odgovor na vprašanje: zakaj tako. To je njegov kult umetnika, osebnosti, jaza. In ta kult, ne samo, da nam ga razlaga, ta kult je Hesse tudi sam živel. Sam pravi, da iz svojega puščavništva ne more. In izkušnje, ki nam jih razlaga, so tako samo njegove izkušnje — izkušnje zavestnega izoliranca. Tak človek lahko govori samo o sebi in če te izkušnje posplošuje, so to še vedno samo njegova posploševanja, narcisoidna neoplojenost z družbeno (družabno) izkušnjo. Izoliranost je njegova ideološka postavka. Ta postavka se lepo vklaplja v njegov nezgodovinski pogled, pogled, ki je ideološko omejen na svoj čas in ne vidi zgodovinske pogojenosti pojmov, ki jih uporablja. Ne vidi zgodovinsko utemeljenih nasprotij, ki določajo njegov čas. In tako metafizično pojmovani naravi prav tako metafizično postavi nasproti (spet metafizično pojmovano) civilizacijo. Za vse grehe obtoži prvo stvar, ki mu pride pod roke in ki se mu zdi absolutni antipod naravi — civilizacija.

In kako da takšne mase po svetu prisegajo nanj, da skušajo ubirati njegovo pot „odkri-vanja jaza“? Še preden spoznamo kako, lahko ugotovimo kdo. To je prav tista skupina, ki ji pripada tudi Hesse. Slepo zgrožena nad civilizacijo, a nesposobna, da kakorkoli aktivno pripomore k izboljšanju. Tako jim pride močno prav Hessejeva pot „k samemu sebi“, alias zapiranje oči pred družbeno stvarnostjo. Če se poigram: „Spoznal sem ničevost civilizacije, njeno tendenco dehumanizacije, zato se ograjujem od nje (zla) in gradim samo svojo osebnost. Zdaj, ko sem to spoznal, sem nad vsemi, ki tega niso spoznali, sem tako rekoč personifikacija same Narave. Edina pot napredka je moja pot.“ Te besede govori, ko si najema prijazno hišico v gorski vasi, ko si na obisku v mestu da postaviti kavarniško mizico na sonce in si prinese kave, ko velikodušno odšteva nataranju napitnino, ko se odpravlja s svojo jadrnico na samotni ribolov po Bodenskem jezeru, ko uživa ob zelenjavni juhi, postrvi iz Gardskega jezera in dobrem vinu.

„Od sreče posameznika, do sprave z voljo sveta“. Obrnjeno! S stalno borbo proti (ustaljenemu) svetu, do sreče posameznika.

ANDREJ DRAPAL

TABELA:

Občina	Rangi vključitev v			Občina	Rangi vključitev v		
	poklicne šole	4-letne srednje šole	narodnega dohodka		poklicne šole	4-letne srednje šole	narodnega dohodka
Šmarje pri Jelšah	1	59	57	Lj.—Vič	57	7	49
Šentjur pri Celju	2	57	58	Piran	58	2	6
Lenart	3	60	60	Lj.—Bežigrad	59	3	2
Sevnica	4	51	53	Lj.—Center	60	1	1
Brežice	5	54	52				
Mozirje	6	50	40	Mur. Sobota	27	33	56
Dravograd	7	21	31	Velenje	17	34	3
Trebnje	8	53	45				
Laško	9	43	50				
Sl. Konjice	10	56	22				
Koper	51	5	14				
Lj.—Moste	52	13	9				
Kamnik	53	9	17				
Vrhnika	54	8	37				
Lj.—Šiška	55	4	12				
Trbovlje	56	6	7				

Rang 1 pomeni največji procent vključenih v poklicne in srednje šole med vsemi slovenskimi občinami za generacijo učencev, ki je zapustila osnovno šolo v letu 1978/79. Prav tako pomeni rang dohodka 1 najvišji narodni dohodek v rang u vseh občin.

Teleks me je napol povabil, da sodelujem pri razpravi o socialistični morali. Da bi, kakor sem razumel, branil njihovo stvar in razčistil z Oslakom. In ker nisem bikoborec in še posebej ne borec s teološkimi biki – kritika religije je namreč opravljena in zdaj gre za kritiko razmer, katerih izraz je religija – in ne maram gladiatorskih predstav, ki bi dvigovale naklado Teleksa, nisem niti hvalil njihove stvari in je niti nisem povzdigoval; zgodovinski materializem pač ne more lajšati stisk maloburžoazne zavesti. Je to kazen ali sladko maščevanje, da so mi za drugi prispevek sporočili: Ne bom objavila ... za nazaj ne bomo polemizirali! Čudno so te polemike, kjer se polemizira le vnaprej. Temu se reče – napovedovanje ali prognožiranje. In tako prognožiram:

Beži, beži Teleks pred resničnimi vprašanji v lažne sfere kulture, v to pribežališče slovenskih drobno-buržoaznih slojev! Pogrevaj stare laži in stare strasti! Si zaslutil, da je pravi čas za rehabilitacijo meščanskega elementa? Prav zaradi tega utegneš pogoreti, kot pogori sračje gnezdo: brez Feniksa v plamenih.

IMAM PRAV, VI PA NEEEE!

Marjan PUNGARTNIK

Kakopak in ne najbrž, tovariš Veljko Rus. „Najbrž ima prav ... Nima pa prav ...“ pravi. So to značilnosti proudhonovske sociologije! Namreč kar je po Veljku Rusu, je, kar pa ni njegovo in česar po njegovem ni, je samo „najbrž“ – to je že oholost. Kakopak, tisto stališče, ki noče peti hvalnice duševnim težavam meščančkov (z vso nesrečno zavestjo, ki izhaja iz dvojnosti med lepimi nameni ali željami in „grdo“ privatno lastnino), ste razumeli prav! Kajti ko slovenskega meščana prodajate pod znamko „socializiranega egoista“, t.j. potuhnjenega buržuja z značilno slovensko zvitostjo, je to od teorije zelo daleč. Je mar ta „najbrž“ teorija? So mar „vsakodnevna izkustva“, ki jih plašno ponuja Županov (še celo dozdeva se mu, skratka – skoraj ne bi verjeli) pri označitvi klasičnega liberalnega meščana, dostojno nadomestilo za teorijo? Je „vzvišeno“, če to vzamemo za dokaz, da je sociologija zgubila sposobnost „prodreti navzdol do stvarnega substrata“ sebe kot znanosti? (Lukacs) Da je to zadnja postaja zavesti v postvarelost?

Kolegi so pred nekaj leti opravili znotraj neke znanstvene ustanove zanimiv poskus. Od sociologov in filozofov so zahtevali, da naj znanstvena stališča govore kot osebna in pri tem celo gledajo sogovorniku v oči. Bučen protest in nekaj razjarjenosti pri poskusnih zajčkah sta dokazala, da je poskus uspel. Sociolog kruha, ki ga peče, ne bi jedel s prevelikim zadovoljstvom.

Toda vzemimo vprašanje razdvojenosti, o čemer že razpravljamo, zgodovinsko (A. Heller: „Da bi posameznik lahko živel, se je moral prilagajati skupinam, ki so opravljale različne funkcije, zato je bil „razcepljen“, tako rekoč „razmetan“ v različne vloge. Zaradi pomanjkanja medija, ki bi se nanašal na celega človeka, je človekova enotnost razpadla in razmahnila se je družbena shizofrenija. Osnovno in za meščansko življenje najodločilnejšo obliko družbene shizofrenije je odkril Marx s prikazom razcepa med bourgeois in citoyen.“) in ne kot krščanski ideološki vzorec, kot zdravorazumsko „naravo“ človeka („izvirni greh zgodovine“ – kot pravi Veljko Rus) in približamo se izničenju razdvojenosti in vprašanja razdvojenosti. Namreč: z odpravo privatne lastnine se izniči tudi vrednost teoretičnega vprašanja. Dvojnost bi morali po mnenju Veljka Rusa vzeti nase kot „moralno breme časa“, natančno v prid Mastnakovi trditvi, da je morala samo filistrska izmišljotina.

Vzemimo zgodovinsko tudi sam liberalizem – ne kot večno načelo „upoštevanja posameznika“, temveč takega, kakor smo ga doživeli pred časom. Kakšen je bil in kam je vodil, je precej jasno. Prav v njem so interesi igrali posebno vlogo; takšne redefinicije interesov, kot smo jih doživeli po njem, se dogajajo le redko. „Malo švico“ je zamenjala politika proletarskih interesov. Zanimivo je, da meščan vedno preskoči razredno opredeljenost svojih interesov, vedno jih gleda le kot individualne, posamične, s skrito postavko, da obstaja nepomirljiv spor z interesi slehernega drugega posameznika. In vendar zahteva vrsto zagotovil. Vzemimo „razumno uresničevanje osebnih interesov“. Zahteva razumno državo. Za slehernim „zagotovilom“ stoji liberalna država, tudi za „posveticijo“ dela: tudi za značilno formulacijo, da je treba posameznika „motivirati“ in ne – osvoboditi. Liberalni

Razgaljenega MILANA KLEČA sveže robidnice

Pomudili se bomo ob reki specifičnosti poezije Milana Kleča, ki ji (s tem pa tudi njenemu avtorju) omogoča vlogo, kakršno v naši družbi oziroma boljše vlogo, ki jim jo pripisujejo tako imenovani „kulturni možje“, tako imenovano „javno mnenje“, tisti, ki se v raznih televizijskih oddajah narcistično tolčejo po svojih „ustvarjalnih prsih“, in tisti, ki si izmenično hipokritsko ploskajo na Tomiščevi in Stritarjevi.

V branje si bomo stavili obrazložitev lanskoletne podelitve „Zlate ptice“ za književno ustvarjalnost Milanu Kleču (za zbirko „Kresnice“), recenzijo Klečeve zadnje zbirke „Nad dečki sije sonce“ in pa seveda tema zapisoma pripadajoči knjigi (zakaj knjigi bolj pripadata zapisoma kot Kleču, bo razvidno iz nadaljnega izvajanja).

Ob obeh zapisih se bo znova potrdilo že tolikokrat potrjeno, da namreč meščanski diskurz kljub vsemu modno-kozmetičnemu instrumentariju za olupševalno krpanje diskurza ne more prikriti in zakriti vseh razpok, skozi katere se potem prebija resnica. Izhajali bomo prav iz (simptomatičnega) branja teh iz celote vidno izstopajočih in vanjo neintegriranih elementov. Omenjene pasuse bomo vidno poudarili.

Najprej obrazložitev nagrade „Zlata ptica“, ki je bila objavljena v lanskoletni 24. številki Mladine dne 21. VI. 1979:

„Žirija za področje literarne dejavnosti v sestavi: Ivo Svetina, Franc Pižornik, Peter Božič, Janez Vrečko podeljuje Zlato ptico:

Milanu Kleču
z obrazložitvijo:

V sodobni slovenski poetični trenutek zarisujejo Kresnice (CZ 1978) samosvoje, izvorno in močno pesniško dejanje mladega, plodovitega slovenskega pesnika Milana Kleča.

Zbirka je že ob svojem izidu vzbudila nedeljeno priznanje kritike in bralcev, ki so pesnika sicer že poznali po prvi zbirki Maroža in po objavah v revijalnem tisku in na radiu.

S svojo poetično voljo in darovitostjo Kleč vzpostavlja prostor novih poetičnih moči, ki je povsem odvezan ljudističnih in estetičnih določil novejših slovenske poetične tradicije, s čimer pravzaprav izkazuje neko zarez, nek konec in hkrati nov začetek. V tem smislu je, tudi glede na svojo zrelost, trden mejniki, ki ga bo morala slovenska literarna zgodovina vsekakor upoštevati in uzakoniti.

KLEČEVE KRESNICE NAS IZ NENEHNO ŠOKIRAJOČEGA POETIČNEGA SVETA POSLEDNJIH NEKAJ LET ŠOKANTNO POSTAVLJAJO V PROSTOR MIRU IN SREČE, Z ENO BESEDO, V PASTORALNOST, KJER NI VEČ FIZIČNEGA IN METAFIZIČNEGA V NJUNI RAZLOČENOSTI, AMPAK JE VSE ENO, UBRANO IN SKLADNO, KJER CELO PESNIK NE MORE BITI PESNIK ZUNAJ SVETA, AMPAK JE LAHKO PESNIK LE ŠE KOT PESNIK ZNOTRAJ NARAVE. IN ENO Z NJO KOT VELIK OBET IN OBLJUBA, DA SVET ŠE NI IZGUBLJEN.“ (poudaril I. Ž.)

Sistematično je, da se podobni „argumenti“ pojavljajo tudi v recenziji zadnje Klečeve zbirke. Napisal jo je poleg Cirila Zlobca: najbolj anemičen in sterilen slovenski pesnik Tone Pavček. Zaenkrat navajamo le prvi del:

„Poezija Milana Kleča, enega izmed zaznavnejših glasov mlade slovenske lirike, stopa v slovenski pesniški prostor S POPOLNOMA DRUGIM KORAKOM OD TISTEGA, KI SMO GA BILI VAJENI PRI ŠALAMUNSKI IN POŠALAMUNSKI METODI PESNJENJA: BREZ BOLJ ALI MANJ ŠOKANTNIH KLOFUT JAVNEMU MNENJU, BESEDNIH PROVOKACIJ, EKSPERIMENTALISTIČNE IGRARIJE, LUDISTIČNIH NOVOTARIJ IN TEŽKO ULOVLJIVE INFLACIJE BESED. PRIHAJA NEKAKO NEOSVEŠČENO? NERACIONALNO, KAKOR DA NI OD TEGA SVETA, (Poudaril I. Ž.) – s pokrajino, ki je še ni bilo na našem pesniškem zemljevidu, a se je vanjo vredno naseliti. Tak samosvoj svet je ponudil v zbirki „Kresnice“ in nekoliko v drugačni pesniški strukturi ga upodablja tudi v zbirki „Nad dečki sije sonce“.

Centena teksta se očitno na enem izmed nivojev skoraj popolnoma pokriva. Oba sta si namreč

enotna, da je „dovolj klofut javnemu mnenju“ (ki ga seveda ustvarja že zgoraj imenovana gospoda), dovolj je vtikanja v „javne zadeve“, njihovega premlevanja in še zlasti ponovnega pljuvanja prežvečene vsebine v obraz omenjene gospode (kateri gre ta zadeva, kot se za meščansko občestvo spodobi, seveda upravičeno na jetra) pa čeprav le v podobi dokaj nemočnega Tomaža Salamuna in njegovih še šibkejših epigonov (najbolj odkrito pove seveda najbetežnejši in najsenilnejši med pisunsko družino).

In glej: ravno v pravem trenutku se pojavi deus ex machina Milan Kleč s svojimi poetičnimi izcedki (katerih „iskrenost“ bomo opredelili raje s skalkuliranostjo).

In kakšen je ta krasni novi svet, s katerim Kleč izkazuje „nek konec in hkrati nov začetek“ in ki so ga slovenski „kulturni možje“ tako „nesebično“ vkovali v zvezde z vsem pertinentnim ceremonialom in patetičnostjo?

Za njihove namere (skoraj) idealen.

Ribe zagledane v zvezde, razposajeni pastirji, gozdne jagode, nag mož s čredo ovac, zajci, škorci, kresnice, račke, ki pripovedujejo o zimi, otrok, ki se rojeva iz sonca, goli dečki v vinogradu ... skratka „mir, sreča in pastoralnost“ par excellence, zraven pa še obilo (latentne) homoerotike, ki pa jo možje iz moralnih (hipokritskih) razlogov zamočijo.

Bistveno pri vsem tem pa se (kot se za ideologijo spodobi) skriva malce pod površino. Namreč to, da je to svet brez človeške družbe, še več, svet brez ljudi. Goli dečki in gole deklice, ki paradiro po Klečevih pesmicah, so očitno mitološka bitja, kar najbolj jasno ilustrira otrok, ki se rojeva iz sonca.

Nikakor ni naključje, da se v Klečevi poeziji najpogostejše pojavljajo sonce, gozd, jeleni, ovce, rački, nagi dečki in nage deklice, skratka miniaturne božične jaslice v verbalni obliki, še manj naključno pa je poudarjanje „miru ... sreče in pastoralnosti“, „enosti, ubranosti in skladnosti“, „ter“ enosti z naravo“. Svet, ki ga ponuja Kleč, res „ni od tega sveta“ (kot nam odkritosrečno razkrije T. Pavček), ima pa to dobro lastnost (za naše ideologe), da je bil sproduciran prav v tem svetu, v tej konkretni družbi.

S tem je omogočeno, da Klečevi zbirki (prvo-„Marožo“ tu izvemamo) postane ta jezik-objekt, na katerem ideologija zgradi mit, ki „ničesar ne skriva in ničesar ne razglaja“ temveč izkrivlja (R. Barthes), in za katerim zmeraj stoji interesi njegovega ustvarjalca (ki ga v ta namen tudi ustvari).

Če skiciramo barthesovsko shemo: Označeni pojem (le concept) na katerega naši ideologi polagajo Klečevi zbirki kot formo (la forme), je MIRONOST, ali še bolje URAVNOTEŽENOST, končna faza, pomen (la signification) oziroma mit sam, pa bi lahko izrazili s stavkom: vse je v najlepšem redu in res ni vzrokov za klofute javnemu mnenju (tu je obenem tudi odgovor na navidezno uganko, zakaj njegovi zadnji zbirki pripadata pravzaprav že tolikokrat omenjeni gospodi in ne njemu).

Skratka: nikakršnih trenj, problemov, težav ipd. ni, le črede pohlevnih ovac, za katerimi skače goli Milan Kleč, piska na svirel in se sem ter tja posladka z grozdem, ki obilno uspeva vse naokrog.

Taj svoji trdi koži se ima tudi zahvaliti za to, da njegove zbirke permutacij iz elementov flore in favne tako pridno izhajajo ali kot nezavedno izjavlja v eni od svojih pesmi:

KOŽE, PRIPOVEDI

nikoli se ne bom
približal koncu
te pripovedi,
ker ne vem
ali sem jaz tebe
držal pokonci, koža,
ali ti mene
(Kresnice: str. 70)

Recept oziroma pravilo igre, ki ga ponujajo ideologi, je torej naslednja: čim globlje boš porinil glavo v pesek, tem bolj ti bomo ploskali. Ali če citiramo še drugi del recepcije T. Pavčka:

„Kleč ... ne postavlja nobenih eksistencialnih vprašanj, nič umovanj ... In prav čar je prav v tej naivni samopozabi ...“

Čar za koga in za koga so Klečeve Kresnice „samosvoje, izvorno in močno pesniško dejanje“ nam je po vsem tem že jasno.

Za močljice, ki bodo javne zadeve lahko nemoteno opravljali med seboj, „v ožjem krogu“, skratka tako imenovano „javno mnenje“ bo klofutalo samo sebe.

IGOR ŽAGAR

PEKA POTIČK PO PRINCIPU PROBLEMI

Oja, so Problemi, pa še kakšni! V mesecu februarju smo priča drugi letošnji številki Problemov (literatura), ki je ta mesec za spremembo presenetila in prehitela najimennitnejšo slovensko mesečno revijo Preteklost, pardon Sodobnost. To dejstvo, namreč, da so izšli Problemi pred Sodobnostjo, nas sploh ne preseneča, predvsem nas ne preseneti, ko se nekoliko pobliže spoznamo z vsebino te številke, ki po kvaliteti prav nič ne zaostaja za januarsko. Da ne bo kakšne usodne pomote: obe številki sta namreč na takem nivoju, da se lahko mirno sprašujemo o nadaljnjih eksistenci, namenu in pomenu takih revij. Očitno je pri Problemih, vsaj kar se literarnih izdelkov tiče, že uveljavljena letošnja praksa, da namreč nekaj ljudi iz tako imenovanega uredništva, to je iz številke v številko večje, napraska nekatere stare tekste, ki se že precej časa valjajo po bog ve katerih predalih in iz njih skrpajo nekakšno ubogo celoto, ki nima ne repa ne glave. To pot so pri sestavi številke sodelovali: Niko Grafenauer, Dimitrij Rupel in Jaša Zlobec. Vse se dogaja nekako po sistemu: ti meni, jaz tebi, ki je znan tudi že iz celotne kulturne politike.

Temu primerno tudi februarska številka ni izjema, vendar se ob pričujočih uredniških imenih kaj lahko zamislimo. Na tem mestu najbrž ne gre razglabljati o pomenu revijalnega tiska, ker bi za to porabili preveč časa in dragocenega papirja, strinjamo pa se, da je tak tisk še kako potreben, saj naj bi vzdrževal stik z nastajajočo kulturno kreacijo. Sicer pa Problemi vse bolj zahajajo v skrajnost, katere priča smo lahko vsak mesec pri reviji Sodobnost. Res je, da poskušajo Problemi stvar zgrabiti na drugi strani, kar pa je v bistvu popolnoma isto, saj se literarna sekcija Problemov že dolgo nekrofilsko ponaša z nekakšnim obujanjem avantgarde in verjetno tudi misli, da je njen prvi in edini predstavnik. Kje je spremljanje aktualne

literarne kreacije, ki naj bi jo opravljala tudi ta revija, kakor tudi nekaj drugih, pa tako ali tako ne ve nihče.

Pri Problemih (literatura) so se držali tistega starega nauka, ki je še kako prisoten v našem revijalnem tisku: bolje drži ga, nego lovi ga, ali drugače povedano, če sem že pomagal spraviti revijo na svetlo, se je bom do svoje smrti tudi držal, najbolje v kakšnem uredniškem-sosvetu.

Imena, ki so to pot obogatila in popestrila revijo Problemi, smo imeli že mnogokrat čast prebrati v zgoraj omenjeni reviji, lahko bi rekli, da se z njimi srečujemo skoraj v vsaki številki. S tem mislim na Tarasa Kermaunerja, Francija Zagoričnika (z družino), Dimitrija Rupla in ostale, nekaj pa je resnici na ljubo tudi svežih imen.

Očitno je, da so Problemi postali nekakšen družinski peskovnik, v katerem umetniki postavljajo in pečejo svoje potičke z leta starimi modelčki, da bi še kje drugje ne napravili kakšne škode. Vsebinsko je pričujoča številka še šibkejša od prejšnje. Omembe vredno je samo nadaljevanje Zupanovega Levitana, v splošnem pa so se v reviji znašli zmazki razne vrste, od pesmi, prevodov pa do posameznih (ne vem, zakaj) napisanih in odklonjenih intervjujev, ki so „literarno“ izredno poučni in bleščeči. Prozne stvari so največkrat poskusi podajanja nekakšne znanstvene utemeljitve avtorjevega literarnega programa, ali pa osebni obračuni z nerazumevajočimi uredniki.

Vse take in podobne tekste spremlja presenetljiva likovna oprema, ki ji nekateri tudi pravijo vizualna poezija. Ta je z eno besedo borna. Ne da bi bil principielan nasprotnik take umetnosti, lahko pomislim, da so Slovenci izgubili vse ideje. V Problemih vizualije množično uvažajo, morda zato da bi lahko primerljivi domače in tuje stvaritve, Bežna primerjava razjasni nemoč, neinventivnost in topoumnost domačih vizualij. Vse

izvenijo kot kičasto ponavljajoče natepavanje po pisalnem stroju, ali z zaponkami prebodene lastne podobe, pod katerimi piše: Ko vas jebe, šminker! Prozornost, nemoč in imitacija so glavne odlike teh za revijo postranskih primerov vizualij.

Po nekaterih virih so Problemi revija, ki najbolje honorira svoje prispevke, zato nam kaj hitro postane jasen smisel in namen prevajanja nekaterih pesmic iz srbohrvaškega jezikovnega področja, katerih priča smo v tej številki. Če so pesmi že vredne prevoda in objave v reviji, bi prevajalec lahko navedel vsaj osnovne podatke o avtorju. Vendar se je kljub temu vredno vprašati po smotnosti in namenu takega prevajanja. Ne morem se znebiti vtisa, da je cilj teh prevodov le povečati svoj honorarček, ki je nekaterim postal že kar eksistenčna nuja.

Problemi torej ne sledijo več tistim tokovom, katerim so bili namenjeni. Izrabljajo jih vsi, ki so kdaj sedeli v uredniških svetih, njihovih prijatelji in prijatelj njihovih prijateljev. Sicer pa to ni problem samo Problemov, ampak celotnega revijalnega tiska. Vsaka od teh revij namreč črpa iz precej strogo zaprtega in formiranega kroga sodelavcev (včasih po starosti, drugič po usmeritvi, neredko celo po regiji) in s tem zatirajo vsakršen dialog med njimi in ostalimi. Kam pa taka usmeritev pripelje, lahko kaj hitro spregleda vsak, ki nekoliko natančneje pregleda februarsko številko revije Problemi. Za konec pa še to: Takih Problemov ne potrebujemo, ker imamo dovolj svojih.

Matjaž Potokar

Za kaj gre? Ker se je o puljski skupini Problemi in eni najstarejših zagrebskih skupin Azri po našem (glasbenem) časopisu bolj malo pisalo, če se sploh je, ni odveč, če napišemo par besed o njiju, pred petkovim nastopom v veliki dvorani Studentskega naselja.

Zucker komtzulezt, zato začnimo s Problemi. Čeprav so someščani Atomskemu sklonišču, nima to z njihovo punk-orientirano glasbo nobene zveze. Kot skupina obstajajo že leto in pol. Skoraj eno leto so nastopali

PRED KONCERTOM

Marjan Ogrinc
Foto: Vojko Flegar in
Pavle Maximović

osvajanje zagrebske publike, čeprav so se ji predstavili že prej. V zadnjih treh mesecih so v Zagrebu nastopili kar trikrat. Sprejem je bil dober kljub publiku, ki na koncertih dokaj mlačno reagira. S tem so si (po besedah njihovega menagerja) zagotovili še nekaj terminov za nastope do poletja. Ta petčlanska skupina (solo, bas in ritem kitare, vokal in bobni) je že tudi posnela material za malo ploščo, ki so ga ponudili Suzy. Firma je načelno zainteresirana zanje, vendar so se že pojavile zahteve po „friziranju“ tekstov. Vse kaže, da bomo malo ploščo Problemov vseeno dočakali.

S tem, pa bi tudi zaključili s faktografijo, ki je konec koncev le sekundarna pri glasbi sami. Le-ta je inspirirana s pojavom punka, v marsičem mu ostaja zvesta, zaradi nekaterih elementov pa se končno izteče v novi val. Zakaj?

Solo kitarist Boris Kaligarić je kitarist stare šole, če se tako izrazimo, ki zelo dobro obvlada svoj instrument, vendar kolikor pripomore k polnejšemu zvoku skupine, ga tudi zanese v rockerske vode, tako da so nekateri vložki po svoji melodioznosti in „petju kitare“ kot nekakšno diametralno nasprotje vokalni interpretaciji tekstov. Pevec Marino Piuko je gotovo v mnogočem inspiriran s petjem Johnnija Gnilega, kar ohranja v precejšnji meri prav ortodoksno punkovsko linijo v bendu. Ena šibkejših točk skupine so tudi teksti, ki mnogokrat nimajo teže. Vzbudil se mi je občutek, da fantje ne morejo prav izraziti tistega, kar čutijo in kar bi radi povedali oz. sporočili publiku, kajti nedvomno je, da ima punkovska in tudi novovalovska angažiranost veliko sporočilno funkcijo. Nič čudnega ni torej, da sta Jani Kovačič in Đoni (Azra) pokazala pripravljenost, da za njih napišejo kakšen tekst. Vsekakor si je skupina že uspela izoblikovati svoj lastni stil in gotovo še ni izkoristila vseh svojih potencialov. „Močnejši“ teksti in manj rockerski solo vložki pa bi jim gotovo prinesli upravičeno označbo, da so eden najperspektivnejših novovalovskih bendov pri nas, če ne celo dokaj ortodoksni punkovci. Kako pa fantje igrajo, vam ne more pokazati noben tekst niti govornica beseda, tako da je najbolje, da se sami prepričate, če je vse to res.

AZRA iz Zagreba je gotovo ena najperspektivnejših skupin, ki obstaja že dobri dve leti. O njej bi se dalo napisati ogromno, vendar se bomo omejili le na najpomembnejše „Duša“ skupine je Branimir Stulić – Đoni. Tako je Azra od svojega nastanka leta '77 že trikrat menjala zasedbo. Iz njenih vrst je izšla celotna sedanja postava novovalovske skupine Film, če seveda odštejemo saksofonista. S sedanjim bobnarjem je Đoni že 15 mesecev, celotna zasedba pa je skupaj od lanske jeseni. Skupina kot taka ima utrjen status in zavidljivo kvaliteto igranja, vendar je žal njena popularnost dokaj lokalno omejena in se na primer ni prebila v slovenski prostor niti toliko, da bi ljudje vedeli, da skupina sploh obstoja. To pade toliko bolj v oči, če upoštevamo, da se tudi pri nas s pojavom punka in novega vala začenjajo razmere znotraj show businessa, če že ne malo spreminjati, pa vsaj premikati. Nič presenetljivega ni torej, da je Đoni klonil in ugodil ponudbi Suzy ter posnel malo ploščo predvsem s komercialnim namenom. Po njegovih besedah so to kvalitetne, vendar že stare stvari. Koliko je ta plošča prispevala k popularnosti skupine, je vprašljivo vendar se sedaj ne bi spuščali še v to. Po večkratnem poslušanju pa ji kvalitete ne moremo odreči, ima pa priokus preživelosti. Ob tem ne moremo mimo Đonijevega stališča, da se morajo kvalitetne stvari posneti, da skupina

lahko „gre naprej“ v glasbi, ki tudi delno pomaga razumeti, kaj skupina počne. Če se bodo dogovori z Jugotonom dobro iztekli, pa bomo temu lahko sledili tudi na veliki plošči. Nekateri Đonijeve skladbe igrajo tudi drugi bendi – Film, Prljavo kazalište in Parni valjak, kar prav tako govori o določenem statusu avtorja.

Doživimo pa veliko presenečenje, če poslušamo Azro v živo, kajti to je nekaj povsem drugega in nima z zvočnim zapisom na vinilu nič (ali pa vsaj skoraj nič) skupnega. To je rock, in to rock v najboljšem pomenu besede, čeprav je malo krivično, da jo hočemo strpati v eno obstoječih glasbenih kategorij. Rock namreč ni dovolj precizna in konsekvantna opredelitev, saj se glasba v mnogočem pokaže kot novovalovska in to predvsem v zgoščenem, energije polnem zvoku ter besedilih, ki se ne izogibajo konkretne družbene in individualne problematike neke generacije. Opraviti imamo torej s triom, ki je izoblikoval svojski zvok z lastno identiteto in je bolj ali manj zunaj grobih opredelitev.

Skupina je imela v Zagrebu in okolici (odkar obstoja) že mnogo nastopov, velja pa poudariti, da je vedno igrala le lastne skladbe in si priborila precejšnjo priljubljenost. Za ilustracijo le podatek, da je bilo na njenem koncertu v klubu Studentskog centra 18. januarja prodanih 1400 vstopnic, sam nastop pa je bil izredno zgoščen in je bila publika po enournem igranju tako navdušena, da sem

prisostvoval encoru, kakršnega redko doživi, posebej na manjših prireditvah. Menim, da se fantje najajajo v samem vrhu naših rock bendov in pred mnogimi skupinami, ki naj jim bi kvaliteto zagotavljalo že samo ime. Za ilustracijo pa še ena pesem z repertoarja.

Omeniti velja, da so besedila dokaj lirčna, kar pa glasbi ne odvzame elementov pristnosti in občutka, da se govori o vsakdanjem življenju in problemih, s katerimi se avtor tudi srečuje. To pa bi bilo zaenkrat tudi vse o Azri in njenih posebnostih.

Preostane nam, da spregovorimo še par besed o gostu večera. To bo mladoletniška skupina Bulldogi iz Ljubljane, ki je prvič stopila na oder v Celju, nato pa precej natopala po domačem mestu. S svojim novovalovskim stilom so si pridobili že kar nekaj popularnosti, v relativno kratkem času pa so pokazali velik napredek in zorenje v tem, kar igrajo. Prav zaradi njihove mladosti in dosedanjih rezultatov lahko pričakujemo od njih še veliko, če bodo še naprej tako nadaljevali. Sestava je podobna kot pri Problemi, le da imajo pevca in kitarista v eni osebi, zanimivo pa je, da razen enega hodijo vsi še v osnovno šolo ter da niso vsi brez glasbene izobrazbe.

Koncert v soorganizaciji SKUC-a in Foruma bo torej spet ena izmed novovalovskih prireditev, ki pa po svoji strukturi oz. nastopajočih zasluži tudi pozornost takih, ki niso niti ortodoksni punkovci niti najboljši ogreti za novi val.

kosa mi se na glavi diže
i strašno me ljuti
kad vidim, da idioti
postaju cijenjeni ljudi

u novinama neki frajer
glasno trubi
zaboga recite narodu
da se javnost buni

kažite mi ko je podoben
kažite mi ko je opasan

uvijek ista priča

slobodnih mjesta ima
samo gdje šljakeri rade
svi bi u birokraciju
tamo su bolje plate

produktivnost ima svoje
ekonomsko opravdanje
zašto da proljevam znoj
kad dobijam manje

kažite mi ko je podoben
kažite mi ko je opasan

uvijek ista priča

pijam kavu danas barem
dvadeset puta
a efektivno radno vrijeme
mi nije ni pet minuta

ne sekiram se mnogo
učim dikciju
sa odgovornima ću sprovesti
jednu dnevnu akciju

kažite mi ko je podoben...

* šljaker(i) = fizični delavec alias
neposredni proizvajalec

uvijek ista
priča

samo po raznoraznih klubih v Puli in so se šele v zadnjega pol leta uspeli prebiti iz lokalne in punkovske anonimnosti. V Reki so nastopili s Termiti, vendar so jim več popularnosti prinesli nastopi v Puli (koncert za Črno Goro), Ljubljani in Celju. Zадnja od omenjenih nastopov nista bila preveč obetajoča predvsem zaradi težav s člani benda. Tako sta se od prvotne zasedbe menjala solo kitarist in bobnar. Sedaj pri njih bobna Vlado Mladin, bivši član prav tako bivšega Lošeg Zvuka, benda, ki je pred svojim razpadom posnel za Suzy malo ploščo in tako zapustil za sabo vsaj dokumentiran spomin na enega zanimivejših novovalovskih bendov. Skupini se je koncem novembra lani posrečilo stabilizirati in je krenila v nezadržno

Razpis Uredništvo „TRIBUNE“

razpisuje

javni nagradni literarni natečaj

za

črtico

Besedilo posamezne črtice ne sme presegati pol avtorske pole (7,5 tipkanih strani, 30 vrstic na strani), lahko pa je seveda krajše. Avtorji, udeleženci natečaja, ga morajo poslati v štirih čisto tipkanih izvodi na naslov: ŠTUDENTSKI ČASOPIS TRIBUNA, TRG OSVOBODITVE 1/II-86, 61000 LJUBLJANA, s pripisom: za literarni natečaj. Besedila naj bodo podpisana s polnim imenom in priimkom, opremljena z natančnim naslovom (tudi navedbo občine) in žiro računom avtorja. Žirija, ki bo pregledala in ocenila tekste, poslane na natečaj, bo imela možnost razdeliti tri nagrade:

1. nagrada: PRESENEČENJE
2. nagrada: ŠE PRESENETLIVEJŠA
3. nagrada: ABSOLUTNO NEPREDVIDLJIVA

Uredništvo si pridržuje tudi pravico, odkupiti – na predlog žirije – najboljše nenagrajene črtice.

Žirijo sestavljajo ugledni kulturni moške.

Rok za oddajo črtic je 10. marec 1980.

Črtic, ki ne bodo ustrezale pogojem tega natečaja, žirija ne bo mogla upoštevati.

OBJAVA

Jasno, glasno in dokončno se odre kam in distanciram od izdelkov, ki so z etiketo „vizualna poezija“ objavljeni pod mojim imenom, na straneh 12, 28 in 50 6. številke „Problemov-Literature“ za leto 1979. Omenjene produkte je po lastnem (očitno dokaj perfidnem) izboru in brez moje vednosti (točneje: za intervencijo sem zvedel, ko je bila številka že v tisku) iz konteksta iztrgal in predstavil kot samostojne objekte – Franci Zagoričnik.

Za storjeno uslugo se mu kakor je le mogoče toplo zahvaljujem.

Igor Žagar

TRIBUNA, ŠTUDENTSKI ČASOPIS
IZDAJA – UK ZSMS LJUBLJANA
Trg osvoboditve 1/II – 86
Telefon: (061) 21–280

Uredništvo:

Franc Milošič – glavni urednik, Igor Bavčar – odgovorni urednik, Bojan Korsika – teorija, Rudi Podgornik – naravoslovje, Igor Žagar – kultura, Ante Goran Čala – likovna in tehnična oprema, Nives Vidrih – lektorica, Mitja Maruško – prodaja, Maja Bavdaž – tajnica;

Izdajateljski svet:

Rudi Rizman, Primož Heinz, Mile Šetinc, Marjan Kunej (predsednik), Janez Topovšek, Samo Hribar, Tomaž Kraševac, Borut Eržen, Bojan Korsika, Branko Bratković, Franc Milošič, Igor Bavčar.

Uradne ure so vsak delavnik od 10. do 13. ure v prostorih uredništva. Redni javni sestanki uredništva so vsak torek ob 17. uri. Celoletna naročnina za dijake in študente 50 din; za ostale 75 din; Poštnina plačana v gotovini. Rokopisov ne vračamo in pisem uredništvu ne honoriramo. Št. žiro računa 50101–678–47303 z obveznim pripisom za Tribuno.

Tisk: tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani. Priprava za tisk: BEP Dnevnik (Vesna Škrbec, Mišo Kotnik; Roman Rot, Majda Kotnik, Marija Sokač, Veronika Vidrih, Niko Rebek, Vera Dobovišek, Ksenija Šurk in Drago Pečenik).

Oproščeni temeljnega davka na promet po pristojnem sklepu št. 421–1/70 z dne 22.01.1973.